

KONKOLY CSENGE

A PARLANDO–RUBATO ELŐADÁSMÓD
ÖSSZEHASONLÍTÓ VIZSGÁLATA
A MEZŐSÉGI TELEPÜLÉSEK
VOKÁLIS NÉPZENÉJÉBEN

DLA DOKTORI ÉRTEKEZÉS

2024

Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem
28-as számú művészet- és művelődéstörténeti besorolású
doktori iskola

A PARLANDO–RUBATO ELŐADÁSMÓD
ÖSSZEHASONLÍTÓ VIZSGÁLATA
A MEZŐSÉGI TELEPÜLÉSEK VOKÁLIS
NÉPZENÉJÉBEN

KONKOLY CSENGE

TÉMAVEZETŐ: DR. RICHTER PÁL

DLA DOKTORI ÉRTEKEZÉS

2024

Tartalomjegyzék

Köszönetnyilvánítás	ii
Bevezetés	iii
1. Terminológiai kérdések a parlando és a rubato előadásmódok esetében	1
1.1. Parlando és rubato előadásmódok és keveredéseik a magyar vokális népzeneben.....	1
1.2. Parlando és rubato jelzése és notációja a vokális népzenei lejegyzésben	7
1.3. A tempo giusto ma poco rubato előadásmód jelzése és notációja az erdélyi lassú giusto dallamok esetében.....	15
2. A parlando, a rubato és keveredésük a mezőségi vokális népzeneben.....	19
2.1. A parlando–rubato dallamok előadásmódja és lehetséges változásai	19
2.2. A műfaj és a funkció szerepe és hatása az előadásmódra.....	46
2.2.1. Keserves, asztali nóta, lírai dal, ballada, rabének, katonakísérő	48
2.2.2. Szokásdallamok (altató, sirató, gózsálás, karácsonyi kánták).....	56
2.2.3. Az aszimmetrikus lassú giustók: énekelt táncdallamok	65
2.2.4. Az aszimmetrikus lassú giustók nem tánc funkcióban.....	70
2.3. A parlando–rubato előadásmód jellegzetességei és stiláris különbségek a mezőségi kistájak énekes gyakorlatában	76
2.3.1. Belső-Mezőség – Magyarszovát.....	76
2.3.2. Belső-Mezőség – Visa, Vajdakamarás, Magyarpatka, Mezőkeszű.....	80
2.3.3. Szék	85
2.3.4. Észak-Mezőség – Ördögösfüzes, Szépkényerűszentmárton, Bálványosváralja.....	89
2.3.5. Tóvidék – Feketelak, Buza, Melegföldvár	94
2.3.6. Kelet-Mezőség.....	98
2.4. Parlando–rubato előadásmódú, azonos dallamtípusba sorolható adatok összehasonlító vizsgálata	101
Összegzés	116
Bibliográfia.....	118
Forrásjegyzék.....	125

Köszönetnyilvánítás

Elsőként köszönettel tartozom konzulensemnek, Dr. Richter Pálnak, aki az értekezés írása során fantasztikus tanácsokat adott, kiváló kérdéseivel pedig mindig elvezetett szeretett témám mélységeinek megértéséhez. Nélküle ez a dolgozat nem születhetett volna meg.

Köszönöm Dr. Pávai Istvánnak a megerősítést a témaválasztásban, mert ha nem „sántulunk le”, sosem beszéltünk volna ennyit az aszimmetrikus lassú giustók előadásmódjának problematikájáról. Hálával tartozom Dr. Dalos Annának és Dr. Árendás Péternek a doktorkollégiumokon és doktorszemináriumokon elhangzottakért, s hogy mindig noszogattak, ha lankadt a lendületem. Hálás vagyok továbbá az LFZE Népzene Tanszéken és az LFZE Bartók Béla Zeneművészeti Szakgimnáziumban tevékenykedő közvetlen kollégáimnak is, hogy érdeklődésükkel, inspiráló beszélgetéseinkkel hozzájárultak a dolgozat megszületéséhez.

Hálás vagyok egykori mesteremnek, Vakler Annának is, amiért biztatott, hogy az erdélyi Mezőség énekes hagyományával foglalkozzam, s aki elsőként javasolta számomra ezt a témát.

Külön köszönet illeti a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem és a HUN-REN BTK Zenetudományi Intézet könyvtárosait, név szerint Gulyásné Somogyi Klárát, Dolhai Viktóriát, Csabai Adrient és Bácsi Fanni Ágneszt, akik minden kérdésemre készségesen válaszoltak, illetve segítettek választ találni azokra.

Köszönöm Nyitrai Mariannának, Szappanos Tamásnak és Nagy Norbert Ferencnek, hogy a mezőségi gyűjtőutak alkalmával hasznos útbaigazítást, helyismeretet kaptam, s akik révén még mélyebb és elevenebb barátságba kerülhettem az erdélyi énekesekkel.

Végül mély hálával tartozom családomnak és barátaimnak, akik a disszertáció írása során mindvégig szeretettel támogattak.

Bevezetés

Az erdélyi Mezőség a magyar nyelvterület népzenei hagyományainak egyik legarchaikusabb és legdíszesebb előadásmódját őrizte meg. Ennek a területnek hangszeres és énekes előadásmódját elsőként Lajtha László vizsgálta széki és szépkenyerűszentmártoni gyűjtései során. Az erdélyi kutatók közül Jagamas János, Kallós Zoltán, Szenik Ilona, Demény Piroska, Almási István és Pávai István munkájának köszönhetően ismerhette meg a magyar népzene-tudomány a mezősegi népzene-t.

Később a táncházmozgalom révén a szélesebb közönség is találkozhatott a széki és a magyarpalatkai tánc-csal és zenével, köszönhetően Andrásfalvy Bertalan, Martin György, Pesovár Ferenc, valamint Halmos Béla, Sebő Ferenc, Timár Sándor és Novák Ferenc tevékenységének. A táncházmozgalomban felnövekvő újabb generáció aztán a hetvenes-nyolcvanas évektől kezdődően sokat járt gyűjteni erre a területre, köztük Árendás Péter, Fekete Antal, Konkoly Elemér, Nesztor Iván, Teszáry Miklós, Varga Sándor¹ és Virágvölgyi Márta.

Mindeközben az előadásmód kutatása is nagyot lendült előre a magyar etnomuzikológiában. Borsai Ilona,² Olsvai Imre,³ Paksa Katalin,⁴ Tari Lujza⁵ és Vargyas Lajos⁶ kutatásai kiemelten foglalkoztak a hagyományos paraszti kultúra előadásmódjának egészével, azon belül pedig az egyéniséggel. Az individualitást feltáró kutatások felismerték az egyén szerepét a közösségi kultúrában, és szorgalmazták a személymonográfiák megírását is.

Én magam is a táncházmozgalom második generációjaként ismerkedtem meg a népzene-csal, édesapám mezősegi gyűjtéseit már egészen kisgyermekkoromtól kezdve hallgattam. Számomra a széki, az erdőszombattelki, a magyarborzási, a bethleni vagy az ördögösfüzesi népzene nagyon fontossá vált, és mélyen belém ivódott.

---

¹ Varga Sándor: „A nemesi kultúra hatásai a mezősegi paraszti műveltségre táncban és zenében.” *Ethnographia* 124/4 (2013): 471–484.; „Zenészfogadás az erdélyi Mezőségen.” In: Kiss Gábor (szerk.): *Zenetudományi dolgozatok. 2013-14.* Budapest: MTA BTK Zenetudományi Intézet, 2016. 251–287.; „A táncos vendéglátás szokásai az erdélyi Mezőségen.” *Ethnographia*, 128/2 (2017.): 287–301.

² Borsai Ilona: „Díszítés és variálás egy mátrai falu dalaiban.” *Ethnographia* 70/1–3. (1959): 269–290.

³ Olsvai Imre: „Néhány előadásmódbeli sajátosság népzene-csalben.” *MTA Nyelv- és Irodalomtudományi Osztályának Közleményei* 26/1–4. (1969.): 329–336.

⁴ Paksa Katalin: „Az énekes előadásmód dallamalakító szerepéhez.” *Ethnographia*, 96/1 (1985.): 1–16.

⁵ Tari Lujza: „Egyéniség és közösség Kodály Zoltán két kászoni-székely előadójánál.” *Magyar Zene* 24/2 (1982. június): 145–187.

⁶ Vargyas Lajos: *Áj falu zenei élete.* Budapest: Pázmány Péter Tudományegyetem Magyarisztántudományi Intézetének Kiadványai, 1941. Újabb, gondozott kiadás: Vargyas Lajos: *Egy felvidéki falu zenei világa – Áj, 1940.* Szerkesztette: Bereczky János. Budapest: Jelenlévő múlt–Planétás Kiadó, 2000.

Tinédzserkoromtól kezdve aztán több ízben látogattam a Mezősésre, főként Kallós Zoltán népzenei- és néptánc táborába, ahol hallhattam Papp Mártonné Filep Máriát, Kádár Sándorné Papp Erzsébetet, Dezső Balázné Kádár Erzsébetet, Hideg Istvánné Lakatos Annát, Eke Péterné „Csutkó” Simon Máriát, Takács Annát és Takács Piroskát énekelni.

Ezek a személyes találkozások egész más minőséget kölcsönöztek a népdaltanulásnak az intézményesült népzeneoktatás keretein belül. Az énekes mesterekkel megélt élmények elválaszthatatlanul a dalok részévé váltak.

Lenyűgözött, hogy ezeket a rendkívül bonyolult, gazdagon díszített lassú dalokat hogyan énekelhetik ilyen könnyed természetességgel, minden nehézség nélkül, s anélkül, hogy valaha zeneiskolába jártak volna. Érdekelt az énektechnika, az önkifejezés és az előadói attitűd, egyszóval a paraszti tanulási forma mikéntje.

A modernizáció és a globalizáció folyamatosan, egyre gyorsuló tempóban számolja fel a hagyományos közösségeket és zenei-táncos életüket, a népzene színtere és élettere is egyre inkább beszűkül, és sajnos sorra mennek el azok az igazán nagy elődök, akik még ebbe születtek, ebben nevelkedtek, és az utolsó képviselői ennek a letűnt, valaha virágzó kultúrának.

Ezzel egyidejűleg egyre többek érdeklődése fordul vissza a népi kultúra, azon belül a népzene felé. Ennek következményeként megindult az népzeneoktatás intézményes keretek között, először alap-, majd közép-, végül felsőfokon. Tíz éve, hogy én magam is népzenepedagógusként tevékenykedem, és mindhárom oktatási szintéren tanítok népzene. Ezek mellett számos mesterkurzuson, konferencián, pedagógus továbbképzésen, versenyen, népzenei táborban képviselem a magyar nemzeti hagyományokat, és előadóművészként igyekszem hitelesen tolmácsolni a magyarság zenei értékeit itthon és a nagyvilágban, Amerikától Kazahsztánig.

Azért választottam a mezőségi parlando–rubato dalok vizsgálatát a disszertációm témájául, mert ezek a dalok gyönyörűek, nagyon sajátos díszítményekkel, tempóhasználattal és hangképzési technikával éneklük ezeket, és mert énekes előadóként többet tudok ezek előadásmódjáról, mint amennyit a tanulmányokból megismerhetünk.

Tudományos szempontból leginkább az aszimmetrikus lassú giustók előadásmódjának kérdésköre foglalkoztatott, hogy erről mit tud a világon egyedülálló, dallamszemléletű, stílusokban és típusokban gondolkodó magyar etnomuzikológia, és hogy hogyan vélekednek erről a nemzetközi népzene tudományban. Emellett nagyon érdekelt a jaj-nóta kérdése is, amelyet nem lehet megértenünk a Mezőség nélkül.

A disszertációban az egész Mezőség – Kolozsvár, Beszterce, Szászrégen, Mócs, Apahida városok közötti kör – énekes anyaga szerepel, ezek között a Belső-Mezőség, Észak-Mezőség kiemelten képviselteti magát.

A dolgozat csak érintőlegesen tér ki a román népzeneire, az interetnikus jelenségekre. Fontos volt számomra, hogy a téma jól körülhatárolható legyen, ugyanakkor a Mezőséget nem lehet a román népzenétől függetlenül vizsgálni. Választásomat főként az indokolta, hogy a magyar anyag önmagában is nagyon gazdag, ezért a dolgozat témakörét célszerűnek látszott csak erre az anyagra szűkíteni.

Kutatásom módszertana a következőképpen alakult: elsőként ki kellett választani a vizsgálat tárgyát képező hangzóanyagot. Elsősorban az 1940–1980 közötti hangfelvételeket vizsgáltam. Ez az időszak, amelyben a hagyományos zenei kultúra még meghatározó volt a mezőségi falvak mindennapi életében, Lajtha László, Jagamas János, Szenik Ilona és Kallós Zoltán gyűjtéseit fedi le.

Másodjára a terminológiai kérdéseket kellett tisztázni a parlando, a rubato és a parlando–rubato előadásmód esetében, összevetve azokat mind a klasszikus zenetudományi szempontokkal, mind a magyar etnomuzikológia lejegyzési iskoláival, hogy megfelelő legyen az értelmezés.

Ezt követte a közösségi kultúra és az individuum megvalósításának megértése, különbözőségük feltérképezése és megértése, ennek szociokulturális és antropológiai vizsgálata, szemlélete. Kiemelten foglalkoztam az előadói megvalósításokkal is, mint a hangszín, a hangideál, a hangképzés, a díszítéstechnika, a prozódia, a szövegszerűség, a közlés és a mondanivaló kérdéseivel.

Megkísértem megkülönböztetni és elkülöníteni a csoportos és egyéni elemeket, és megállapítani, hogy van-e általános mezőségi éneklés, avagy az egyéni elemek az előadásmódnak köszönhetőek-e. Ezeket a főbb dallamtípusok összehasonlításával végeztem.

Fontosnak tartottam a személyes élmények elmélyítését is: hogy találkozzam az énekes mesterekkel, megfigyelhessem éneklésük mellett életvitelüket, hogy ápoljam a kapcsolatokat és új barátságokat építsek ki. A személyes kapcsolat kialakítása mellett az is célom volt, hogy összevetthessem éneklésüket a hatvanas-hetvenes években gyűjtött anyagokkal, és nyomon követhessem a dallamok változását is.

A disszertáció leglényegesebb eredményeinek az alábbiakat tartom: átfogó, ún. mélyfúrásos, összehasonlító elemzést végeztem az erdélyi Mezőség énekes előadásmódjában. Ennek eredményeképpen jobban megismerhetjük a parlando–rubato, illetve az aszimmetrikus lassú giusto előadásmód jellegzetességeit. A vizsgálatok során

áttekinthetővé vált a mezősegi lassú éneklés mint jelenség természete és változásainak sajátossága, valamint kirajzolódtak az egyéni és közösségi előadásmódbeli különbségek is.

A további eredmények közé sorolhatjuk, hogy a dolgozatban tárgyalt, aszimmetrikus lassú giustókra kidolgozott metrikai-ritmikai megközelítés és notáció árnyalni tudja a nemzetközi tudományban jelenleg elfogadott nézeteket.

1. Terminológiai kérdések a parlando és a rubato előadásmódok esetében

1.1. Parlando és rubato előadásmódok és keveredéseik a magyar vokális népzeneben

Bartók Béla az 1921-ben megírt, később 1924-ben megjelent *A magyar népdal* című tanulmányában írja, hogy a fejlődéstörténetben az egyszerűbb, primitívebb forma általában előbb létezhetett, mint a bonyolult, komplex forma, ennek megfelelően feltételezi, hogy a ritmikai fejlődésben a *tempo giusto* előadásmód, avagy fejlődési fok előbb létezhetett, mint a »Parlando rubato«-ritmus.⁷

Feltételezését a testmozgással, a táncsal és a munkával, illetve ezek ritmikus mozgásával támasztja alá: miszerint az ősz-zene a mozgáshoz kapcsolódhatott és ritmikus lehetett, majd később, a testmozgáshoz való kötöttség megszűnésével a dallamok önmagukban élhettek tovább, és a hozzá kapcsolódó szöveg ritmusához igazodva létrejöhettek egy szabad, laza ritmusú forma.

A hipotetikus ritmikai fejlődés harmadik fokát Bartók azokban a *tempo giusto* előadásmódú dallamokban határozza meg, amelyek rubato előadásmódú dallamok feszessé kristályosodása révén *giustósodnak* vissza, a Rubato előadásmódban kialakult és rögzült bonyolultabb ritmusképletek pedig megmaradnak a tánczenévé válás során is.⁸

A népzene-kutatók közül tehát Bartók az első, aki felhívja a figyelmet a magyar népdalok kettő- illetve háromféle előadásmódjára, jellegzetes ritmusára.

Ahogy az a bevezetőben említettük, a *parlando* előadásmód és annak ritmusa tulajdonképpen a beszéd és a nyelv ritmusát követi, a szöveg retorikájának logikája szerinti rendben. Az elbeszélő, jobban mondva éneklő beszédritmusa szerint pedig tovább alakulhat a ritmikai megvalósítás, esetleges árnyalás. A *parlando* előadásmód teljes körű vizsgálatánál figyelembe kell vennünk az előadó életkorát, nyelvhasználatát, anyanyelvének ritmusát az egyes tájnyelvhasználatnak megfelelően, valamint érdemes külön megvizsgálni és összehasonlítani a csoportosan megszólaló, *parlando* előadásmódú dalok ritmushasználatát is.

A *rubato* előadásmód tárgyalásánál megállapítottuk, hogy a műzenében egy már korábban kialakított metrikai-ritmikai rendszerben egyes hangok hosszúsága megváltozik egy másik hang javára vagy rovására, és az így elrabort hanghosszúság pedig ritmikailag másutt érvényesül. Egyes lopott, jellemzően rövidült ritmusok később vagy egyáltalán nem

---

⁷ Bartók Béla: „A magyar népdal. Bevezetés.” In: Révész Dorrit (közr.): *Bartók Béla írásai 5*. Budapest: Editio musica, 1990. 9–18. 16.

⁸ Bartók, i.m. 17.

Konkoly Csenge: A *parlando*–*rubato* előadásmód összehasonlító vizsgálata a mezőségi települések vokális népzenejében

kerülnek visszapótlásra, vagy pedig a sorzáró hang hosszúságához együttesen adódnak hozzá. Természetesen a *rubato* kifejezés nem csak az egyes hangok hosszúságának sajátos rövidülésére, azaz „ellopottságára” utalhat, hanem jelentheti az elrabort mint elfogódott, érzelemmel átítatott szinonimáját is.

A magyar népzeneben előforduló *rubato* előadásmód a bartóki értelmezés és hipotetikus fejlődéstörténet szerint azokra a korábban *tempo giusto* előadásmódú dalokra vonatkozik, amelyekben a tánczenei kötődést és ritmikai-metrikai feszességet felváltotta a szöveghez való kötődés, és mint önálló, »*parlando, rubato*-ritmus« éltek tovább, kiegészülve bizonyos hangok érzelemgazdag megnyújtásával.⁹

De most vizsgáljuk meg a kifejezetten *parlando* előadásmódú dalok ritmizálását is. Valóban pusztán az anyanyelvhez és a szöveghez alkalmazkodik a ritmus, vagy felfedezhetünk egyéb logikai szabályszerűséget is? Ha úgy tetszik, létezik-e önállóan vegytiszta *parlando* előadásmód, vagy minden *parlando* előadásmódú népdalunk magán viseli a *poco rubato* előadásmód jegyeit is?

Mint majd látni fogjuk, a következő kutatástörténeti alfejezet a *parlando* és *rubato* előadásmódok különböző etnomuzikológiai szóhasználatát mutatja be az egyes népzene kutatók munkásságának tükrében, amelyekből a leszűrhető felfogásmódok esetenként eltérnek. A disszertációban az alábbi táblázatban jelölt értelmezések szerint taglalom az egyes előadásmódokat és keveredéseiket, ezzel kívánom egyértelműsíteni a terminusokat.

---

⁹ Bartók, i. m. 16.

1. Terminológiai kérdések a parlando és a rubato előadásmódok esetében

1.1. Parlando és rubato előadásmódok és keveredéseik a magyar vokális népzeneben

Megnevezés	Jelentés
Parlando (Parlando poco rubato)	Olyan elbeszél, beszédszerű előadásmód, mely elsősorban a szöveg ritmusát követi, jellemzően kötetlen szerkezetű dalok esetében fordul elő.
Rubato (Tempo giusto ma rubato)	Olyan szabad, elrabort előadásmód, amely egy korábban jól kivehető ritmusú és metrumú dallamnak rubato megszólalása, amelyben a kötött szerkezet (ritmus, metrum, pódia) fellazul, háttérbe kerül.
Parlando, rubato	Olyan kötetlen szerkezetű, parlando előadásmód, mely a rubato előadásmód sajátosságait is magáénak tudja: tehát olyan szövegszerű, beszédritmusú dallam, amely hosszabb-rövidebb szótagokkal egészülhet ki.
Tempo giusto ma poco rubato (Quasi giusto)	Olyan kötött szerkezetű, feszes lüktetésű dal, amelyben bizonyos rubato típusú ritmusjelenségek kis mértékben felfedezhetők (a megváltozott időtartamú szótagok esetében, a metrum és a pódia elmosódásában).

1. táblázat. Parlando–rubato előadásmódok és keveredéseik

A továbbiakban az alábbi négy kategória figyelembevételével vizsgáljuk, milyen tényezők befolyásolhatják a parlando és a rubato előadásmódok és keveredéseik alakulását: a) a dialektológiai előfordulás, b) a stílus és stílusréteg, c) az előadás és a műfaj kapcsolatának, d) valamint egyéb tényezők változásának függvényében.¹⁰

A dialektusok – mint összetartozó zenei nyelvterületek – is kialakíthatnak hasonló zenei nyelvezetet, így a Dunántúlon, az Alföldön, Felföldön, Erdélyben és Moldvában a stiláris elemek között a tempóhasználat és az előadásmód a kötetlen szerkezetű dalok esetében hasonlóságot mutathat. Más típusú *parlandót* találunk a Zoborvidéken, megint másfélét a Dél-Dunántúlon, és míg az Alföldön igen csekély számú a *parlando* előadásmódú dalok száma, addig Erdélyben és Moldvában szinte ezerféle.

¹⁰ Ennek bővebb kifejtését lásd a 2.2. alfejezetben (A műfaj és a funkció szerepe és hatása az előadásmódra.)

Konkoly Csenge: A parlando–rubato előadásmód összehasonlító vizsgálata a mezőségi települések vokális népzenejében

A stílus, azon belül pedig a stílusréteg is meghatározhatja, hogy jellemzően milyen előadásmód kapcsolódik az adott népdalhoz. A stílusrétegek közül a pszalmódizálók,¹¹ a siratók¹² és stófikus továbbfejlődésük, a sirató stílusúak,¹³ valamint a régies kisambitusú dallamok antifonális típusai¹⁴ jellemzően inkább *parlando*, vagy *parlando poco rubato*, kevésbé *rubato* előadásmódban fordulnak elő. A szűkebb ambitus, a recitatív dallamosság, a sok hangismétlődés révén a dallam rendszerint kisebb hangközökben mozog. A dallamvonal is követheti a beszéd hanglejtését, s az ilyen stílusú dallamok igazán alkalmasnak bizonyulnak arra, hogy beszédszerűen, *parlando* előadásmódban adják azokat elő, szélesebb, nyugodtabb hangvétellel pedig megszólalhatnak *rubato* előadásmódban is.

Feltétlenül szólnunk kell még a nagyívű ereszkedő pentaton (kvintváltó) stílusú dallamokról, amelyek mindenféle ritmussal és előadásmóddal kapcsolódhatnak.¹⁵ Valószínűleg ennek a stílustömbnek a származéka az ereszkedő pásztordalok tömbje, amelynek része az expresszív, szabad, ízig-vérig *rubato* előadásmódú alföldi pásztordalok csoportja. Egyik legjellemzőbb példája a *Debrecennek van egy vize* szövegkezdettel ismert népdal.¹⁶

A műfaj és a funkció is hatással lehet az előadásmód alakulására. Jellemzően *parlando* előadásmódú műfajok a sirató és egyéb változatai, – a menyasszonysirató és a menyasszonysiratás, a katonasirató valamint a sirató paródiák, – a tréfás műfajok, mint például a lótemetés vagy egynéhány gregoriánt imitáló antifonális parafrázis. A zömében *rubato* előadásmódhoz sorolhatjuk az egyházi népenekeket, a népies műdalokat is.

A rabének, a ballada, a bújdosóének, a keserves, a történeti ének és egyéb lírai vagy epikus műfajok előadásmódjai keveredhetnek, társulhatnak mind *parlando*, mind *rubato* előadásmóddal. Ez utóbbiak, melyek jellemzően individuális, szólisztikus műfajok, és csak ritkán avagy egyáltalán nem éneklék őket csoportosan, nagyobb mértékben válhatnak expresszív és érzelemgazdaggá, ennél fogva a tempóhasználat is ingadozóvá válik.

Élő példa, hogy a hagyományban meglevő táncdallamok *parlando*, *rubato* előadásmódban is megszólalnak. Ez az oda-vissza *rubatósodás*, *giustósodás* részben a

---

¹¹ Szendrei Janka: „I. Pszalmódizáló stílus.” In: Dobszay László–Szendrei Janka: *A magyar népdaltípusok katalógusa – stílusok szerint rendezve – I.* Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, Zenetudományi Intézet, 1988. 53–232. 58.

¹² Dobszay László: „II. Sirató stílus.” In: Dobszay László–Szendrei Janka: *A magyar népdaltípusok katalógusa – stílusok szerint rendezve – I.* i.m.: 233–324. 239.

¹³ Dobszay, i. m. 244.

¹⁴ Szendrei Janka: „III. Kisambitus – régi stílus.” In: Dobszay László–Szendrei Janka: *A magyar népdaltípusok katalógusa – stílusok szerint rendezve – I.* i.m.: 325–536. 339.

¹⁵ Paksa Katalin: „Ótörök ősréteg: a nagyívű ereszkedő (kvintváltó) pentaton stílus.” In: Uő.: *Magyar népzene-történet.* Budapest: Balassi Kiadó, 2002. 118–138. 134.

¹⁶ Paksa, i. m. 123. Típuszám a Szendrei–Dobszay típusrendben: 18-057-00-01.

1. Terminológiai kérdések a parlando és a rubato előadásmódok esetében

1.1. Parlando és rubato előadásmódok és keveredéseik a magyar vokális népzeneben

proporciós táncgyomány maradékként is fennmaradhatott,¹⁷ de az is lehetséges, hogy a nem tánczenei funkcióban megszólaló népdal metrikai-ritmikai keretei fellazulnak, így az előadásmód meglehetősen szabadabbá, a tempóingadozás pedig rapszodikussá válik.

Handwritten musical score for a Hungarian folk song. The score is written on ten staves, each with a vocal line and lyrics. The music is in G major and 4/4 time. It features various rhythmic patterns, including triplets and quintuplets, and dynamic markings like "Rubato", "acc.", and "poco rit...". The tempo is marked as "Tempo giusto" with a quarter note equal to 98. The piece is identified as "4306c" and "3598g". The lyrics are:

a) Hor-to-bá-gyon Cse-re-pe-s a fo-ga-dón,
 b) Hor-to-bá-gyan ki-vi-melt az i-bo-lya,
 a) Be van köt-ve egy ka-tas-ol, egy fa-kón.
 b) I-bo-lya közt sze-pen le-gel a gu-lya.
 a) An-na járt ott egy von-gyos ko-mi-sz-d-ros,
 b) Én is gu-lyás va-gyok a Hor-to-bá-gyon,
 a) Még azt kér-di, hogy a fa-kó méi-sá-ros?
 b) Gy-e-pe-w há-lok nem a pap-la-ros d-gyon.

1. kotta. Alföldi dallamtípus előadásmódjai pásztordal és táncdallam funkciójában¹⁸

¹⁷ Pávai István: „A táncok ritmuskísérete.” In: Uő.: *Az erdélyi magyar népi tánczene*. Kolozsvár: Kriza János Néprajzi Társaság, 2012. 249–300. 288–289.

¹⁸ *Hortobágyon Cserepes a fogadó*. Nagyiván, Heves vármegye. Gyűjtő: Paulovics Géza, 1961. december 29. Énekelte Csontos György, született 1887. AP 4306c
Hortobágyon kivirult az ibolya. Kisújszállás, Jász-Nagykun-Szolnok vármegye. Gyűjtő: Paulovics Géza, 1957. május 10. Énekelte Sefrenyi Mihály, 65. AP 3598g
 Típuszám a Szendrei–Dobszay típusrendben: 11-025-00-01.

Konkoly Csenge: A parlando–rubato előadásmód összehasonlító vizsgálata a mezőségi települések vokális népzenejében

Mindezeket változtathatja, hogy milyen nemű, korú az énekes, kinek énekel, azaz ki a hallgatósága, és hogy az alkalomnak – amely során megszólal a dal, – milyen szokásrendje, etikája van, illetve, hogy milyen követelményeket támaszt – ha úgy tetszik – az előadói esztétikája.

A szólisztikus és csoportos éneklés során a tempóhasználat is rendszerint megváltozik, az előadásmód egységesedik, a *rubato* megfogalmazást pedig egyre inkább felváltja a *tempo giusto ma poco rubato* előadásmód. Lajtha László a *Sopron megyei virrasztóénekek* monografikus kötetének előszavában beszámol erről a jelenségről, hogy milyen mértékben változik a szabad, *rubato* frazeálás a csoport életkori összetételétől, a virrasztóének funkcióban történő gyűjtésétől vagy éppen a díszítettségtől függően.¹⁹

---

¹⁹ Lajtha László: „Előszó [a Sopron megyei virrasztó énekekhez].” In: Berlász Melinda (közr.): *Lajtha László írásai I.* Budapest: Bölcsészettudományi Kutatóközpont Zenetudományi Intézet, Eötvös Lóránd Kutatási Hálózat, 2021. 305–328. 322–323.

1.2. Parlando és rubato jelzése és notációja a vokális népzenei lejegyzésben

Bartók Béla a gyűjtései során kezdetben előszeretettel használt gyűjtőfüzeteket, melyekbe a gyűjtött népdalt elsőként lejegyezte, majd ha arra érdemesnek találta, fonográfra is felvette azt: ebben az esetben tehát a füzet és a lejegyzés az elsődleges forrás, a hangfelvétel a másodlagos.²⁰ Később, magabiztos előadók, kimagasló zenészek esetében Bartók már elhagyta a gyűjtőfüzetbe történő előzetes rögzítést, és elsőként a fonográfól jegyezte le az elhangzottakat: ilyenkor tehát nem a lejegyzés, hanem a fonográf az elsődleges forrás.²¹ Fontos hangsúlyoznunk azonban, hogy a füzetbe került első adat és a fonográfra felvett dal tulajdonképpen két külön adatnak tekinthető, sőt, az adatbázis-szemléletnek megfelelően mindig a hangfelvétel az elsődleges forrás, még akkor is, ha a füzetben rögzített dal időben valóban előbbi adat.

Bartók a korai, az 1910-es évek előtti gyűjtéseinek parlando előadásmódú dallamait viszonylag egyszerűen jegyezte még le: mind a nyolcas szótagszámú, mind a felező tizenkettes dalok lejegyzésénél tapasztalhatjuk, hogy sokszor került egy gerendára hat szótag, a sorvégi szótagok lassulását pedig negyed értékkel jelezte, esetleges korona kiírásával cizellálta, a sorvégi szüneteket ekkor még nem írta ki, sokszor még az előadásmódot sem.²²

A húszas évektől Bartók sorra megújította korábbi támlapjait, és 1932-től kezdve a teljes magyar és román gyűjtésének lejegyzéseit ismételten revideálta, tökéletesítette, és ellátta metronómjelzéssel.²³ A rubato előadásmódú dallamok esetében az egyes szótagpárok ritmikai arányait pontosította, a pontozott (éles-nyújtott) ritmusok mellett nagyobb arányban használta a triolákat, kvintolákat, továbbá a rövidítő és hosszító jeleket is egyre többet alkalmazta. A díszítéseket immáron nem csak előkék-utókák formájában írta ki, hanem egy díszítménybokron belül a hangjegyek méretével is differenciálta az egy gerendára került hangokat, és ezzel azt is jelezte, mely hangértéknek a ritmusába kell beleférjen a díszítés.

Bartók kottaortográfiája végtelenül pontos, abszolutista módszert mutat: lejegyzései akár a pillanatfelvétel-szerű fényképek, a gyűjtés és a fonográf felvétel hajszálpontos leiratai, amelyekben a felvételen elhangzottak aprólékosan és akkurátusan megjelennek. Legyen szó a díszítésekről, a negyedhangos intonációs megoldásokról, mint a semleges terc, szeptim,

---

²⁰ Lampert Vera: „Forrástípusok.” In: Lampert Vera, Vikárius László (szerk.): *Népzene Bartók műveiben: A feldolgozott dallamok forrásjegyzéke/Magyar, szlovák, román, rutén, szerb és arab népdalok és táncok*. Budapest: Hagyományok Háza–Helikon Kiadó–Néprajzi Múzeum–Zenetudományi Intézet, 2005. 16–33. 16.

²¹ Lampert, i. m. 18.

²² Lampert, i. m. 21.: Lásd például Annyi bánat a szívemen (Gyergyóújfalu, Csík vm., 1907. augusztus, MF 1044b) dallam eredeti, majd revideált lejegyzését.

²³ Lampert, i. m. 23.

Konkoly Csenge: A parlando–rubato előadásmód összehasonlító vizsgálata a mezőszegi települések vokális népzenejében

esetenként szekund, a sorvégi szótagelnyelésről, Bartók számára minden értékes, lényeges és megjelenítésre méltó.

Sokszor kárt is tett a viaszhengerekben a sok újra-hallgatás, a többszöri lejátszás – amely elengedhetetlennek bizonyult a rendszerint zöld tintával történő bartóki revideáláshoz, tökéletesítéshez, s amely Bartók munka iránti fegyelmének, elkötelezettségének és precizitásának bizonyítéka. Megtörtént, hogy Bartók addig-addig hallgatott egy-egy felvételt, hogy annak minden apró részletét papírra vethesse, hogy a tű már-már szétkarcolta a fonográfhengert.²⁴

Az 1937–38-as években felvett, ún. Pátria gramofonlemezek lejegyzései a bartóki kottaortográfia tulajdonképpeni megkoronázását jelentik, amelybe Bartók az addig megszerzett minden tapasztalatát és tudását összegyúrta és tökéletesítette.²⁵ Bartók a lejegyzői munkák közül magának kérte a számára legérdekesebb, legdíszítettebb anyagokat: a kalotaszegi, a kásznai és a moldvai csángó énekes asszonyok csipkézett, gazdag ékesítésű dalait.²⁶ Különleges, hogy egyes dalok esetében Bartók több lejegyzést is készített, feltételezhetően különböző alkalmakkor, melyek egymás mellé helyezve jól mutatják be belső vívódásait, újragondoló analitikus munkamétódusát.²⁷

Közel negyven év alatt Bartók szüntelenül változtatta lejegyzői eljárását, monitorozta, analizálta és fejlesztette azt, míg népzene kutatói pályájának vége felé, Amerikába költözése előtt külön foglalkozott a rubato előadásmód sajátos ritmusjelenségeivel, melyet népzenei rendjébe, az ún. Bartók-rendbe is rögzíteni tudott még.²⁸

Kodály Zoltán számára a ritmus, a szövegritmus és az előadásmód kezdetben másodlagos szerepet játszott gyűjtései és összehasonlító kutatásai során, valamint népzenei rendszerezésében egyaránt: összehasonlító vizsgálataiban a dallam és azon belül az egyes főhangok egyezései sokkalta jobban foglalkoztatták, mint a ritmikai-metrikai megvalósulások azonosságai.²⁹

Bartókkal ellentétben Kodály népzenei rendjében a dallamokat a sorzáró hangok magassága szerint rendszerezte, így az azonos dallamtípusok, – melyek különböző ritmusú,

---

²⁴ Lásd a Csík vármegyei és a Tolna megyei, felsőiregi gyűjtések fonográf felvételeit. Milyen nagy szerencse, hogy az elhasznált fonográf felvételeket a részletes lejegyzés valamelyest tudja pótolni.

²⁵ Kovács Sándor: „Forrástípusok és közreadási problémák.” In: Bartók Béla: *Magyar Népdalok Egyetemes Gyűjtemény I.* Budapest: Akadémiai Kiadó, 1991. 32–47. 36.

²⁶ Somfai László. „A lemezfelvételek története.” In: Uő: (közr.): *Magyar népzenei hanglemezek Bartók Béla lejegyzéseivel.* Budapest: Hungaroton, 1981. LPX 18058–60 Lemezkiadó füzet 9.

²⁷ Somfai, i. m., 10.

²⁸ Lampert, i. m. 32.

²⁹ Lásd például Kodály Zoltán: „A népzene ősrétege.” In: Uő.: *A magyar népzene. A példatárat szerkesztette Vargyas Lajos.* Budapest: Zeneműkiadó, 1960. 9–24. 13.

1. Terminológiai kérdések a parlando és a rubato eladásmódok esetében

1.2. Parlando és rubato jelzése és notációja a vokális népzenei lejegyzésben

szótagszámú variánsokkal is fellelhetők, – nem kerültek egymástól távol a rendben, ami a bartóki rendszerezésben inkább előfordulhatott.³⁰

Kodály nagy hangsúlyt fektetett a megfelelő énekes kiválasztására: előfordult, hogy ha az énekes adatközlő részéről akár szöveges, akár dallami bizonytalanság vagy intonációs nehézség állt fenn, Kodály a sokadik meghallgatás után rögzítette fonográfra a népdalt magabiztos megszólaltatás révén, és lejegyzéseiben a szükséges korrekciókat elvégezte.³¹

Kodály kezdetektől fogva dallamtípusokban gondolkodott, lejegyzései elkészültét minden esetben saját, élő hallásélmény előzte meg, és nem csupán az elhangzott dallam rögzítésére, pontos kottaképek elkészítésére törekedett, hanem az adott dallam »bibliográfiájának« tökéletes megismerésére is.³² Támlapjaira felvezette annak addig megismert minden variációját, szomszéd- és rokonnépi párhuzamait, valamint történeti és műzenei vonatkozásait is.

Kodályt ugyanakkor roppant mód foglalkoztatta a népdal élete, jellemrajza, adaptív változékonysága, felhasználási köre, funkciója a hagyományos paraszti kultúrában. Részben emiatt is fordult figyelme a húszas évektől a rubato előadásmódú népdalok komplex tanulmányozása felé: egyrészt számba vette a ritmikai eltéréseket, a tempóbeli ingadozásokat, melyeket – differenciáltan az addigi kissé átlagolt, sematikus nyolcadoló notációjához képest – meg is jelenített lejegyzéseiben a variációk sorában, a kottakép metronómjelzéseiben és hosszú, szöveges magyarázattal a lejegyzés alján,³³ másrészt különös érdeklődést mutatott a rubato ritmusjelenségei és »szabálytalanságainak szabályai« iránt.³⁴

Kodály Zoltán összehasonlító vizsgálatának tudományos és művészeti nagyszerűségét méltán példázza a Kelemen kőműves balladája és annak lejegyzése, amely az első, részletes, összehasonlító elemzésre alkalmas lejegyzés.³⁵ Minden strófa egy kottasor, a négy zenei sor változását pedig könnyedén végig követhetjük a partitúraszerű notációban. Ez a szinoptikus lejegyzés³⁶ harmincegy versszakon át mutatja be a falva épített feleség balladájának történetét. Nem csak a különböző dallami és ritmikai, valamint ornamentikai variánsokat figyelheti meg

³⁰ Szalay Olga: „A Kodály-Rend.” In: Uő.: *Kodály, a népzene kutató és tudományos műhelye*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 2004. 263–270. 263.

³¹ Szalay, i.m. 85.

³² Szalay Olga: „A Kodály-lejegyzések.” In: Uő.: *Kodály, a népzene kutató és tudományos műhelye*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 2004. 84–95. 93.

³³ Szalay, i.m. 92.

³⁴ Kodály Zoltán: „Árgirus nótája.” In: Kodály Zoltán–Bónis Ferenc (szerk.): *Visszatekintés 2. Összegyűjtött írások, beszédek, nyilatkozatok*. [=Magyar Zenetudomány 6.]. Budapest: Argumentum Kiadó, 2007. 79–90. 83.

³⁵ Kodály Zoltán: „Kelemen kőműves balladája.” In: Kodály Zoltán–Bónis Ferenc (szerk.): *Visszatekintés 2. Összegyűjtött írások, beszédek, nyilatkozatok*. [=Magyar Zenetudomány 6.]. Budapest: Argumentum Kiadó, 2007. 76–78.

³⁶ Szalay, i.m. 91.

Konkoly Csenge: A parlando–rubato előadásmód összehasonlító vizsgálata a mezőségi települések vokális népzenejében

az olvasó, de az is tanulmányozhatóvá válik, hogy az énekes milyen variánst alkalmaz a szöveg kiemelésére és a mondanivaló ábrázolására szemantikai szempontból. Ebben a lejegyzési koncepcióban fény derül arra is, hogy milyen tudatalatti alkotó tevékenység történik az előadással párhuzamosan, illetve, hogy a dallam, a ritmus, a tempó és a díszítések változatainak sokszínűsége és gazdagsága milyen híven szolgálhatja a történeti és érzelmi mondanivalót.

Lajtha László a népzenei lejegyzése módszertanában tulajdonképpen a bartóki utat követte és fejlesztette tovább: rendkívüli aprólékossággal ábrázolja a felvételen elhangzottakat, a dallamot és a díszítéseket éppoly tökéletességgel, mint a hangsúlyozást, nyögéseket, indulatszavakat, ritmusírása pedig még Bartókénál is részletesebb, precízen mutatja be az egyes szótagpárok arányát, pontos hangsúlyozását és esetleges agogikáját.³⁷

Lajtha notációjában helyet kap a tempó akkurátus jelzése, a tempóváltozások megjelenítése, olykor a finális megadása.³⁸ Ahogyan Bartóknál láttuk, úgy Lajtha kottaortográfiájában is lényeges fejlesztés az ornamentika differenciált jelölésében az előkék és az utókák között a jelentősen hosszabb díszítőhangok kiemelése, a jelentéktelenebb, hangsúlytalanabb díszítőhangok lekicsinyítése, valamint a strukturális melizmák (főhangszerű díszítések) elkülönítése.³⁹ Bartók és Lajtha féle ornamensjelölések között voltaképpen csak az a különbség, hogy Lajtha minden nyögést, köhögést, gégével vagy szubglottikus nyomással megcsipantott felhangot, nazális hangzót is külön megjelenít, a hangjegy fejét Bartók kései lejegyzéseivel hasonlóan többször x-szel pótolja.

Akárcsak a Szépkenyerűszentmártoni gyűjtésben, a Széki gyűjtésben is Lajtha a vokális lejegyzéseiben a régies, konzervatív irányzatot alkalmazta: míg a hangszeres lejegyzésben újdonság volt a bandák játékanak partitúrában való leírása, addig énekes lejegyzéseiben – hasonlóan a klasszikus énekművészet notációjához – nála minden szótag önálló, szuverén egységet képvisel, és nem a közös gerendák alkalmazásával fejezi ki az adott hangok kohézióját, frazeáló egységét, hanem hangsúlyjelekkel és kötőívvel jeleníti meg azokat.⁴⁰

Az előadásmód jelölésére a Parlando és a Rubato jelzések mellett Lajtha előszeretettel alkalmazza a Poco rubato,⁴¹ a Molto rubato instrukciókat,⁴² ritkábban a Lento, rubato,⁴³ a

---

³⁷ Berlász Melinda: „Lejegyzés.” In: Uő.: *Lajtha László* [=A múlt magyar tudósai]. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1984. 128–142.

³⁸ N.B. a tonus finális a szépkenyerűszentmártoni gyűjtés közreadásában szerepel, a széki gyűjtésében még nem.

³⁹ Lajtha: *Szépkenyerűszentmártoni gyűjtés*. [=Népzenei monográfiák I.] Budapest: Zeneműkiadó, 1954. 45.

⁴⁰ Lajtha László: *Széki gyűjtés*. [=Népzenei monográfiák II.] Budapest: Zeneműkiadó, 1954. 129–291.

⁴¹ Lajtha, i. m. 129., 151., 239., 245., 267.

⁴² Lajtha, i. m. 197., 200., 215., 228., 231., 233., 242., 257.

⁴³ Lajtha, i. m. 272.

1. Terminológiai kérdések a parlando és a rubato eladásmódok esetében

1.2. Parlando és rubato jelzése és notációja a vokális népzenei lejegyzésben

Rubato parlando⁴⁴ és a Quasi rubato⁴⁵ kiírásokat, de az is előfordul, hogy egyáltalán nem találunk az előadásmódra vonatkozó utasítást a lejegyzés fölött.⁴⁶ A kottában mindig helyet kap a pontos metronómérték kiírása, az esetleges későbbi módosulások értéke (pl. negyed=132 vagy nyolcad=126), valamint a belső dinamikai változások jelölése is megjelenik accelerando, ritenuto, ritardando, rallentando stb. kiírásokkal.⁴⁷

Talán mondhatjuk, hogy nagy lejegyző, népzenekutató elődeink közül Lajtha kottaképei állnak legtávolabb az olvasmányos, könnyedén áttekinthető népzenei notáció fogalmától: a legavatottabb kottaolvasó számára is igazi kihívásnak bizonyulhat ezen lejegyzések értelmezése, különös tekintettel a hemiolaszerű eltolódásokra, a nagy kvintolák, szeptolák, szextolák, nonnolák alatti kisebb, aszimmetrikus egységekre.

Felmerül tehát a kérdés: a hangfelvétel meghallgatása nélkül vajon milyen mértékben tudnánk értelmezni ezeket a népzenei adatokat, mennyire adja vissza a kotta az elhangzottakat, illetve a kottakép komplexitásának, részletgazdagságának olvasása fel tudná-e eleveníteni a gyűjtés során elhangzott dallamot? Mennyire komplex és mennyire szubjektív az emberi hallás?

Ezeket a kérdéseket Lajtha is felvetette önmagának, és így írt lejegyzései újraalkotásáról, tökéletesítéséről 1954-ben:

Minthogy újabban egyre finomabb gépek állnak rendelkezésemre, minden-egy új géptípussal újra revideálhatnám a lejegyzést. [...] Hiszen ugyanazon a gépen végzett minden revízió alkalmából is újabb és újabb változásokat javíthatunk lejegyzésünkön. Az emberi fülnél tökéletesebb gépek majd pontosan mérik a hang magasságát, időtartamát, lesz elektromos metronom, lesz népzenei célra készült, hangot filmszalagra kifotografáló szerkezet, ha majd népzenei hangos filmmel gyűjtünk, úgy ezek és a hasonló gépek mondják majd ki az utolsó szót. A lejegyzés revízióját bizonyos rezignációval egyszer abba kell hagynunk.⁴⁸

A Magyar Népzene Tára hatodik, egyben első népdaltípus-kötetének publikálására a szerkesztők a népzenei lejegyzés területén is új módszerrel álltak elő: az ún. középrészletes lejegyzés eszközével jelenítették meg a dallamtípusok kottáit.⁴⁹ Ezt a metodikát egyfelől azért választották, hogy az egyes dallamtípusok könnyen átláthatóvá, egymással jól összevethetővé váljanak, másrészt, hogy a gazdag ornamensek és ékesítések, valamint komplex ritmikái-

---

⁴⁴ Lajtha, i. m. 212.

⁴⁵ Lajtha, i. m. 163.

⁴⁶ Lajtha, i. m. 218., 220., 241., 251.

⁴⁷ Ld. Lajtha, i. m. 274.

⁴⁸ Lajtha László: *Széki gyűjtés* [=Népzenei Monográfiák II.] Budapest: Zeneműkiadó, 1954. 4.

⁴⁹ Olsvai Imre: „Bevezető”. In: Olsvai Imre–Járdányi Pál (szerk.): *A Magyar Népzene Tára VI.* [=Népdaltípusok I.] Budapest: Akadémiai Kiadó, 1973. 11–30. 18.

Konkoly Csenge: A parlando–rubato előadásmód összehasonlító vizsgálata a mezőségi települések vokális népzenejében

metrikai megvalósulások ne terheljék meg a kottaképet. Választásukat indokolta továbbá, hogy az egyes lejegyzéseket készítő népzene kutatók eltérő kottaortográfiája egyenletes szintet mutathasson, illetve, hogy a gyűjtés hangzófelvétele az elsődleges, a kotta csak emlékeztető lenyomat lehet.

Így tehát jónéhány lejegyzést meglehetősen egyszerűbb formában publikáltak, mint ahogy korábban azok a kéziratos támlapokon szerepeltek, sok esetben revideálták a gyűjtők faksimile lejegyzéseit, és a kifejezetten gazdag ornamentikával megszólaltatott, többségében erdélyi dalok díszítőjeleit jelentősen megnyirbálták vagy teljességgel elhagyták, hogy a népdaltípus ne rejtőzhessen el a részletgazdag kottakép mögött.

Nyilván azért is dönthetett Járdányi az átfogó, kissé sematizált, ugyanakkor letisztult, egyszerűbb lejegyzési forma mellett, mert dallamösszehasonlító és népdalrendszerező tevékenységéhez ez sokkal inkább használható volt. Világossá vált Járdányiék számára még a hatvanas évek elején, hogy a népdalokban – néhány műzenei átvételű, vagy nyugat-európai dallam kivételével – a ritmus sokkalta változékonyabb, mint a dallam maga: a dallamvonal szinte alig változik, de szinte bármilyen »ritmus-ruhát« ölthet magára.⁵⁰ Feltételezhetjük, hogy a Járdányi-notációban ezért is kapott másodlagos szerepet egyrészt a ritmus, a metrum és a tempó, másrészt pedig az egyéb stiláris jegyek, mint például a hangsúlyok, a díszítések vagy éppen a nazális és glottális hangzók kiírásai.

Egyszerű kottaortográfiát Járdányi már a Népdaltípusok I-II. kiadványában is használt, tizenkét évvel A Magyar Népzene Tára első népdaltípus-köteteinek megjelenése előtt.⁵¹ Szerkesztő munkatársaival a Népdaltípusok kötetekben az ütemjelzéseket és legtöbbször a tempójelzéseket kivették, a dalokat pedig – ellentétben az Ilmari Krohn féle g alapú rendszerrel, amelyet Kodály és tanítványai A Magyar Népzene Tára kötetiben is alkalmaztak – c alapra írták, hogy könnyebb lehessen énekelni azokat.

A Magyar Népzene Tára korábbi kötetiben – amelyek nem népdaltípus-kötetként láttak napvilágot, hanem egy-egy jelentős vokális műfaj teljes körű bemutatását és feltárását szorgalmazták – még nem a középrészletes lejegyzés szerint közölték a kottákat, hanem a legtokéletesebben igyekeztek visszaadni az énekelt változat minden apró részletét.⁵² Bizonyos, hogy a siratók esetében nélkülözhetetlen lett volna a hangfelvétel a lejegyzés elkészítéséhez –

---

⁵⁰ Járdányi Pál: „A magyar népdalok rendje.” In: Berlász Melinda (közr.): *Járdányi Pál összegyűjtött írásai*. Budapest: MTA Zenetudományi Intézete, 2000. 43–65. 48. NB. Első megjelenés: MTA Nyelv- és Irodalomtudományi Osztálya közleményei, 1961. 17. évf./1–4. szám 139–164. 144.

⁵¹ Járdányi Pál: „Bevezető.” In: Uő.: *Magyar Népdaltípusok I–II*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1961. 7–11. 10.

⁵² Kodály Zoltán: „Előszó.” In: Kiss Lajos–Rajeczky Benjamin: *A Magyar Népzene Tára V. Siratók*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1966. 7–9. 7.

1. Terminológiai kérdések a parlando és a rubato eladásmódok esetében

1.2. Parlando és rubato jelzése és notációja a vokális népzenei lejegyzésben

mert a dallam is és a szöveg is rögtönzött, így megismételhetetlen, egyszeri és unikális,⁵³ – de a jeles napokhoz kapcsolódó kötet kottaképeinek közreadásában is mindent megtettek azért, hogy a lehető legpontosabban, objektív módon ábrázolják a kottaképpel az elhangzottakat.⁵⁴

A parlando, rubato előadásmódról és az azt ábrázoló kottaképről pedig így írt Járdányi:⁵⁵

A Rubato és a Parlando lényege a többé-kevésbé szabad tempó, a kötetlen ritmus, s általában a szöveghez idomuló, a rövid-hosszú szótagokat, az értelmi-érzelmi hangsúlyokat kiemelő előadásmód. Akkor szép és hiteles a rubato és parlando dallam, ha nem tartjuk magunkat szigorúan a látott kottaképhez. Az írott kottaértékeket mereven tükröző ének még a kötött tempójú dalokat is megöli. Az élő népzene mindig több és más, mint amit a kotta mutat.

Az ún. középrészletes lejegyzést és annak általános használatát a népzene kutató kollégák többen véleményezték, és olykor kritikával is illették a 20. század második felétől. Sárosi Bálint visszaemlékezésében úgy ír, hogy A Magyar Népzene Tára népdaltípus-kötetei nyomán az »egyenletesen olvasható szint« elérése érdekében a részletes lejegyzések is maximum középrészletessé változtak vissza.⁵⁶ Sárosi nyomatékosította, sőt, elítélendő hibának tartotta például a Bartók által készített, aprólékos lejegyzések leegyszerűsítését: nem csak a nagy előd iránti tiszteletből fakadóan, hanem azért is, mert ilyen módon a rendkívül díszített dallamok – melyeknek minden dísze a dallam lényegéhez, karakteréhez szorosan kapcsolódik – elveszítik igaz jellegüket a csupasz lejegyzésben.

Az elmúlt ötven-hatvan évben – a Kodály Zoltán halálát követő időszakról kezdődően, majd azt követően – ez a kérdés továbbra is általánosan foglalkoztatta az etnomuzikológia tudományterületét: mire szolgál a népzenei lejegyzés, továbbá mi a tudományos értéke és felhasználhatósága a gyűjtött hangfelvételekkel szemben.

A lejegyzésnek az a funkciója, amely még Bartók és Kodály idejében a hangfelvétel híján a dallamot megörökítette, avagy a fonográf felvételeken elhangzottak értelmezését biztosította, egyre inkább szekunder szerephez szorult vissza a hanghordozók és a hangfelvétel lejátszók technikai fejlődése következtében. A gyűjtés mint primer forrás immáron kimagasló

---

⁵³ Kodály, i. m. 8.

⁵⁴ Kodály Zoltán: „Előszó.” In: Kerényi György (szerk.): *A Magyar Népzene Tára II. Jeles napok*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1953. VII–IX. VIII.

⁵⁵ Járdányi, i. m. 10.

⁵⁶ Sárosi Bálint: „Hogyan indult a „Népdaltípusok” sorozata? Megjegyzések A Magyar Népzene Tára VI–VII. kötetéről. *Muzsika* 52/4 (2009. április): 14–18. 18.

Konkoly Csenge: A parlando–rubato előadásmód összehasonlító vizsgálata a mezőségi települések vokális népzenejében

minőségben maradt fenn az utókor számára, széleskörű hozzáférést biztosítva a gyűjtőknek, zenefolkloristáknak és kutatóknak egyaránt.

A párhuzamosan működő lejegyzői attitűdök apránként elkülönültek, és később önálló utat találtak. Részben megmaradt a kodályi, bartóki út, többek között A Magyar Népzene Tára későbbi köteteinek közreadásában e két nagy előd kottaortográfiai elképzeléseinek ötvözését találjuk, melyről elsősorban Olsvai Imre, később Paksa Katalin és Domokos Mária munkássága tesz méltó tanúbizonyságot.⁵⁷ Egy másik fajta gondolkodásmód Járdányi Pál elképzelését vitte és fejlesztette tovább: Vargyas Lajos nem csak a dallamvonal-elméletből adódó népdaltípus-felfogásban értett egyet fiatalon elhunyt kollégájával,⁵⁸ hanem ötvözte Bartók lejegyzéseit Járdányi középházletes lejegyzői stílusával.⁵⁹

---

⁵⁷ Lásd bővebben A Magyar Népzene Tára VIII–XII. köteteinek lejegyzéseit.

⁵⁸ Vargyas Lajos: „Népdaltípusok.” In: Uő.: *A magyarság népzeneje*. Budapest: Zeneműkiadó, 1981. 239–253. 243.

⁵⁹ Vargyas, i. m. példatára. Érdeemes megfigyelni például a lejegyzések egyszer általános, máskor pedig éppen aprólékosan differenciált jellegét: Nr. 249. vs. 254.

1.3. A tempo giusto ma poco rubato előadásmód jelzése és notációja az erdélyi lassú giusto dallamok esetében

Jagamas János és az ötvenes évek kolozsvári népzene kutató csoportja egy másik szemlélet szerint tevékenykedett. A Jagamas János valamint Szenik Ilona, Demény Piroska, Almási István nevével fémjelzett, a Román Akadémia kolozsvári Folklór Osztályának szellemi műhelye jól ismerte Erdély saját hagyományos paraszti zenekultúráját, mind a magyar, mind a román vonatkozásban, vokális és instrumentális zenei anyagban egyaránt.

Az 1974-ben megjelent Faragó–Jagamas féle Romániai Magyar Népdalok tanulmánykötet megközelítőleg mintegy tízezer dallamból háromszázötven népdalt közlő válogatás, melyet többségében magnetofonnal, s kevésbé fonográffal végzett gyűjtések támasztanak alá.⁶⁰ Az itt közölt parlando, rubato lejegyzések akkurátus pontossága Bartók Béla és Kodály Zoltán munkássága előtt tiszteleg, akik elsőként dolgozták ki a szabad előadásmód dallamlejegyző technikáját, az ő emléküknél ajánlva a kötetet.

Ugyanakkor a jeles publikáció lejegyzői, Almási, Jagamas és Szenik továbbgondolták a bartóki-kodályi elképzelés parlando, rubato kottaortográfiáját: egyrészt, mert a magnószalagra rögzített felvételek olyan minőségben őrizték meg a hallottakat, ami fonográffal korábban elképzelhetetlen volt, másrészt, mivel nagy számban gyűjtöttek olyan anyagot, ami egy egészen másfajta lejegyzést igényelt.⁶¹

Míg Kodály és Bartók elsősorban székelyföldi, kisebb számban pedig bukovinai, kalotaszegi és szilágysági példákon keresztül ismerhették meg az erdélyi vokális népzene dallamvilágát, addig Jagamas és munkatársai nagy számban találkozhattak az Erdélyre oly jellemző aszimmetrikus lassú giusto világával, jellegzetes dallamaikkal, ritmusrendszerükkel és előadásmódjukkal.

Noha Jagamas János⁶² és Szenik Ilona is⁶³ valamelyest átvették a Járdányi Pál féle középrészletes lejegyzés áttekinthető, praktikus elemeit, mindazonáltal ők azok, akik

---

⁶⁰ Jagamas János: „Bevezető.” In: Faragó József–Jagamas János: *Romániai magyar népdalok*. Bukarest: Kriterion Könyvkiadó, 1974. 5–12. 6.

⁶¹ Jagamas, i. m. 5.

⁶² Zakariás Erzsébet: „Jagamas János gyűjtései a Kolozsvári Folklór Archívumban.” In: Pávai István–Zakariás Erzsébet (szerk.): *Jagamas János népzenei gyűjteménye*. Cluj-Napoca–Budapest: Institutul „Archiva de Folclor a Academiei Române” –MTA BTK Kutatóközpont, Zenetudományi Intézet–Hagyományok Háza, 2014. 47–55. 52.

⁶³ Pávai István: „Szenik Ilona zenetudományi munkássága adatok és emlékek tükrében.” In: Pávai István–Gergely Zoltán (szerk.): *Szenik Ilona népzenei gyűjteménye*. Cluj-Napoca–Budapest: Institutul „Archiva de Folclor a Academiei Române” –MTA BTK Zenetudományi Intézet–Hagyományok Háza, 2019. 31–50. 38.

Konkoly Csenge: A parlando–rubato előadásmód összehasonlító vizsgálata a mezőségi települések vokális népzenejében

megkísérelték ezt a fajta metrum- és ritmusírást az anyag jellegéhez igazítani és megtalálni a kívánt középutat.

Az aszimmetrikus giustók szinte egész Erdély szerte megtalálhatók a tánczenei felhasználásban és az alkalomhoz nem kötött, lírai szerelmi dalok világában egyaránt, kezdve Kalotaszegtől a Mezőségen át végig a Maros-Küküllők-vidékén a Székelyföldre bezárólag, de még a gyimesi csángók muzsikájában is találunk hasonlót. Minél inkább gyorsabb a tánc, természetesen annál kevésbé aszimmetrikus a lüktetés, mivel annál közelebb esik a hangsúlyos páratlan lépéshez a hangsúlytalan páros lépés, s az aszimmetria csak lehet- finoman marad meg, ilyenek például a Maros-Küküllők közén vagy az Erdélyi Hegyalján a táncok.⁶⁴

Az aszimmetrikus lassú giustók közül meg kell említenünk a kalotaszegi aszimmetrikus lírai szerelmi dalokat és a jellemzően újabb stílusú ún. hajnali nótákat,⁶⁵ a mezőségi *lassú cigánytáncot*,⁶⁶ a Marosközén zöld-keservesnek is nevezett, lírai szövegű, énekes jártatós táncot.⁶⁷ Mind közül a mezőségi a leglassabb. A mezőségi lassúról Martin György így fogalmaz: „Az aszimmetrikus, szinte rubato páros táncot [...] gazdagon díszített, régi stílusú dallamokra járnak, valóságosan lassú tempóban.”⁶⁸

A nemzetközi népzene-tudományban úgy tartják számon, hogy akárcsak a magyar vonatkozású erdélyi lassú giustók, – hasonlóan a román *învârțita*, a *de-a-lungu*, a *purtata*, vagy a *românește rar* táncokhoz – tulajdonképpen aksak-ritmusúaknak tekinthetők.⁶⁹ A román aszimmetrikus lassú giusto táncok lüktetésében két rövid mérőt két hosszabb mérő követ, míg ez a lüktetés az erdélyi magyar táncokban jellemzően váltott, rövid-hosszú lüktetés.⁷⁰

Hasonló véleményen volt még Martin György jeles néptánc-kutató is. Az egyes kistájak, így például az erdélyi Mezőség táncait is ismertető, átfogó tudományos munkájában írja a lassúról – amelyet lassú, lassú cigány és akasztós néven is hívnak – és e lassúk metrikai

---

⁶⁴ Martin György: „Keleti vagy erdélyi táncdialektus.” In: Dömötör Tekla (főszerk.)–Hoppál Mihály (szerk.): *Magyar Néprajz VI. [Népzene, néptánc, népi játék.]* Budapest: Akadémiai Kiadó, 1990. 430452. 438–439.

Ilyen aszimmetrikus táncok lehetnek: a férfi táncok közül a lassú pontozó (ritka pontozó, régies, vénes, szegényes), a páros táncok közül pedig a forgós, öreges (forduló vagy cigányos).

⁶⁵ Paksa Katalin: „A kalotaszegi és mezőségi díszítés.” In: Uő.: *A magyar népdal díszítése*. Budapest: MTA Zenetudományi Intézet, 1993. 71–90. 85.

⁶⁶ Paksa, i. m. 81.

⁶⁷ Seprődi János: „A székely táncokról.” In: Benkő András (szerk.): *Seprődi János válogatott zenei írásai és népzenei gyűjtése*. Bukarest: Kriterion Kiadó, 1974. 143–155. 147.

⁶⁸ Martin György: „Mezőségi táncok” In: Uő. (szerk.): *Magyar néptánc-hagyományok*. Budapest: Planétás Kiadó, 1995. 39–41. 39.

⁶⁹ Rădulescu, Speranta-Giurchescu, Anca: „Romania.” In: Stanley Sadie (ed.): *The New Grove Dictionary of Music and Musicians* Vol. 21., Second edition. (New York: Macmillan, 2001.) 581–594. 592.

⁷⁰ Pávai István: i. m., 256.

1. Terminológiai kérdések a parlando és a rubato eladásmódok esetében

1.3. A tempo giusto ma poco rubato előadásmód jelzése és notációja az erdélyi lassú giusto dallamok esetében

és ritmikai jelenségeiről, hogy a lüktetést a kvintolás, 5+5/nyolcados egységek egymásutánosságában határozza meg.⁷¹

Pávai István kutatásai azonban kimutatják, hogy a látszólagos 6/8-os dallamokban előforduló hangpárok triolává, kvintolává való alakulásai – melyek ternáris metrum benyomását keltik – a kontrakísérettel és a tánc lépéseivel egybevetve csupán aszimmetrikus megoldásai a pontozott ritmusnak, mi több, a proporciós gyakorlat örökségének tekinthetők.⁷²

Olyan aszimmetrikus, tulajdonképpen 4/4-es metrumú dallamok ezek, amelyekben a páros, hangsúlytalan mérő hosszabb, azaz lassabb tempójú, mint a gyorsabb páratlan, hangsúlyos mérő, mely a táncban a négy lépést – a kétlépéses csárdás egy változatát – kiteszi.⁷³ Az aszimmetria egyenlőtlen mivolta pedig különböző mértékben lehet eltérő (1:2; 2:3; 3:4; 4:5; 2,5:3,5; 1:3 aránypárokban, avagy még ezeknél szélesebb arányokban). Az erdélyi Mezőségen előforduló aszimmetrikus lassú giustoók világáról – mint énekelt táncdallamok és mint a nem tánczenei funkcióban megszólaló variánsaik – a disszertáció 2.2.4-es, 2.2.5-ös alfejezetében részletesen beszámolunk.

Tulajdonképpen tévútnak tekinthető az erdélyi lassú giustoók lejegyzésében a metrikai összetételben a nyolcadok avagy tizenhatodik pontos meghatározása két okból kifolyólag. Egyrészt, mert ezek nem aksakok, tehát az egyes metrikai egységek ritmikailag nem alaooszthatók, ahogyan azt az aksaktól elvárnánk.⁷⁴ Másrészt, mert a kottairásban – amely nem csak a dallam megjelenítését célozza, hanem úgy is tekinthetünk rá, mint jelentéstartalommal bíró eszközre, gondolkodásmódra – a nem megfelelő ábrázolás helytelen agogikát, hangsúlyozást, tagolást sejtet, még ha az adott kiadvány közművelődési funkciót lát el, s ezért a könnyedén olvasható kottaképet szorgalmazza.

Végül, általánosságban azt mondhatjuk a lejegyzés módszertanának különböző ágazatairól, elgondolásáról, hogy az pusztán egy eszköz lehet a tudomány számára, bármilyen tökéletességgel is bír. Ha csak az ún. középrészletes lejegyzés szintjén mutatkozik meg a dallam, vagy ha minden egyes akusztikai elemet tartalmaz is a notáció, a népzene lényege végsősoron nem ismerhető meg és nem értelmezhető teljeskörűen anélkül, hogy ne

---

⁷¹ Martin György: „Az erdélyi táncdalok ritmikai többalakúsága”. In: Uő. (szerk.): *Magyar néptáncchagyományok*. Második, javított kiadás. Budapest: Planétás Kiadó, 1995. 138–141.139.

⁷² Pávai i. m., 286.

⁷³ Pávai i. m., 257.

⁷⁴ Brăiloiu, Constantin: „Le ryhtme aksak.” *Journal of the International Folk Music Council*. 6 (January, 1954): 72–73. 72. Ilyen lenne például a 7/8 2+2+3-as, a 9/8 2+2+2+3-as osztása.

Konkoly Csenge: A parlando–rubato előadásmód összehasonlító vizsgálata a mezőségi települések vokális népzenejében

ismernénk a zenét, a táncot és azt a hagyományos paraszti kultúrát, amelyben a dallam született és élt.

2. A parlando, a rubato és keveredésük a mezőszéki vokális népzében

Az első fejezetben külön-külön is kitértünk a parlando és a rubato előadásmódokra, jelzésükre és lejegyzésükre, valamint kapcsolódásaikra. Meg kell azonban magyaráznom, hogy miért érdemes ezt a két előadásmódot együttesen vizsgálni.

Igen jellemző, hogy mind a parlando, mind a rubato egyszerre teljesül, azaz a beszédszerűség mellett az átéltség és a szabad interpretálás egyidejűleg érvényesülhet. Épp ezért beszélhetünk parlando–rubato előadásmódról. Természetes viszont, hogy a vagy a parlando, vagy még inkább a rubato előadásmód hangsúlyosabb egy-egy dal esetében.

A parlando a magyar nyelvből kiindulva mindig igaz lesz, voltaképpen még a giusto dalok esetében is helyet kap a beszédszerűség és a közlés. Látni fogjuk, hogy az alkalmazkodó pontozott ritmusú, új stílusú dalok mellett a régi stílusú dalokban is jelentkezik a szövegszerűség, a ritmikai-metrikai kereteket részben betartva, részben attól eltérve.

Csak parlando előadásmód viszont egy-két műfajtól eltérően – mint például a siratók – aligha létezhet önmagában, és szinte kivétel nélkül kapcsolódik a rubato előadásmóddal.

Rubato előadásmódú a vizsgált anyag javarésze, akkor is, ha parlando előadásmóddal kerül kapcsolatba, és akkor is, ha egy giusto dallam rubato jelenségeit vizsgáljuk.

A lejegyzéseken minden esetben jelöltem az előadásmódot, igyekezve bemutatni hangzóanyag nélkül is a prozódia és az átéltség kettős dimenzióját.

A továbbiakban parlando–rubato dallamokra együttesen hivatkozom, ha pedig valamely előadásmód előtérbe kerül, arra külön felhívom a figyelmet.

2.1. A parlando–rubato dallamok előadásmódja és lehetséges változásai

Az etnomuzikológia talán leginkább elfogadott alaptétele, hogy a magyar népzene a hagyományos közösségi kultúra terméke, így tehát nem releváns a zeneszerző és a szövegíró kilétének kérdése: azaz a népdal születésében, keletkezésében az individuális jelleg mint forrás másodlagos.

Ugyanakkor az előadásmód kérdéskörében muszáj az individuumot számításba venni, hiszen a nótafák éneklik, formálják, aktualizálják a népdalt, amelytől az adott dal variánsa kialakul, megújul, és egyszerűen élő marad. A népdal élete tehát a kiváló énekes egyéniségek pillanatnyi, alkotói, részben tudattalan megformálásától is függ.

Konkoly Csenge: A parlando–rubato előadásmód összehasonlító vizsgálata a mezőségi települések vokális népzenejében

A kollektív művészet egyéni aspektusaira Lajtha László is felfigyelt, és felhívta a figyelmet az egyén variációképzésben betöltött szerepére.⁷⁵ Részletesen kitért az improvizáció lehetőségeire, a régi és új énekstílus elemeire, és megállapította, hogy végsősoron az egyén az, aki az adott dal előadásmódját régiessé változtatja, függetlenül attól, hogy az adott népdal régi vagy új stílusú-e.

Hasonló következtetésre jutott Rajeczky Benjamin is, aki a régi és az új énekstílus különbözőségeit vizsgálta, vizsgálódásaiban egyúttal foglalkozott a hangszín és a hangképzés szerepével, érintőlegesen kitért a magas művészet és a kulturális környezet hatásaira is.⁷⁶

Kodály Zoltánt is foglalkoztatta a nép éneklési stílusa és hangképzése; az erdélyi éneklésről így írt 1937-ben: „Az öregek, különösen Erdélyben, egészen más gégebeállítással, a közönséges beszédétől elütő, megilletődött, ünnepi vagy derűs: egyszerűen sokféle hangszínnel énekeltek. A mai fiatalok éneke a beszédétől legfeljebb hangerőben különbözik.”⁷⁷

Vargyas Lajos *A magyarság népzeneje* című tanulmánykötetében egy teljes fejezetben tárgyalta az előadásmód témakörét, és bemutatta a hangszín, a hangmagasság, a ritmus és a tempó, valamint mindenekfölött a díszítés szerepét.⁷⁸ Külön foglalkozott a mezőségi éneklés sajátágaival, külön a hangszín és a hangképzés régies mivoltával,⁷⁹ külön a díszítés szerepkörével.⁸⁰

A díszítések tudományos kutatásának igazi úttörője Paksa Katalin, aki *A magyar népdal díszítése* című, ornamentikáról szóló monumentális kötetében önálló fejezetben vizsgálta mélyrehatóan a Mezőség és Kalotaszeg énekes előadásmódját.⁸¹ Összevetette a legjelentősebb, Kalotaszegen és Mezőségen is élő dallamtípusok variánsait egymással,⁸²

---

⁷⁵ Lajtha László: „Néhány gondolat a magyar népzene előadásmódjáról.” In: Berlász Melinda (közr.): *Lajtha László írásai I.* Budapest: Bölcsészettudományi Kutatóközpont Zenetudományi Intézet, Eötvös Loránd Kutatási Hálózat, 2021. 369–373. 369.

⁷⁶ Rajeczky Benjamin: „Régi és új énekstílus a magyar népdalban.” In: Ferenczi Ilona (szerk.): *Rajeczky Benjamin írásai.* Budapest: Zeneműkiadó, 1976. 241–245.

⁷⁷ Kodály Zoltán: „A mai népi dallam stílusa.” In: Uő: *A magyar népzene. A példatárát szerkesztette: Vargyas Lajos.* Budapest: Zeneműkiadó, 1969. 39–50. 50.

⁷⁸ Vargyas Lajos: „Előadásmód.” In: Uő: *A magyarság népzeneje.* Budapest: Zeneműkiadó, 1981. 158–170. 158.

⁷⁹ Vargyas i.m. 159.

⁸⁰ Vargyas i.m. 161.

⁸¹ Paksa Katalin: „A dialektusok díszítése: Kalotaszeg és Mezőség.” In: Uő: *A magyar népdal díszítése.* Budapest: MTA Zenetudományi Intézet, 1993. 71–90.

⁸² Paksa i.m. 71–72.

2. A parlando, a rubato és keveredésük a mezőségi vokális népzében

2.1. A parlando–rubato dallamok előadásmódja és lehetséges változásai

megállapította, hogy mely díszítmény-kombinációk, ún. díszítménybokrok fordulnak elő legtöbbször,⁸³ és kitért a legkiválóbb énekesek egyéni megoldásaira.⁸⁴

Mindezekből jól látszik, hogy a Mezőségen egy régies éneklési stílus maradt fenn, amelyet archaikus énekes előadásmódnak szoktak általában nevezni. Az nem egyértelmű viszont, hogy milyen szerepe van az egyéneknek, miben tér el a csoportos énekléstől a szólisztikus megformálás, illetve hogyan változik a hangszín, a díszítés, a ritmus és a tempó az egyes gyűjtési korszakokban, illetve az előadók egyes életszakaszában. Érdeemes megvizsgálni azt is, hogy beszélhetünk-e általánosságban vett mezőségi éneklésről, vagy pedig végsősoron az individuális előadásmód kerekedik felül, melyek összességére gondolnak, amikor a mezőségi éneklési stílust említik.

Ahhoz, hogy megállapítsuk az általános mezőségi énekes előadásmód stílárís elemeit, sorra kell vegyük az előadásmódot, annak változását befolyásoló tényezőket, esetünkben a parlando–rubato dalokra fókuszálva. Vegyük sorra, hogy milyen tényezők befolyásolhatják az előadásmód változását.

I. Hangideál és hangképzés

Ahogy a daltanulás, úgy a hangképzés is elsősorban utánzással történik faluhelyen: ahogyan egy szülő beszédhangját sokszor felfedezhetjük a gyermeke hangjában, ugyanígy igaz ez az énekhangra is. Amit szépnek hallanak, akként énekelnek, és nem csak a repertoárt örökítik tovább, hanem a megszólaltatás mikéntjét is. Kiváltképp igaz ez azokra a területekre, ahol jó énekesek laknak és formálják a zenei életet. Magyarországon, Széken, Vajdakamaráson, Visában a mai napig állandó a mindennapi éneklés.⁸⁵

Másfelől külső tényezők befolyásolhatják a hangot: például a rádió, később a televízió megjelenésével külső hatások is⁸⁶ érték a mezőségi települések éneklési stílusát, és a modoros éneklés is megjelenik, de csak viszonylag későn.⁸⁷

---

⁸³ Paksa i.m. 86–89.

⁸⁴ Paksa i.m. 76–84.

⁸⁵ 2019 és 2024 között, a doktorandusz éveim alatt több ízben volt lehetőségem mezőségi énekes adatközlőkkel találkozni, részben Magyarországon, részben pedig az ő saját mikrokozmoszukban: Kolozsváron, Válaszúton, Szamosújváron és az otthonaikban. Ezek közül a találkozások közül a legintenzívebbnek a 2024-es gyűjtőút bizonyult, amikor egy hetet töltöttem a Belső-Mezőségen. Ezalatt az idő alatt a visai Papp Sámuel, Fodor Györgyné Nagy Julianna, Lovász Györgyné Nagy Anna, a vajdakamarási Nagy Norbert Ferenc, Kakas Istvánné Jankó Erzsébet, a mezőkeszűi Horváth Ferencné Bálint Erzsébet, Földvári Mihály, Földvári Mihályné Horváth Ibolyka, valamint a magyarországi Dezső Balázné Kádár Erzsébet és Dezső Károlyné Kiss Ilona voltak gyűjtéseim kiemelt interjúalanyai, az itt felsoroltakkal átlagosan két-három órányi anyagot vettem fel. Énekeseim beszámoltak a mindennapi dalolás mikéntjéről, s hogy milyen megtartó ereje van számukra az éneklésnek.

⁸⁶ Ilyen külső hatás lehet a vásározás, a közös katonai szolgálat, a más helyen lakodalomban, bálban való részvétel vagy hasonlók.

⁸⁷ Paksa i.m.74.

Konkoly Csenge: A parlando–rubato előadásmód összehasonlító vizsgálata a mezőségi települések vokális népzenejében

A mindenkori kortárs divat tehát formálja a hangideált, melynek következtében a hangszín és a hangképzés is változik, amely hatással lesz az előadásmódra, különös tekintettel a díszítéstechnikára.

Általánosságban elmondhatjuk, hogy a Mezőségen az ún. kevert hang a legjellemzőbb: a mellrezonáns tér mellett fontos szerepet kap a fejrezonáns tér használata is.⁸⁸ Ez utóbbi a – korábban Kodály és Rajeczky által említett – régies énekléshez képest annyiban tér el, hogy nemcsak a glottiszos hangszín szólal meg, a fejangok a felhangdús hangzás elérését is lehetővé teszik. A fejrezonancia alkalmas igazán a vibrátóra, amely szükségeltetik a hosszú sorok énekléséhez, a sorzáró szótagok elnyújtott kitarásához.

Ilyen énekesek: Papp Mártonné Filep Mária Széken, Eke Péterné Simon Mária „Csutkó” Buzában, Papp Andrásné Kaszián Anna Ördögösfüzesen, Fodor Jánosné Horváth Zsófia Visában, illetve Kallós Zoltán édesanyja, Kallós Györgyné Szakács Julianna Válaszúton.

Jellemző emellett a feszes gégeállás, amely erős nyelvgyök-használattal társul, ettől az énekhang erőssé és hangossá válik, valamint gazdag vibratóval egészül ki: a széki Sipos György Sándorné Juhos Zsuzsa, a magyarszováti Székely Andrásné Sós Erzsébet „Libuc”, a visai Kis Jánosné Méhesi Erzsébet és László Sándorné Lovász Zsuzsa éneklése is erőteljes, hangos, feszes.

Ezt a típusú, kevert hangos, nyelvgyökös, glottiszos, vibratóval gazdagított éneklési stílust sokszor színezik még tovább a gége csipogásával is. Ezzel elsőként Bartók Béla találkozott kalotaszegi gyűjtései során, „csuklóhangoknak” nevezve ezt a jelenséget,⁸⁹ később pedig Rajeczky Benjamin is felhívta rá a figyelmet.⁹⁰ Ilyenkor a gégefő megemelkedik, és a lágyszájpadlást is megütve megszólal egy különös, magasan csippanó felhang, amelytől az adott szótag kiemelkedik és rendkívül érzelemgazdag, expresszív hangzás jön létre. A magyarszováti Maneszes „Láli” Józsefné Tóth Mária és Maneszes Márton, Lajtha kedves adatközlője, a széki Ungvári Mártonné Prózsa Zsuzsa és a mezőkeszűi Zsekán Istvánné Kis Erzsébet előszeretettel éltek ennek az effektusnak a használatával.

A fenti lista közül a szováti „Láli” Mariska néni gége-csipogásai a leginkább különlegeseek: mivel ő már szinte nem is énekelt ezek használata nélkül, ezért a hangját ezer

---

⁸⁸ Vargyas i.m. 159.

⁸⁹ Kovács Sándor: A magyar népzene Bartók-rendje. In: Kovács Sándor–Sebő Ferenc (szerk.): *Magyar Népdalok Egyetemes Gyűjtemény. A Magyar Tudományos Akadémia megbízásából 1934-től 1940-ig szerkesztette Bartók Béla. I. kötet.* Budapest: Akadémiai Kiadó, 1991. 11–156. 155.

⁹⁰ Rajeczky i.m. 243.

2. A parlando, a rubato és keveredésük a mezőségi vokális népzében
2.1. A parlando–rubato dallamok előadásmódja és lehetséges változásai

közül fel lehet ismerni. Kedves dalát, a *Csillagtalán setét éjjelt* mutatom most be.⁹¹ A csippanó hangokat minden esetben x-szel jelöltem.

Rubato ♩ = 80-85 15517b

1 Csillag-talán se-tét éj-jel, csillag-talán se-tét éj-jel

2 Jár-tam a vi-rágos ré-ten,
ott lát-tam egy ár-va lel-két, és ki-hall-gat-ta, hogy mit be-sze-lek,

3 és ki-hall-gat-ta, hogy mit be-sze-lek.

4 Nem be-sze-lek en e-gye-bet, csak a ré-gi sze-re-tő-met,

5 Nem be-sze-lek en e-gyéb-ről, csak a ré-gi sze-re-lem-ről.

2. kotta – Csillagtalán setét éjjel – Magyarországt, Kolozs vármegye

Láthatjuk, hogy az igen gazdagon díszített éneklési stílusban az előadó a trillákban, mordent-trillákban, illetve Doppelschlag-szerű ékesítésekben általában az ornamentalsbokrot indító hangot megtámasztja – részben ritmikailag, valamint kemény, fogott gégeállással. Ezt követően a belső díszítményhangokat „csipogja”, majd a díszítménybokor végéhez közeledve rendszerint újra kiegyenesíti a hangot és kissé lejjebb engedi a gégét. Tehát nem végig feszített gégeállással énekel, hanem tudatosan alkalmazza azt, szükség szerint változtatva, hogy a kívánt hangzást elérje.

Mivel a Mezősége a zenekarok rendszerint A-ban játszottak, ezért az énekeseknek is alkalmazkodni kellett hozzájuk, ami miatt állandósult a viszonylag mélyebb intonálás. Ugyanakkor jellemző a mezőségi hangszeres hangnem-használatra, hogy nem 440 Hz-re

⁹¹ *Csillagtalán setét éjjel*. Magyarországt, Kolozs vármegye. Gyűjtő: Kallós Zoltán, Pávai István, 1982. Énekelte: Maneszes „Láli” Józsefné Tóth Mária, született 1924. AP 15517b. Lejegyezte: Konkoly Csenge

Konkoly Csenge: A parlando–rubato előadásmód összehasonlító vizsgálata a mezőségi települések vokális népzenejében

hangolnak, hanem valamivel magasabbra, 455-465 Hz körüli értékre teszik az a' hangot, amely nagyjából egy alacsony b' hangnak felel meg.⁹²

Kelemen László ezt részben a bélhúros hangszerek húrjainak rugalmasságával indokolta, mindenesetre az így létrejött, többé-kevésbé rögzült, és a dalok hangfekvését meghatározó hangmagasság az énekesekre is hatással bírt. A fentebb felsorolt, többségében női énekesek is viszonylag mélyen énekeltek a felvételek készítésekor, nagyjából alt hangfekvésben. A vizsgált anyagban a jellemző tonalitás körülbelül kis g-tól a c'-ig alakult.

Ez az énektechnika tehát szükséges ahhoz, hogy a női énekhang normál, kényelmes fekvéséhez képest viszonylag mélyen hosszú, széles sorokat tudjanak énekelni. Ha nem feszítenék meg a gégéjüket, nem tartanának a mélyebb hangok alá a nyelvtőcsonttal, és ha nem vibrálnának ennyit, nem tudnának egy levegővel egy zenei sort kitartani.

A másik kedvelt, gyakran előforduló hangszín a fentebb leírtaktól teljesen eltérő, vékony, filigrán, légies hangszín. Ennél a hanghasználatnál is jelentős szerepe van a gégének és a vibrálásnak egyaránt, viszont lényeges különbség, hogy körülbelül egy terccel vagy kvarttal magasabban énekelnek, nagyjából mezzo fekvésben. A tonalitás kis h-tól nagyjából az esz'-ig terjed.

Ez a fajta énekhang gyakorlatilag az arcüregben zeng, az előadó elsősorban ott képzi a hangot, és nem engedi ki azt. Jóval kevesebb tehát a mellrezonáns tér használata, amelytől az éneklés egyfelől színessé, felhangdússá válik, viszont kicsit halk, szelelős, levegős marad a megszólaló hang, mivel nincs meg az a levegőoszlop és támasz sem, amely a segíthetné az előrefelé irányuló hang erőteljességét.

Azok az énekesek, akik ezt a hangszínt preferálják, azok a fátyolosabb, visszafogottabb éneklésüket általában rendkívül gazdag, apró, harminckettes mozgású díszítőhangokkal, vibratóból indított kecses ornamensekkel tarkítják. Ilyen énekesi stílust őrzött meg például a magyarszováti Bara Imréné Székely Rubinka, a feketelaki Balla Ferencné Szász Etelka, a válaszúti (de vajdakamarási születésű) Tóbiás Jánosné Varró Máriskó, a vajdakamarási Farkas Ferencné Farkas Zsófi, vagy a visai Szöllősi Dánielné Fodor Mária és Fodor Jánosné Kiss Sári is.

Ez a jelenség csak részben indokolható a szerényebb fiziológiai adottságokkal: nevesen, hogy a vékonyabb hangú énekesek azért énekelnek magasabban, feszes gégével, gazdag vibratóval, hogy a hangosabb hangúakhoz képest érvényesülni tudjanak. A

---

⁹² Kelemen László: *A mezőségi „magyar” elnevezésű táncok zenéje az Utolsó Óra gyűjtéssorozat tükrében*. DLA disszertáció. Budapest: Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem, 2021. 10–11.

2. A parlando, a rubato és keveredésük a mezőségi vokális népzében
2.1. A parlando–rubato dallamok előadásmódja és lehetséges változásai

gyakoriságból látnunk kell, hogy ez bizony egy létező hangideál, amelyet előszeretettel alkalmaznak a Mezőségen.

Példaként álljon itt egy olyan táncdallam, amelyet nem tánczenei funkcióban a vajdakamarási születésű Varró Máriskó néni énekel érzékletes előadásban.⁹³

Rubato And. = cast. vibr. vibr. 4693f
É-des-a-nya-m, ha meg-untál tartani,
Vissze-er-ge-m a vá-rába el-ad-ni.
A szí-ve-od-a a leg-el-ső ké-nő-m-nek,
Ha nem a-datt a ré-gi sze-re-tő-m-nek.

3. kotta – *Édesanyám, ha meguntál tartani* – Válaszút, Kolozs vármegye

Az előadásmód közelít az asszimmetrikus giusto megformáláshoz, azonban mégis érvényesül a rubato, mert minden egyes ütemvégi díszítés kimozdít a tánczenei lüktetésből. Érdekes, hogy az énekes csak a stagnáló hangokon vibrál, minden mozduló hangot tizenhatodos-harminckettedes díszítménnyel ékesít, de sokszor vibratóból indítja a nagyobb díszítménybokrokat is. Ezeket az ornambokrokat részben körülírásra használja, ezzel megerősítve a főhangot, részben pedig „gurítja” a következő főhang felé, amellyel előkészíti azt.

Érdekes külön figyelmet szentelni a férfi énekeseknek, ahogyan arra már Paksa Katalin is felfigyelt korábban.⁹⁴ A tenor hangfekvésű férfiak gyakran a nőekkel egy magasságban énekelnek, hasonlóan azzal a feszített gégeállással és glottiszos hangindítással (lásd az első kategóriánál, 22. oldal), ettől az éneklésük még sokkalta expresszívebb, szívbe markoló, érzelemgazdag, a mondanivaló rendkívül koncentrált.

⁹³ *Édesanyám, ha meguntál tartani*. Válaszút, Kolozs vármegye. Gyűjtő: Kallós Zoltán, 1962. Énekelte: Tóbiás Jánosné Varró Máriskó, született 1895. AP 4693f. Lejegyezte: Konkoly Csenge

⁹⁴ Paksa i.m. 83.

Konkoly Csenge: A parlando–rubato előadásmód összehasonlító vizsgálata a mezőségi települések vokális népzenejében

A férfi énekesek sorvégi levegőhasználata hektikus, a sorok dinamikusak, gördülékenyek, majd a sorok közötti szünetek szélesebbek és hosszabbak, mint a nőknél, az indítás és a belső frazeálás szangvinikus, mégis harmonikus, a díszítés gazdagabb, a tempó pedig sokkalta inkább rubato.

Ilyen férfi énekeseink Székről a kiemelkedően tehetséges Csorba János⁹⁵ és idősebb és ifjabb Szabó Varga György, illetve Magyarorszátról Maneszes Márton tenorok, a hangnemválasztás pedig jellemzően asz, a, b, h finálissal történik.

Az alábbi két kotta a két széki tenor, Csorba János⁹⁶ és ifj. Szabó Varga György⁹⁷ énekét mutatja be egyazon dallamtípus különböző szótagszámmal előforduló variánsában.

Handwritten musical score for a tenor part, featuring four staves of music with lyrics in Hungarian. The score includes tempo markings like "Rubato" and "p=142", and various musical notations such as slurs, accents, and vibrato markings. The lyrics are: "O-lyan vagy, te rózsám, mint az engedelem, két pi-rar or-cá-don, fát-szik a sze-re-lem, sze-ret-lek, sze-ret-lek, csak ne monn meg sen-ki-nek, Ne tud-ja meg a nagy-világ, hogy el sem fe-lej-te-lek."

4. kotta – Olyan vagy, te rózsám, mint az engedelem – Szék, Szolnok-Doboka vármegye

⁹⁵ Csorba János: *Bár emlékezete maradjon meg...* Szerkesztette és a dallamokat lejegyezte Sebő Ferenc. Budapest: Hagyományok Háza, Helikon Kiadó, 2006.

⁹⁶ *Olyan vagy, te rózsám, mint az engedelem.* Szék, Szolnok-Doboka vármegye. Gyűjtő: Halmos Béla, Sebő Ferenc, Timár Sándor, 1974. 09. Énekelte: Csorba János „Görbe”, született 1925. ZTI_Mg_03318B002. Lejegyezte: Konkoly Csenge

⁹⁷ *A temetőn egyedül egy mély sirdomb.* Szék, Szolnok-Doboka vármegye. Gyűjtő: Kallós Zoltán, Martin György, Sztanó Pál, 1969. 05. 27. Énekelte: ifj. Szabó Varga György, született 1906. AP 6610g. Lejegyezte: Konkoly Csenge

2. A parlando, a rubato és keveredésük a mezősegi vokális népzeneben
 2.1. A parlando–rubato dallamok előadásmódja és lehetséges változásai

Rubato
 ♩ = 202

hej, de A te-met-őn e-gye-dül egy mély sír-doamb,
 Ra-bo-mul egy szo-mo-ni fűz cit-rom - lomb.
 szo-mo-ni lomb, bo-mi ró-zám sír-jal
 Mer' c-le-tem csak be-mot-nak ta-nyá-jo.

5. kotta – A temetőn egyedül egy mély sírdomb – Szék, Szolnok-Doboka vármegye

A metronómjelzésből is jól látható, hogy Csorba János lassabban énekel (5. kotta), mint Szabó Varga György (6. kotta), de Szabónál a nem ritkán tíz-tizenöt nyolcadig kitartó sorzáró hangok miatt az az érzésünk, mintha ugyanolyan hosszúak lennének a sorok. Mindketten élnek a felfelé intonálás eszközével, illetve a korábban említett csipogással is érzelmessé, áradóvá változtatják előadásukat.

A Csorba János féle variációban 6+6.6+6.6+6.8+6-os a szövegezés, – úgyszólván egy olyan felező tizenkettes, amely a negyedik sorban szótagszámszaporítással bővül – addig a Szabó Varga György féle változat mindössze tizenegyes szótagszámú. Ez a különbség főleg a második ütemekben számottevő, ahol, míg Csorba dallamvezetését kitölti a szöveg, addig Szabó a negyedik sor kivételével mindenhol „megcsipkézi” az utolsó előtti szótagot.

Érdekesség, hogy Szabó h-ban énekel, és ez a hangnemválasztás már-már falzetszerűvé teszi a hangszínt. Ahhoz, hogy a sorvégeket szépen kizengesse, és ne váltson fel a fejháng-regiszterbe, Szabó sokszor él olyan megoldással, hogy egy nyíltabb magánhangzót választ, és az eredeti szótagot megváltoztatja (pl. sírdoamb sic!), hogy arra a magánhangzóra ültesse a zengés terét. Mindezt kissé beengedi az orrába, így egy nazális térrel bővül a csengés.

A bariton hangú férfi énekesek, mint a széki Székely Ferenc, a magyarszováti Dezső György, vagy a feketelaki Kiss György Frigyes éneklése elmélyült, letisztult hangzást és hangvételt közelít meg. Éneklésükre jellemző kissé opálos fedés a lágyszájpad

Konkoly Csenge: A parlando–rubato előadásmód összehasonlító vizsgálata a mezőségi települések vokális népzenejében

használatának következménye, lassabban, komótosabban és egyenletesebben énekelnek, az előadásmód nem annyira csapongó és rapszodikus.

Ez a hanghasználat egyfajta eleganciával, olykor kissé komorsággal jelentkezhet éneklésükben. Az alábbi kottán katonakísérőt láthatunk, a magyarszováti Dezső György interpretálásában.⁹⁸ A szövegmondás viszonylag sebes, mégsem kapkodó, a hangsúly pedig a történeten van, nem a díszítőhangokon, és noha az előadó igen gazdagon használja az ornamenseket, azok inkább az egyes hosszú szótagok kimozdítását, illetve a tartalom szemantikai kiemelését célozzák.

Parlando rubato $\text{♩} = 202$ 4696b
Magyarszovát

Vág-ják az er-de-i ú-tat,

Vi-szik a ma-gyar fi-ú-kat.

Vi-szik, vi-szik sze-gel-nye-ket,

Sze-gel-ma-gyar le-gel-nye-ket.

vibr. vibr. vibr. T.f.

6. kotta – Vágják az erdei utat – Magyarszovát, Kolozs vármegye

II. Tempóhasználat különböző gyűjtési korszakokban

Megállapítottuk, hogy a magyar nyelvterületen a Mezőségen énekelnek a leglassabban (16. oldal). Felmerül tehát a kérdés, hogy mikor, hogyan és minek hatására változik a tempó, a lüktetés, illetve azon belül a szótagpárok aszimmetriája.

Érdekes, hogy míg a Lajtha László féle gyűjtéseken az ún. *lassúkat* a széki banda viszonylag gyorsabban játssza,⁹⁹ az 1970-es évekre elsősorban Kallós Zoltán és Martin

⁹⁸ *Vágják az erdei utat*. Magyarszovát, Kolozs vármegye. Gyűjtő: Kallós Zoltán, 1962. Énekelte: Dezső György, született 1930. AP 4696b. Lejegyezte: Konkoly Csenge

⁹⁹ Például *Úgy elmennék, ha mehetnék*. Forrás: Lajtha László: *Széki gyűjtés*. [=Népzenei monográfiák II.] Budapest: Zeneműkiadó, 1954. 169. Prímás: Ferenczi Márton, nyolcad=144.

2. A parlando, a rubato és keveredésük a mezőségi vokális népzében
2.1. A parlando–rubato dallamok előadásmódja és lehetséges változásai

György által rögzített felvételeken ez jóval lassabb.¹⁰⁰ A széki példa mellett még látványosabb a belső-mezőségi magyarpalatkai zenészek játékának szélsőséges lelassulása a 20. század második felére.¹⁰¹ Ennek a lassulásnak díszítmény-gazdagodás is az eredménye, hiszen a hosszú szótagokat ki kell tölteni, fel kell öltöztetni.

Elsősorban a Belső-Mezőségen, főképp Magyarországon és Széken fordul elő, hogy a sorkezdő ritmizálás jellegzetesen megszalad, a szótagok szövegszerűen összekapottak, majd később, de legkésőbb a második zenei sorra rendeződik a megformálás, az éneklés vagy *rubato*, vagy pedig *tempo giusto ma poco rubato* előadásmóddá alakul, attól függően, hogy mennyire hangsúlyos az adott dal tánczenei lüktetése. Magyarországon, ahol a *lassú cigánytánc* és a *magyar körülbelül* a nyolcvanas évekre végleg kiveszett a táncfunkcióból, és csak éneklük, de már nem járják a táncot, ott a tempó még lassabb, és az előadásmód még inkább *rubato*.¹⁰²

Az alábbiakban két ilyen sorkezdő formulát mutatunk be. Az első a *Szőke vize zavaros a Tiszának* kezdetű, magyarszováti dal, a második pedig egy visai dal, *Egek Ura, Teremtője* szövegkezdettel.¹⁰³ Mindkét dalban már az első sorban rendeződik a lüktetés, aszimmetrikus, lassú cigánytánc formájában.

Azért is választottam ezt a két dalt, mert míg a magyarszováti dalkezdés esetében a Vargyas-féle *sebes-parlando*¹⁰⁴ megnyugodni látszik, és egyfajta lassulással billen a helyére a tempó, a lüktetés és a ritmizálás, addig a visai dal esetében éppen fordítva; ugyanis egy lassabb, érzelemgazdag előadásmód válik szinte tánczenévé.

---

¹⁰⁰ *Úgy elmennék, ha mehetnék.* Kallós Zoltán gyűjtése, 1977. 11. 01., AP 18003h, Primás: Ádám István, nyolcad=135-136.

¹⁰¹ *Lassú cigánytánc.* Magyarpalátka, Kolozs vármegye. Gyűjtő Zsuráfszky Zoltán, 1977. 08. 31. AP 12692k. Primás: Kodoba Márton, nyolcad=125.

¹⁰² Árendás Péter: „A magyarszováti dallamok kontra- és bőgőkísérete.” In: Árendás Péter – Mihó Attila – Nyitrai Marianna: *Magyarszováti népzene. Vintila Márton primás dallamai.* Budapest: Hagyományok Háza, 2023. 12–19. 17.

¹⁰³ a) *Szőke vize zavaros a Tiszának.* Magyarországot, Kolozs vármegye. Gyűjtő: Andrásfalvy Bertalan, Kallós Zoltán, Martin György, Pesovár Ferenc, 1961. 10. 11. Énekelte: Bara Imréné Székely Rubinka, született 1928. AP 4156g. Lejegyezte: Konkoly Csenge. b) *Egek Ura, Teremtője.* Visa, Kolozs vármegye. Gyűjtő: Kallós Zoltán, 1964 09. 09. Énekelte: Fodor Jánosné Kiss Sára, született 1902. AP 6213c. Lejegyezte: Konkoly Csenge.

¹⁰⁴ Vargyas i.m. 167.

Rubato ♩=245
rall... ♩=230
Rubato ♩=204
acc.... ♩=225

Szőke víz-e zava-rai a Ti-izh- rak,
E-gek U-ra, Te-rem-tő-je, e-gek U-ra, te-rem-tő-je,

7. kotta – kezdőformulák bemutatása – *Szőke vize zavaros a Tiszának* – Magyarország, Kolozs vármegye – *Egek Ura, Teremtője* – Visa, Kolozs vármegye

Míg a hatvanas-hetvenes évektől kezdődően, elsősorban a hangszeres zenében lassító tendencia jelentkezik, addig ezzel ellentétes jelenség is megfigyelhető: az azidótájt születő új generáció már sokkalta egyszerűbben, letisztultabban énekel. Ez a letisztultság részben a díszítések egyszerűsödésében és sematizálódásában, részben pedig az aszimmetrikus dalok szimmetrizálódásában testesül meg a jelenleg ötvenes, hatvanas korosztály éneklésében.

Ezt a jelenséget muzáj antropológiai és szociológiai szempontból is megvizsgálunk: ez az az időszak, amikor a zárt, hagyományos paraszti kultúra határai lassan elkezdnek fellazulni, és újabb impulzusok, elsősorban a modernizáció hatására megindul a változás.

Téves lenne azt feltételeznünk, hogy ez a folyamat romlás lenne, mivel hatalmasat változott a világ a 20. századról a 21. századra, és mások az igények; ugyanakkor bizonyos survival jelenségek is teret kaptak. Ilyen lehet a mezőségi parasztasszonyok színpadi szerepeltetése különböző magyarországi és külföldi táncházas rendezvényen,¹⁰⁵ vagy a tanulási szintér megváltozása: a tradicionális belenevelődés mintázata mellett, illetve helyett a repertoár elsajátítása CD-ről vagy online adatbázisból.¹⁰⁶

¹⁰⁵ Lásd például Pikó, Horsa és Eszterlanc revival zenekarok kooperációit az ördöngösfüzesi Hideg Anna „Drága” vagy a melegföldvári Szilágyi Anna énekes adatközlőkkel.

¹⁰⁶ Saját gyűjtés. Vajdakamarás, Kolozs vármegye. 2024. július 24. Adatközlő Nagy Norbert Ferenc, született 2000. N.B. Ez a szituáció korántsem egyedi, sőt, a digitalizáció miatt egyre gyakoribb. 2021-ben a Szanyi Hagyományörző Egyesület hívott meg, hogy tanítsam meg nekik Nagy Istvánné Kovács Julianna szanyi énekes dudautánzását, mert, ahogy elmondták, bár ismerték Juli nénit és különleges éneklését és bár a hangfelvételek és a kotta elérhető számukra, de mégsem tudják úgy elénekelni, ahogy kellene.

2. A parlando, a rubato és keveredésük a mezőségi vokális népzében
2.1. A parlando–rubato dallamok előadásmódja és lehetséges változásai

III. Életkor

Az éneklés, különösen a szólisztikus belső érzelmi állapot, intim történés, melyet az előadó kifelé vetít. Általánosságban elmondható, hogy egy idősebb ember érzelmesebb, de érzései mélyebben húzódnak, melyek az éneklés hatására könnyebben felszínre kerülnek.

Különösen igaz ez akkor, ha olyan előadótól gyűjtünk, aki dalaival fiatalkorára emlékezik vissza, melyek egy részben tovatűnő, paraszti világot elevenítenek fel előtte. Mivel az előadó rendszerint nehezen, vagy egyáltalán nem tudja függetleníteni magát a daloktól és az azokhoz kapcsolódó élményektől, emlékektől, ezért megváltozhat az előadás- és a kifejezőmód. A tempó lelassulhat, a szünetek hosszabbodhatnak, a közlés pedig sokkalta érzelemgazdagabbá, nyíltabbá, kitárulkozóvá válhat.

A korai, azaz a Lajtha, később a Jagamas és a Kallós-féle gyűjtéseken még a kutatóknak volt arra lehetőségük, hogy ügyes dalolókat válasszanak ki a fiatalabb korosztály közül is. Ez a későbbi időszakban, kezdve a kilencvenes évektől már nem volt olyan mértékben lehetséges, mint az elődöknél, hiszen addigra az archaikus éneklési stílus kiveszőben volt a húszas-harmincas korosztály életében.

Ennél fogva a későbbi gyűjtések adatközlői, akik a régies éneklési stílusban jeleskedtek, inkább kissé előregedő összetételű csoport közül kerültek ki, és viszonylag ritkaságszámba ment, aki hatvan évesnél fiatalabb nemzedéktől tudott gyűjteni. Így tehát az életkor releváns kérdéssé vált az előadásmód vizsgálatában is.

Az életkor előre haladtával a hanghasználatban is jelentkezhetnek különbségek. Ez leginkább a vibratóknál figyelhető meg: a fiziológiai és hormonális változások miatt a vibrátók amplitúdója is megnövekedik, és egyre többször élnek vele. Ezt a többszöri előfordulást részben indokolhatjuk azzal is, hogy megkönnyíti az egyes főhangok megfelelő hosszúságú kitartását, mely az énekest tehermentesíti, másrészt pedig idősebb korban óhatatlanul is jelentkezik, ebben az esetben viszont nem tudatosan irányított vibrálás.

Jellemzően a fiatalabb életkorban gyorsabb a beszédtempó, ezáltal a dalok tempója is lehet gyorsabb, dinamikusabb, vehemensebb a fiatalabb előadónál. Később, az érettséggel megjelenik a nyugalom és a higgadt megfontoltság, részben a magatartásban és a beszédben, részben pedig az éneklésben is. Általánosságban tehát elmondható, hogy bár a Mezőségen lassan énekelnek, a fiatalabbak a lassúsághoz mérten mégis kissé gyorsabban.

Ugyanakkor az összehasonlító vizsgálatok azt is megmutatták, hogy településtől, életkortól függetlenül, bizonyos dallamtípusokat, illetve műfajokat ugyanazzal a tempóval énekelnek a Mezőségen. Ebben az esetben tehát a dal hiteles előadásmódjához szorosan

Konkoly Csenge: A parlando–rubato előadásmód összehasonlító vizsgálata a mezőségi települések vokális népzenejében

kapcsolódik dinamikai és tempóbeli megformálás, amely nem változtatható, és a hagyományozódás, belenevelődés szigorúan előírja, hogy hogyan illik énekelni az adott dalt.

Különösen érdekes ugyanazon énekes előadásmódjának összehasonlítása önmagával az idő tükrében: ahogyan az ember is változik, gondolatai formálódnak, átalakulnak, és ahogy más-más élethelyzetben különböző érzelmek születnek, úgy a dal sem marad ugyanaz.

Az alábbiakban a kiváló magyarszováti énekes egyéniség, Dezső Balázné Kádár Erzsébet kedves nótáját, az új stílusú *Szivaroztam, elégettem a számat* kezdetű népdalt hasonlítom össze, két különböző alkalommal készült gyűjtésből. Az első lejegyzés egy 1970-es felvétel alapján készült,¹⁰⁷ míg a második ötvennégy évvel később, 2024-ben.¹⁰⁸

Rubato $\text{♩} = 72-74$ 7239d

Szí-va-roz-tam, el-e-get-tem a szá-mat,
s o-da-ha-za má-ri-á-a ba-bá-mat.
Má-ri-á-a, má-ri-á-a az ö-le-be,
Má-ri-á-a-ny-ek ka-ri-á-a a sze-mé-be.

8. kotta – *Szivaroztam, elégettem a számat* – Magyarszovát, Kolozs vármegye

¹⁰⁷ *Szivaroztam, elégettem a számat*. Magyarszovát, Kolozs vármegye. Gyűjtő: Kallós Zoltán, 1970. Énekelte: [Dezső Balázné] Kádár Erzsébet, született 1950. AP 7239d. Lejegyezte: Konkoly Csenge

¹⁰⁸ *Szivaroztam, elégettem a számat*. Magyarszovát, Kolozs vármegye. Gyűjtő: Konkoly Csenge, Radisz Afrodité, Bergics Balázs, Tatai Zoltán, 2024. 07. 26. Énekelte: Dezső Balázné Kádár Erzsébet, született 1950. Magángyűjtemény. Lejegyezte: Konkoly Csenge

2. A parlando, a rubato és keveredésük a mezőségi vokális népzében

2.1. A parlando–rubato dallamok előadásmódja és lehetséges változásai

The image shows a handwritten musical score for a song. It consists of four staves of music in G major, 2/4 time. The tempo is marked 'Rubato' with a range of 72-74. The lyrics are written below the notes. The score includes various musical ornaments such as vibrato (vibr.) and trills (trill.). The lyrics are: 'Szi-va-roz-tam, et-é-get-tem a szá-mat, a-de-ha-za má-ö-le-li a ba-ba-mat. Más ö-le-li, más-mé-l az ö-cé-be, Más le-gé-y-nek ká-cin-gat a sze-mé-be.' The piece ends with a 'T.f.' (Tutti) marking and a double bar line.

9. kotta – Szivaroztam, elégettem a számat – Magyarzsovát, Kolozs vármegye

Az első éneklés során az énekes hajdon, mindössze tizenkilenc éves, míg a második előadás során a már megözvegyült asszony hetvennégy éves. Jól látható, hogy ennél a dalnál – melyet Erzsébet néni az édesanyjától, a szintén kiemelkedő énekes Kádár Sándorné Papp Erzsébettől tanult – a tempóhasználatban, illetve a lüktetésben nincs érdemi különbség, a kívánt tempó állandósult, életkortól, élethelyzettől függetlenül.

Ugyanakkor az újabban készült előadás során a vibrato-használat megerősödött, és a díszítések is enyhén megváltoztak: a sorzáró szótag szinte minden esetben előke-használattal bővült, a trillák pedig még egy taggal tovább „csipkéződtek”. Olyan ez, mintha az énekes az öt évtized alatt fejlesztette, finomította volna tudását a díszítés-használatban. Ez a fajta ornamentikai fejlődés a dal aszimmetrikus háttérlüktetését is kiemeli.

Érdekes viszont, hogy a második és harmadik sor hatodik szótagja ornámen-s nélkül maradt, –konzekvensen így éneklő a további versszakokban is – amelynek következtében a szöveg válik fontosabbá, a főhang díszítmény hiányában hangsúlyosabbá, amelyet a hármashangzat is kiemel.

IV. Magas intonáció

Az erdélyi Mezőség énekes előadásmódjában előfordul a skálafokok egymáshoz viszonyított távolságától eltérő, egy kicsit magasabb, emelt intonáció, azaz bizonyos fokok feljebb intonálása. Ez leginkább a harmadik, negyedik, illetve hetedik foknál jelentkezik. Sőt, a negyedik és hetedik fok magasra intonált, de nem emelt megszólalása vezetőhangszerűen készíti elő az ötödik illetve a nyolcadik fokot, azaz a kvintet és az oktávot.

Pávai István *Az erdélyi népi tánczene* című könyvében behatóan vizsgálja a népzenei hitelesség kérdéskörét, és az adatközlő szempontjából a performancia, azaz előadásmód, illetve a kompetencia, azaz képesség kordináta-rendszert is alkalmazza a tradicionális tanulási formához, avagy a belenevelődéshez képest.¹⁰⁹ A két szempontrendszert határozottan elválasztja egymástól a szándék fogalma: azért énekel úgy az adott énekes, mert például úgy szeretné intonálni az adott fokot, vagy pedig azért, mert úgy sikerül? Az általunk vizsgált énekesek közösségen belüli és a kutatók általi elismertsége, biztos énektudásuk, előadásuk miatt kizárható a nem kompetens előadásmód, akkor inkább szándékoltságot vélelmezhetünk.

Érdeemes tehát megvizsgálunk ezt a magasra intonált jelenséget a diszszonancia, avagy konszonzancia kérdéskör égisze alatt: azaz, a tehetséges, jó hangú, és magabiztos hallású énekeseknél ez a megoldás egészen biztosan koncepciózus elgondolás, nem pedig a véletlen műve.

Az alábbiakban egy páva-dallamcsaládhoz tartozó dallamot mutatok be a Tóvidékről, Feketelakról.¹¹⁰ A kotta mögött, függőleges oszlopban, kapcsos zárójelben jelöltem a kadenciákat, pontosítva a vibrato jelöléseket.

10. kotta – *A marosi füzes alatt* – Feketelak, Szolnok-Doboka vármegye

¹⁰⁹ Pávai István: „Szempontok a népi többszólamúság vizsgálatához.” In: *Uő.: Az erdélyi népi tánczene*. Kolozsvár: Kriza János Néprajzi Társaság, 2012. 333–377. 336.

¹¹⁰ *A marosi füzes alatt*. Feketelak, Szolnok-Doboka vármegye. Gyűjtő: Kallós Zoltán, Sztanó Pál, 1963. 02. 06. Énekelte: Balla Ferencné Szász Etelka, született 1938. AP 4824b. Lejegyezte: Konkoly Csenge

2. A parlando, a rubato és keveredésük a mezőszéki vokális népzében

2.1. A parlando–rubato dallamok előadásmódja és lehetséges változásai

Figyelemreméltó a kadenciák alakulása Balláné előadásában. Láthatjuk, milyen fontos szerepe van a vibrátóknak a nyugvópontok, különösképp a sorzáró hangok esetében: az énekes tulajdonképpen a vibrato magasra húzásával éri el, hogy a kívánt, fölé-intonált hangmagasság megszülessen. Mindezt szép lassan, komótosan teszi, tehát nem egyből magasra énekl, hanem a vibratóval csúszik fel az adott hangra.

Érdekesség a sor felének, azaz a negyedik szótagnak a hangmagassága is: a harmadik sor kivételével – ahol a dallamfordulat a 8. fokra vezet fel– a negyedik fok, és az alsó hetedik fok is magasabb hangmagasságot kap. A harmadik sorban a negyedik fokról a hetedik fokra történő, első kvart fellépés pedig megközelíti a bő-kvart hangzását. A dal hallgatása során végig az a lehet, hogy túlzó érzésünk támad, hogy ez a finom disszonancia a szöveget helyezi középpontba, és mintha a konszonancia elérhetetlen maradna, a szerelem beteljesüléséhez hasonlóan.

Az intonálásnak ez a disszonanciája jellemzi a halottasokat, azon belül különösképp a gózsálást, melyről később még lesz szó a 2.2-es alfejezetben.

V. Apokopé

A sorvégi szótagelnyelés, azaz az *apokopé* szintűgy a mezőszéki vokális előadásmód sajátja. Almási István írja le ezt elsőként saját görgényüvegcsúri gyűjtése, és a kutatótársak korábbi hangfelvételei alapján: megcáfolja Bartók abbéli kijelentését, hogy ez a jelenség román hatás lenne,¹¹¹ megállapítja, hogy az apokopé régies jegy és mindig egyéni megoldás¹¹² továbbá elkülöníti az apokopé három fajtáját: az utolsó szótag hiányát, a suttogásszerű elnyelést és a nagyfokú elhalkulást.¹¹³

Az alábbiakban két példán keresztül mutatom be a sorvégelnyelés három fajtáját. Az első kotta *A két kápolnavirág* balladáját tárja elénk.¹¹⁴ Ezen a hangfelvételen Nagy Ferencné az utolsó két szótagot minden esetben kihagyja, a közel hat perces ballada minden versszakát így énekl. Mivel az utolsó, megszólaló két szótag tulajdonképpen visszaismétlése az azt megelőző négy szótag első két tagjának – „Édesanyja nem ígéri, nem í”[géri] –, ezért tartalmi veszteség nincs, noha a két zárószótag hiányzik. Az apokopé ritmizálása is minden esetben

---

¹¹¹ Almási István: „Sorvégelnyelés népdalainkban.” In: *Nyelv- és Irodalomtudományi közlemények*. XXVI. évfolyam/1. szám, 1982. 91–100. 93.

¹¹² Almási i.m. 98.

¹¹³ Almási i.m. 91.

¹¹⁴ *Gyulainé, édesanyám*. Visa, Kolozs vármegye. Gyűjtő: Kallós Zoltán, 1965. Énekelte: Kiss Jánosné Papp Erzsébet, született 1895. AP 6335a. Lejegyezte: Konkoly Csenge

Konkoly Csenge: A parlando–rubato előadásmód összehasonlító vizsgálata a mezőségi települések vokális népzenejében

azonos: egy éles ritmus, amely az addigi lüktetésből kilép és karakán határozottsággal lezárja a versszakot.

A második dal *A gyermekgyilkos anya balladája*.¹¹⁵ Ez a dal a sorzáró szótag hiánya mellett példa az elhalkulásra és a suttogásszerű elnyelésre egyaránt: míg a főkadencia esetében a suttogást és halkulást, addig a lalázásnál az elnyelést alkalmazza az előadó.

Tempo giusto ma poco rubato $\text{♩} = 220 - 222$ 6335a

Gyu-la-i-né, é-des-a-nyám, en-ged-je meg az e-gyert,
 Hogy ve-gyem el ká-dá-ka-tidit, job-bá-gyim-nak vés-ze-le-nyát.
 Mik-lől hí-vi: szé-pen ké-ri, é-des-any-ja nem ve-gé-ri, nem i.

11. kotta – *Gyulainé, édesanyám* – Visa, Kolozs vármegye

Rubato $\text{♩} + \text{♩} = 25$ 5256a

Ut-na Ma-ri be-lé-pett a kis-kert-be,
 le-fe-küdt a nagy di-ó-fa tö-ré-be.
 Le-fe-küdt a nagy di-ó-fa tö-ré-be,
 Saj-laj-la-laj-la-laj-la-le-la-la.

12. kotta – *Utra Mari belépett a kiskertbe* – Vajdakamarás, Kolozs vármegye

¹¹⁵ *Utra Mari belépett a kiskertbe*. Vajdakamarás, Kolozs vármegye. Gyűjtő: Kallós Zoltán, Andrásfalvy Bertalan, 1963. Énekelt: Nagy Ferencné Kiss Amália, született 1913. AP 5256a. Lejegyezte: Konkoly Csenge

2. A parlando, a rubato és keveredésük a mezősegi vokális népzében
2.1. A parlando–rubato dallamok előadásmódja és lehetséges változásai

VI. Szólisztikus és csoportos előadásmód kérdései

Ahogy a fejezet elején megállapítottuk, az előadásmód kutatásában általában a közösségi kultúra egyéni megformálásaira támaszkodunk, és rendszerint ebből vonjuk le a következtetéseket az adott tájegység – kistáj, mikrotáj – esetében, azaz a lokális előadásmód kérdéskörét illetően.

Ha azonban van rá lehetőségünk, mindenképpen meg kell vizsgálnunk, hogy a csoportos megszólalás, illetve a hangszerkíséretes éneklés miben tér el a szólisztikus előadásmódtól, a következők szerint: 1. szóló ének, 2. csoportos ének, 3. szóló ének + szólóhangszer, 4. csoportos ének + szólóhangszer, 5. szóló ének + zenekar, 6. csoportos ének + zenekar.

A legfőbb különbséget, amely a csoportos éneklést jellemzi, egyfajta összerendező elv mentén értelmezhetjük. Egy adott közösségben, ahol az egyének jól ismerik egymást, részt vesznek egymás életében, adott esetben rokonságban állnak, rendszeresen szoktak együtt énekelni, ott bizonyos fokú uniformizálódás, egységesedő tendencia érvényesül.

A szélsőséges ritmikai megformálások amplitúdója kiegyenlítődik, és zenei empátiában hordozva elsikkad, a kiugró, effektusszerű díszítések, kivált a díszítménybokrok mennyisége ugyancsak csökken. Az átéltség a tempóhasználatra is hatással lesz: a csoportos éneklés során lassulás észlelhető.

Érdekes azonban, hogy az egyéniségek nem tűnnek el. Moldvával¹¹⁶ ellentétben – ahol egy-egy guzsalyas összeszokott énekesei szinte hangról hangra ugyanúgy énekelnek, mindent ugyanúgy díszítenek, és ha tízen is énekelnek, mégis mindössze csak kettőnek hallatszódik – a Mezőségen megmarad az egyéni törekvés.

Ez előfordul még a giusto előadásmódú dalokban is. Bár jól érezhetően együtt énekelnek, figyelnek egymásra, mégis szinte versengenek egymással, és ha valaki üresen hagy egy lehetőséget, biztos odakanyarintanak egy díszítést, ezzel is kitűnve a csoportból. Lásd alább az egyik Lajtha László gyűjtötte széki *magyar* kottáját.¹¹⁷ Ellentétes száriránnyal jelöltem a második és a negyedik sorban az egyéni megformálást.

---

¹¹⁶ Domokos Pál Péter: Bevezetés. In: Domokos Pál Péter–Rajeczky Benjamin: *Csángó népzene III*. Budapest: Editio Musica, 1991. 23–25. 24.

Vö.: Vargyas Lajos: A dalolás módja. In: Uő.: *Egy felvidéki falu zenei világa – Áj, 1940*. Budapest: Planétás Kiadó–Európai Folklor Intézet, 2000. 50–57. 51.

¹¹⁷ *Szól a világ, mit hajtok rá*. Szék, Szolnok-Doboka vármegye. Gyűjtő: Lajtha László, 1941. 02. 18. Énekelték: Ferenci Péterné Kicsi Kis Róza, Kis Sándor „Kicsi”, Sipos György Sándorné Juhos Zsuzsa, Ungvári Mártonné Prózska Zsuzsa, születtek: 1886, 1905, 1881, 1900. Gr082Bb. Lejegyezte: Konkoly Csenge

Tempo giusto $\text{♩} = 100$ G₂ D₂ B₁

Szól a vi-lág, mit haj-tok rá lé-gy és a téz, ha ten-nek an.

Ha nem tesz-hegy ki-a-lu-szik, Húg-vég-té-re be-han-va-zik. T. f.

13. kotta – Szól a világ, mit hajtok rá – Szék, Szolnok-Doboka vármegye

Ugyanez a jelenség megfigyelhető a rubatóknál, és noha teljességgel együtt énekel a csoport, ott szinte presztízskérdés, hogy ki megy elöl, ki vezeti a dalt, kinek a *glissandó*ja kezd meg a hangközugrással induló sort. Példaként egy olyan karácsonyi kánta következik, amelyet szintén Magyarorszáton vettek fel.¹¹⁸

Rubato $\text{♩} = 150-155$ M6643_01

El-in-dult már Jó-zsef

Szép Szűz Má-ri-a-val.

Szép Szűz Má-ri-a-val

Tel-jes má-t-ka-d-val. T. f.

14. kotta – Elindult már József – Magyarorszáton, Kolozs vármegye

A hangfelvételt is meghallgatva megfigyelhető, hogy a sorokat jellemzően a férfiak kezdik el, lecsípve egy kicsit a sorok végi szünetekből. A nők, ahogy lehet, csatlakoznak a csoporthoz, és a belső ritmizálás teljességgel együtt mozog, a strukturális melizmák pedig segítik a tovább lendülést. Az egyedüli különbséget az előkék és az utókák adják: a nők

¹¹⁸ *Elindult már József*. Magyarorszáton, Kolozs vármegye. Gyűjtő: Dobszay László, Domokos Mária, Kallós Zoltán, Németh István, 1996. Csoport. M6643_01. Lejegyezte: Konkoly Csenge

2. A parlando, a rubato és keveredésük a mezőszéki vokális népzében
2.1. A parlando–rubato dallamok előadásmódja és lehetséges változásai

ebből többet használnak, sőt, oda is tesznek díszítést, ahol a férfiak nem, vagy portamentóval kötik össze a két egymást követő hangot.

Egyes énekes egyéniségek, úgynevezett nótafák a falu énekesei között egyenesen kiválóságnak számítottak. Tudásukkal – melyet átfogó repertoárjuknak, széleskörű énektechnikájuknak, különleges díszítéstudományuknak köszönhetnek – kivívták a közösség elismerését, olyan irigylésre méltóan énekeltek. Ugyanakkor szinte lehetetlenség volt velük együtt énekelni, annyira sajátosan formálták meg dalaikat.

Dezső Balázsné Kádár Erzsébet így mesélt a szováti nótafákról:

„A Kántor Maneszes [Márton] és Láli néni [Maneszes „Láli” Józsefné Tóth Mária] is olyan volt... Vele se lehetett együtt énekelni. Ő is csak egyedül szokott. Velem lehet, mert én megyek úgy, a világ után. De nem mindenkivel lehet. Mind azokat a cifrázatokat beléteszik a nótákba, s azok nem valók arra, hogy bárki kövesse.”¹¹⁹

Ottlétünkkor Dezső Balázsné azt is megerősítette Maneszes Mártonról, hogy ő szinte mindig önmagát kísérte hegedűn, és hogy énekes előadásmódja nem igen tér el attól, ahogyan hegedűn játszik. Az alábbi kottán partitúraszerűen jegyeztem le Maneszes énekét és hegedülését.¹²⁰ Valóban jól látható, hogy egy-egy hangszeres felfutástól eltekintve a két frazeálás teljességgel megegyezik. Fontos azonban megjegyeznünk, hogy ez az *a kivétel, ami erősíti a szabályt*: Maneszes előadásmódja egyedülálló, nem általános, ornamentikája pedig inkább a hangszeres előadásmód sajátja, mintsem az énekesé.

---

¹¹⁹ Beszélgetés. Magyarországi, Kolozs vármegye. Gyűjtő: Konkoly Csenge, Radis Afrodité, Bergics Balázs, Tatai Zoltán. 2024. 07. 26. Elmesélte: Dezső Balázsné Kádár Erzsébet, született 1950. Magángyűjtemény.

¹²⁰ *A pávának három tolla aranyos*. Magyarországi, Kolozs vármegye. Gyűjtő: Kallós Zoltán, 1980. Énekel és hegedül: Maneszes Márton, született 1938., (kísér Csengeri Árpád, Huszár Sándor, Mezei János „Pilu”, születtek 1948, 1935) M6278A09. Lejegyezte: Konkoly Csenge

Rubato ♩ = cca. 185-190 H627PA09

(ének) A pá-va-nak há-rom tol-la a-na-nyos,
A pá-va-nak há-rom tol-la a-na-nyos.
Nem le-szek én az er-dő-be töb-ba-kor,
Nem le-szek én az er-dő-be töb-ba-kor.

15. kotta – A pávának három tolla aranyos – Magyaroszovát, Kolozs vármegye

Valószínűleg reprezentatívabb képet kapunk, ha a szintén magyaroszováti Csete Árpád furulyás, énekes előadásmódját vizsgáljuk meg, s hasonlítjuk össze azt egymással. Csete egy katonanótát fúj, majd énekel el, attacca.¹²¹ Előadásmódjából azonban rögtön kitűnik, hogy bravúrosabb furulyás, noha tehetséges énekes: a furulyán megszólaló verzió sokkal díszítettebb, ennek megfelelően jobban rubato is, mint a szöveges változat.

¹²¹ *A regruta búval éli világát*. Magyaroszovát, Kolozs vármegye. Gyűjtő: Kallós Zoltán, Juhász Zoltán, 1986. Énekelte és furulyázta: Csete Árpád, született 1943. AP 15288f. Lejegyezte: Konkoly Csenge

2. A parlando, a rubato és keveredésük a mezősegi vokális népzében
 2.1. A parlando–rubato dallamok előadásmódja és lehetséges változásai

Tempo giusto ma poco rubato $\text{♩} = 90$ 152 *ff*

A regruta búval éli világát,
 s ka-sza-ma-ba bú-san dr-a a lap-ját.
 s üd-vöz-le-tét for-rostól-kal le-zár-ja, le-zár-ja,
 s úgy kü-l-di a ked-ves fe-le-sé-ge szá-má-ra.

16. kotta – *A regruta búval éli világát* – énekes előadás – Magyarorszávat, Kolozs vármegye

Poco rubato $\text{♩} = 90$

17. kotta – *A regruta búval éli világát* – furulyás előadás – Magyarorszávat, Kolozs vármegye

A hangszeres kíséret esetében a zenekari hierarchia megmarad: az énekes megy elől, kvázi ő vezeti az együttest, őt követi a primás, azaz a hegedűs, míg a kontra és a bőgő a hegedűst kíséri.¹²²

Ha összevetjük a vokális anyag énekes és hangszeres előadásmódját, különös tekintettel a díszítésekre, felmerül a kérdés: A hangszeres előadásmód milyen mértékben befolyásolta az éneklési stílust? És fordítva: a régies énekes hagyomány díszítményei milyen hatással bírtak a hangszeres előadásmódra?

¹²² Vargyas i.m. 169.

Konkoly Csenge: A parlando–rubato előadásmód összehasonlító vizsgálata a mezőségi települések vokális népzenejében

Ezt nagyon nehéz elkülöníteni. Valószínűleg itt a klasszikus *tyúk vagy a tojás* dilemmájával állunk szemben. Tudniillik a Paksa által emlegetett barokkos díszítménybokrok¹²³ nehezen választhatók szét a vonós zenekari előadásmódtól, hiszen a vonós zene jelenléte ezidőtájt erősödik meg.¹²⁴ Másfelől a zenész igyekszik azt játszani, amit kérnek tőle, illetve amit hall: stílusosan minél pontosabban imitálja az énekes változatot.

A vizsgált anyagból az rajzolódik ki, hogy a hangszeres játékmódban a felfelé-lefelé avagy lefelé-felfelé ívelő Doppelschlag- típusú díszítések vagy másnéven körülírások, illetve a vezetőhangos, tonalitást előkészítő felfutások lényegesen gyakoribbak, mint az énekes előadásmódban lévők. Ugyanakkor a hangszeres előadásmódban a sorvégeken vagy motívumvégeken megjelenő díszítménybokrok letisztultabbak, szikárabbak és jobban artikuláltak, mint a vokálisaké. A vibrato-használatban pedig nagy az individuális különbözőség az énekesek esetében, míg a zenészeknél minden esetben nagyon jelentős.

Mindazonáltal mind a hangszeres, mind az énekes előadásmód közelíteni kíván egymáshoz, viszont az ebben a közelítésben megtalált egyensúly nem mindig tökéletesen harmonikus, illetve változik a gyűjtések időszakában, és eltérő lehet az egyéni kompetenciák révén.

A kiemelkedően tehetséges zenészek – társadalmi elismertségüket megőrzendő – jellemzően nem adnak alább az instrumentális figurációkból, de zeneileg empatikusan viseltetnek az énekesek iránt, tehát igyekeznek kísérni az énekeseket, ha megrendelik a nótát tőlük. A kitűnő énekesek pedig díszítéstechnikájukat tökéletesítve nem utánozni próbálják a zenészeket, hanem a megtanult szabályok és elsajátított készségek szerint a legszebben, legátéltebben dalolnak.

Az alábbi 18. kottapélda, ha úgy tetszik, ellenpélda azt a jelenséget kísérli meg bemutatni, amikor az énekes mégis a zenészek ornamentikai megoldásait imitálja, azaz nem a régies énekes előadásmód eszköztárából szemezget, hanem másol. Ezeket a másolásokat a soreleji vezetőhangos felfutásokban, a kisszekundos trillákban, és a strófavégi oktávtörésben érhetjük tetten.

---

¹²³ Paksa i.m. 159–167.

¹²⁴ Vargyas Lajos: „Hangszeres zene.” In: Uő.: *A magyarság népzeneje*. Budapest: Zeneműkiadó, 1981. 171–190. 183.

2. A parlando, a rubato és keveredésük a mezősegi vokális népzeneben
2.1. A parlando–rubato dallamok előadásmódja és lehetséges változásai

rubato d.+d=cca. 20 5244h2

Ke-se-rű víz, nem hit-tem, nem hit-tem, hogy é-des légy,
Ked-ves no-zidm, nem hit-tem, nem hit-tem, hogy csal-fa légy.
csal-fa-ság-gal csal-tal meg, csal-tad meg te-ma-ga-dat,
légy-rem kap-tal ná-lam-nál i-ga-zab-bat,
csal-fa-ság-gal csal-tad meg, csal-tad meg a szí-ve-met,
A jó bi-ten bo-nt-sa rád az e-get.

18. kotta – Keserű víz, nem hittem, nem hittem, hogy édes légy – Vajdakamarás, Kolozs vármegye¹²⁵

VII. Stílusrétegek

Többek között Paksa Katalin is kereste a választ arra a kérdésre, hogy releváns-e a stílus és stílusréteg kérdése az előadásmód, azon belül elsősorban az ornamentika alakulásában, illetve, hogy beszélhetünk-e ugoros, pszalmódizáló, ereszkedő pentaton, vagy éppen új stílusú díszítésről.¹²⁶ Végezetül erre a következtetésre jutott:

A magyar népdaldíszítés stílusai bizonyos keretek között összefüggnek a díszítést hordozó népdalok stílusaival. Kapcsolódásuk azonban nem mechanikus és nem kizárólagos. Az előadási stílust befolyásolja a dallamok történeti alakulása, területhez kötöttsége, hagyománybeli használata, funkciója, a hangszeres zenéhez való viszonya, tempója – és az előadók tehetsége is.¹²⁷

¹²⁵ Keserű víz, nem hittem, nem hittem, hogy édes légy. Gyűjtő: Andrásfalvy Bertalan, Kallós Zoltán, 1963. Énekelt: Farkas Dánielné Kenderesi Ilona, született: 1935. AP 5244h2. Lejegyezte: Konkoly Csenge.

¹²⁶ Paksa Katalin: „Stílusjelenségek a magyar népdaldíszítésben.” In: Berlász Melinda–Domokos Mária (szerk.): *Zenatudományi Dolgozatok 1985*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia Zenatudományi Intézete, 1985. 157–165.

¹²⁷ Paksa i.m. 160.

Egyértelműen kimutatható és általánosan elfogadott, hogy a kötött, tempo giusto előadásmódú dalok nem olyan díszesek, mint a kötetlen, parlando–rubato dalok. Ha megpróbáljuk szétszázalni a parlando előadásmódot a rubatótól, és keveredéseiket bemutatni, akkor már nincs ilyen egyszerű dolgunk.

Joggal élhetnénk azzal a feltételezéssel, hogy azok a történeti stílusrétegekhez kapcsolódó dallamok, amelyekben a dallamvonal egyszerű és a dallamvezetés recitatív, hangismétlő elemekkel operál, – ilyen például a régies kisambitusú stílusréteg, a pszalmódizáló stílus, illetve a sirató stílusú dalok nagy többsége – azoknál a parlando előadásmód gyakrabban fordulhat elő, mint a rubato.

Feltételezésünket alapozhatnánk arra, hogy a parlando előadásmód megkívánja a gyors, dinamikus tempót és a szövegszerűséget. Így az igazán nagy hangközugrásokat nem lehet megvalósítani igazán parlandóban, csak rubatóban, amely szükségeltetik a kiforrott, széles énekléshez, valamint a szöveg és mondanivaló átadásához.

Ez viszont fordítva nem igaz: a kisambitusú, kis hangkészletű, apró dallami mozgásokból építkező dallamot nem feltétlenül csak parlando előadásmódban lehet elénekelni. Sőt, minél inkább stagnál a dallamvonal, annál nagyobb szerepet kap az ékesítés: hogy ne unatkozzon az énekes, sokszor felöltözteti a trichord hangkészletű zenei sort, így tölti ki az időt.

Az alábbiakban két, a pszalmódizáló stílusréteghez kapcsolódó dallamot mutatok be. Az első népdal egy veretes keserves, amely Észak-Mezőségről, Ördöngösfüzesről származik,¹²⁸ a második dal pedig egy ballada, amely a Belső-Mezőségről, Visából való.¹²⁹

Handwritten musical score for two songs. The first is 'Kövecses út szélén' (Parlando, 183) and the second is 'Ebben az életben' (T.f.).

Parlando ♩ = 183 AP 7241f Ördöngösfüzes

Kö-ve- ces út szé- lén Pa- rat- lan ger- li- ce, vihr.

Ki- nek nem volt pá- ja E- ben az é- let- be. T.f.

19. kotta – Kövecses út szélén – Ördöngösfüzes, Szolnok-Doboka vármegye

¹²⁸ Kövecses út szélén. Ördöngösfüzes, Szolnok-Doboka vármegye. Gyűjtő: Kallós Zoltán, 1970. Énekelte: Papp Andrásné Kaszián Anna, született 1910. AP 7241f. Lejegyezte: Konkoly Csenge

¹²⁹ Egyszer elindula tizenkét kőműves. Visa, Kolozs vármegye. Gyűjtő: Dobszay László, Domokos Mária, Kallós Zoltán, Németh István, 1996. Énekelte: Szöllösi Dánielné Fodor Mária, született 1926. M6589_31. Lejegyezte: Konkoly Csenge

2. A parlando, a rubato és keveredésük a mezőségi vokális népzében
 2.1. A parlando–rubato dallamok előadásmódja és lehetséges változásai

Rubato ♩ = 188 H6589_31
Visa

Egyszer el-in-du-la ti-zen-két kö-mi-ves,
 Az ti-zen-har-ma-dik Ke-len kö-mi-ves.
 Ma-gos De-ra vá-tat hogy fel-é-pít-he-sék,
 Fél v-ka a-nagyví, fél v-ka e-züs-tér.

20. kotta – *Egyszer elindula tizenkét kömives* – Visa, Kolozs vármegye

Mindkét dal hangkészlete pentaton, oktáv-hangterjedelmű, ugyan a felső f' hangon egyik dal sem idéz túl hosszan, de mégis nagy ambitusú. Az ördögösfüzesi dal hatos szótagszámú, míg a visai felező tizenkettes. A két dallam nagyon hasonlít egymásra, a kadencia csak az első zenei sornál tér el: az ördögösfüzesi b3 (b3) VII 1, míg a visai 4 (b3) VII 1-es kadenciaképletű.¹³⁰

Közel azonos a két dallam nyolcad-mozgásainak tempója is, noha a második dal sorai dupla hosszúságúak. A keserves esetében az előadásmód parlando, és a négysoros formát szinte két zenei sornak halljuk, mert a frazeálásban annyira egymásba olvad az előtag és az utótag 2-2 sora. A leghosszabb ritmusérték a pontozott negyed. Ezzel szemben a ballada egyértelműen rubato, nem ritka a pontozott félérték, a dallam záróhangjainál, illetve a felsoroknál nagyon hangsúlyos a nyugvópont, melyet az énekes gazdag, vibratóból indított díszítménybokkal koronáz meg.

A műfaji kapcsolódásokat, illetve a műfaj és funkció előadásmódra gyakorolt hatását a 2.2-es alfejezet mutatja be.

¹³⁰ N.B. az első sor zárókadenciája nem egyértelmű, mindkét dalnál lehetne ré is, dó is, azaz 4 is, b3 is a sorzáró hangmagasság, mert zeneileg nem olyan fontos, illetve a díszítőhangok érintik mindkét fokot.

2.2. A műfaj és a funkció szerepe és hatása az előadásmódra

A népzene tudomány az erdélyi Mezősége csak viszonylag későn figyelt fel; Kalotaszeghez és Székelyföldre képest teljesen feltáratlan vidéknek számított a huszadik század derekán. Lajtha László 1941-es széki gyűjtése volt az első, amely elindította a terület monografikus gondolkodását, szisztematikus feltárását.¹³¹ Lajtha Kodály Zoltán ösztönzésére indult útnak, aki felhívta Lajtha figyelmét arra, hogy milyen régies előadásmódra számíthat majd ott.¹³²

Az erdélyi Mezősége lassabban énekelnek, mint más erdélyi alldialektusokon: egyrészt nagyobb számban fordulnak elő lassú dallamok, mint más vidékeken, másrészt Mezősége éneklnek a leglassabban a gyorsabb karakterű dallamokat is az egész magyar nyelvterületen.¹³³ A dallamok előadásmódja rendkívül gazdagon díszített, jellemző a barokkos ornamentika: Doppelschlag-szerű ékesítések, trillák és hosszú mordenttrillák, skálamenetek és körülírások keveredései alkotják a díszítménycsoportokat.¹³⁴ Az erdélyi alldialektusterületek közül – köszönhetően a románsággal való együttélésnek és az így kialakult szórványmagyarságnak – a Mezőség az a terület, amely az egyik legrégebb előadásmódot őrizte meg a hagyományos paraszti műveltségben.¹³⁵ Ezt a változatos és cifra ornamenshasználatot nem csak a parlando, rubato dallamokban őrzik, hanem a vokális táncdallamokban is ehhez hasonlóan díszítnek: ezek a táncdallamok többségükben tempo giusto ma poco rubato előadásmódúak, aszimmetrikus ritmikájúak.¹³⁶

A mezősegi énekes hagyomány műfajilag is rendkívül sokszínű. Bizonyos műfajokat az alkalomhoz kötöttség jellemez: ilyenek például a gyermekjátékok, a lakodalmások, a halottasok, virrasztóénekek, a siratók, a gózsálás énekei, az egyházi népénekek, a katonakísérők, a Birtalan naphoz kapcsolódó énekek. Az alkalom általában valamilyen ünnep – az egyházi évkörhöz és a gazdasági ünnepekhez, illetve az emberi évfordulókhöz kapcsolódóan –, de az is előfordul, hogy egy táncalkalom, bál, vagy fonó, kukoricafosztó maga az esemény.

---

¹³¹ Richter Pál: „Kodály Zoltán népzene kutatói munkássága.” In: Rák Béla (szerk.): *Kodály*. Leányfalu: Faluház és Ravasz László Könyvtár Leányfalu, 2018. 5–29. 23.

¹³² Lajtha László: „Újra megtalált népdaltípus.” In: Gunda Béla (szerk.): *Emlékkönyv Kodály Zoltán 60. születésnapjára*. Budapest: Magyar Néprajzi Társaság, 1943. 219–234. 219.

¹³³ Paksa Katalin: „A dialektusok díszítése. A kalotaszegi és mezősegi díszítés.” In: Uő.: *A magyar népdal díszítése*. (Budapest: MTA Zenetudományi Intézet, 1993.) 71–90. 71.

¹³⁴ Lásd bővebben a 3. és 4. kottapéldát.

¹³⁵ Kósa László-Filep Antal: „Mezőség.” In: Ortutay Gyula (főszerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon III*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1980. 605–607. 605.

¹³⁶ Paksa, i.m., 86.

2. A parlando, a rubato és keveredésük a mezőségi vokális népzében

2.2. A műfaj és a funkció szerepe és hatása az előadásmódra

Az alkalomhoz kötöttség problematikája nem teljesen azonos a funkció kérdésével: előfordul ugyanis, hogy egy alkalomhoz kötött dalt nem az ünnep alkalmával énekelnek, hanem funkción kívül dalolják. Ilyen lehet, amikor egy táncdallamot nem a tánchoz használnak, hanem lírai dalként vagy asztali nótaként egy lakodalomban vagy bálon, vagy pedig keservesként éneklük, avagy amikor egy ballada nem egy őszi-téli tevékenység során hangzik el az ott jelenlevők szórakoztatására, hanem otthoni környezetben, egyedül éneklő az előadó, magának.¹³⁷

Ehhez hasonló, amikor siratót nem a temetésen vagy virrasztóban énekelnek, hanem csak a gyűjtő kedvéért siratnak, mely utóbbit Halmos István felidézett siratónak nevez.¹³⁸ Ebben az esetben a sirató még mindig a halottkultuszhoz kapcsolódik, azaz az alkalomhoz kötöttsége megmarad, viszont a funkció módosul, hiszen nem a temetést szolgálja, és funkción kívül hangzik el.

Ez az átjárhatóság az alkalomhoz kötöttség és a funkció között mindig felveti az előadás néprajzi és népzenei hitelességét is: meg kell tehát vizsgálni a népzenei gyűjtés körülményeit, alkalmát, az előadó énekes vagy zenész identitását, az adott dallam funkcióját. Minden esetben meg kell kérdezni a gyűjtés során az adatközlőtől, hogy az adott dallamot kitől tanulta, mikor szokták énekelni, és szokta-e kísérni a zenekar.¹³⁹

Ahogy ismerünk jellemzően alkalomhoz kötött műfajokat, ugyanúgy elkülöníthetünk alkalomhoz nem kötötteket is. Ezen műfajokat az első alfejezetben tárgyaljuk részletesebben.

Az előadásmód attól is megváltozhat, hogy ki énekel, kivel, van-e hangszeres kíséret vagy szólisztikus az előadás, hogy a beszédtempó és az ének tempója is összekapcsolódhat-e. A következőkben sorra veszem azokat a műfajokat a mezőségi településeken és mikrotájakon, amelyek jellemzően parlando, rubato előadásmódúak, és megvizsgálom, hogy a funkció változásával milyen variánsok képződnek.

---

¹³⁷ „Akárhon kiálltam énekelni, egyedül szerettem inkább – mai napig is – azokat a régi ókori énekeket énekelni, amiket attól a sok régi öregasszonyoktól a Nemes utcába, meg anyám és nagyszülőktől hallottam. [...] Akkor aztán mentünk a fonóba esténként, összegyűltünk többen, de csak téli estéken. Ott fontunk, énekelünk, meséket mondtak az öregebb asszonyok.” Horsa István, Hanusz Zoltán (szerk.): *Annus néni daloskönyve. Az ördögösfüzesi Hideg Anna élete és dalai*. Komárom: Óseink Nyomában Közhasznú Alapítvány, 2015. 38–44.

¹³⁸ Halmos István: „Temetés Inaktelkén.” In: Richter Pál, Rudasné Bajcsay Márta (szerk.): *Zenetudományi dolgozatok 2003*. Budapest: MTA Zenetudományi Intézete, 2003. 497–512. 506.

¹³⁹ Pávai István: „A hitelességre ható gyűjtési tényezők.” In: Uő.: *Az erdélyi magyar népi tánczene*. (Kolozsvár: Kriza János Néprajzi Társaság, 2012.): 340–344. 343.

Konkoly Csenge: A parlando–rubato előadásmód összehasonlító vizsgálata a mezőségi települések vokális népzenejében

2.2.1. Keserves, asztali nóta, lírai dal, ballada, rabének, katonakísérő

Noha a népzenetudomány használja a keserves terminust, a Mezőségen nem minden esetben használják magát a szót mint műfaji megnevezést, ahogyan a Székelyföldön vagy a moldvai és a gyimesi csángóknál.¹⁴⁰ A keserves elnevezés mellett megjelenik a lassú nóta vagy lassú elnevezés is az adatközlők szóhasználatában, de maga a keserves mint kesergő, szomorú funkció megmarad.¹⁴¹

A keservesek, lírai dalok közül gyakoribb a rubato, mint a parlando előadásmód. Előfordul azonban, hogy aszimmetrikus giusto dallamokat, énekelt táncdallamokat is keserves vagy lírai dal funkcióban alkalmaznak: a régies párostánc, azaz *lassú* vagy *lassú cigány* vagy *akasztós* kategóriába tartozó dallamot táncfunkción kívül, érzelmes előadásmódban éneklik, és a tempo giusto előadásmód kvintolás, szeptolás lüktetéséből kilépve, szabad, érzelmes kifejezés-módban interpretálják.¹⁴²

A Mezőségen gyakori, hogy különböző szótagszámú megoldásokat alkalmaznak ugyanarra a dallamtípusra, 6+6-os felező tizenkettes, 8+8-as felező tizenhatos vagy tizenegyes szótagszámú lesz a szövegezés, míg a dallam azonos marad. Ez a jelenség még inkább tapasztalható az ún. jaj-nóták esetében.¹⁴³

Alább egy ilyen, azonos dallamtípust mutató két eltérő szótagszámú változatban.¹⁴⁴ A 20. kottán a felső sorban szereplő, felező tizenkettes szótagszámú visai dallam négysoros, míg variánsa, a magyarpalatkai jaj-nóta ötsorossá bővül. Ez utóbbinál a nyolcas szótagszámú szöveg helyenként felező tizenhatossá változik, ahol a szöveg is

---

¹⁴⁰ Sárosi Bálint: „Sirató és keserves.” *Ethnographia* 74/1 (1963): 117–122. 119. Sárosi tanulmánya bevezetésében a Székelyföldet, Moldvát és Gyimest jelöli meg a keserves műfaj elsődleges lelőhelyeként, később közöl egy válaszüti (Szolnok-Doboka vm.) keservest Kallós Zoltán gyűjtéséből. Kallós a műfaj megnevezésére a keserves terminológiát alkalmazza.

¹⁴¹ A gyűjtött adat műfaji megnevezésének hitelességét az is árnyalja, milyen terminust használ az adatközlő, melyet a gyűjtő. Lásd: Pávai István: „A hitelességre ható gyűjtési tényezők.” In: Uő.: *Az erdélyi magyar népi tánczene*. (Kolozsvár: Kriza János Néprajzi Társaság, 2012.): 340–344. 340.

¹⁴² Lásd bővebben a 2.2.25-ös, Az aszimmetrikus lassú giusto-k nem tánc funkcióban alfejezetet.

¹⁴³ Paksa Katalin: „A „Jaj-nóták” zenei világa (A négysoros izometrikus szerkezet lazulása és továbbfejlődése régi dalainkban).” In: Kósa László (szerk.): *Népi kultúra – Népi társadalom IX*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1977. 277–305. 278–279. Hasonló példák: dallamtípus variánsok, eltérő szótagszám szerkezettel: *Nézz ki, vajon ki zörget ott, meglátok egy bús galambot* (Szék, Szolnok-Doboka vármegye. Gyűjtő: Jagamas János, 1954. november. Énekelte Török Sándorné Filep Sára, született 1902. Mg_00071m), *Szilágyi Erzsébet levelét megírta* (Szék, Szolnok-Doboka vármegye. Gyűjtő: Halmos Béla, Sebő Ferenc, Timár Sándor, 1974. Énekelte Csorba János, született 1925. AP 9451a)

¹⁴⁴ *A bazsarózsának lehajlott a szára*. Visa, Kolozs vármegye. Gyűjtő: Kallós Zoltán, 1987. Énekelte: Gáspár Péterné Fodor Sára „Novaji”, született 1925. Ball_8B14. Lejegyezte: Konkoly Csenge.

Mondta nekem édesanyám. Magyarpalatka, Kolozs vármegye. Gyűjtő: Andrásfalvy Bertalan, Kallós Zoltán, 1963. november 5. Énekelte: Juhos Mihály, született 1901. ZTI_Mg_01474B029. Lejegyezte: Konkoly Csenge.

V.ö.: Jagamas–Fragó i.m. 293.

2. A parlando, a rubato és keveredésük a mezősegi vokális népzében
 2.2. A műfaj és a funkció szerepe és hatása az előadásmódra

megduplázódik. A négysoros visai dal lejegyzésében kihúzva jelöltem azon ütemeket, ahol a palatkai variáns eltér.

Giusbo me poco rubato $\text{♩} = \text{cca. } 170$
 A ba-zsa-ró-zsá-nak le-haj-lott a szá-na,
 Giusbo $\text{♩} = \text{cca. } 205$
 Mond-ta ne-kem é-des a-nyám,
 El-haj-lot-tam én is a ba-bám szá-va-na,
 Mond-ta ne-kem é-des-a-nyám, d-ol-szög-világ lesz a ha-zdóm,
 Mit ér a ró-zsa-fa
 Cip-ke-bo-kor a szá-l-lá-som, ott sem lesz meg-ma-ra-d-d-som,
 Pi-nos bün-bö nél-kül? Mit ér a szá-c-re-lem
 Cip-ke-bo-kor a szá-l-lá-som, ott sem lesz meg-ma-ra-d-d-som,
 i-gaz hi-ség nél-kül?
 Aj-la-la-la la-lei-laj-la-la-laj-la.

21. kotta – A bazsarózsának lehajlik a szára – Visa, Kolozs vármegye –
 Mondta nekem édesanyám – Magyarpalatka, Kolozs vármegye

Vargyas Lajos *A magyarság népzeneje* című tanulmánykötetében leírja, hogy míg más területeken a 20. század második felében is alakulnak még új, új stílusú dallamok, addig ezidőtájt Erdélyben, különösen a Mezőségen a jaj-nóták virágkorukat élik, újabb és újabb dallamfordulatok alakulnak ki, részben a hangszeres tánczenének köszönhetően:

A hangszeres tánczenének hatását az énekelt dalokra másban is tapasztalhatjuk. Az erdélyi Mezőségen, ahol igen fejlett, egyúttal igen régies táncélet virágzik, a hangszeres tánc kíséretre ráénekelt dalokban sajátos fejlődés ment végbe; részben ott is a kiszélesítés, ami a 16 szótagos, lassú darabokat hozta létre, másrészt a hangszeres ismétlésekhez igazodó éneklés a dallamok formáját bontotta fel és hozott létre egy sajátos, laza és változó formát, amit „jaj-nóta” néven emlegetünk. [...] Ez azonban az országos jelentőségű verbunkos – csárdás – új stílus fejlődési vonalhoz képest szűkebb körben érvényesült.¹⁴⁵

A Mezőségen az új stílusú lírai dallamokat is többnyire lassabb, visszafogottabb tempóban éneklék, többnyire a lassú táncdallamokban, kevésbé a csárdások körében; az alkalmazkodó pontozott ritmus szikárságát felváltja az aszimmetrikus lassú giustók lüktetése.¹⁴⁶

A népballada műfajának is megvan a maga specifikus előadásmódja: nincs különösebb dinamikai különbség, azaz ugyanolyan hangerővel és tempóval éneklék végig az egész balladát, szikáran, maguk elé nézve.¹⁴⁷ Az előadó nem veszi fel a hallgatósággal a kapcsolatot és a szemkontaktust, és a hallgatóság is csak a ballada végeztével reagál az előadóra és az előadásra.¹⁴⁸

Bizonyos dallamvariációk – egy-egy főhang különbség, vagy egy díszítmény-bokorban néhány apró eltérés, vagy akár a díszítmény teljes hiánya – tudják felhívni a figyelmet a ballada cselekményének egyes mozzanataira. Az egyes cselekményrészleteket néha kiemelik szünetekkel, például a dallam előtagját hosszabb szünettel választják el az utótagtól egy dramatikus párbeszéd során vagy két egymást követő cselekmény elválasztásaként.¹⁴⁹ Tehát az apró szünethasználattól és kisebb dallami különbségektől eltekintve az előadásmód egységes az egész ballada során.

¹⁴⁵ Vargyas Lajos: „Forma.” In: Uő.: *A magyarság népzeneje*. (Budapest: Zeneműkiadó, 1981.): 80–112. 111.

¹⁴⁶ Ilyen új stílusú, aszimmetrikussá váló lassú giustók például a magyarországi, 20080811_038_04 jelzetszámú *Szivaroztam, elégettem a számat*, a buzai, 20080815_099_05 jelzetszámú, 3632-es típuszámú *Felszántatom a buzai nagy utcát*, vagy a feketelaki és melegföldvári *Fekete felhőből esik az eső*.

¹⁴⁷ Kriza Ildikó: „Ballada.” In: Ortutay Gyula (főszerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon. I.* (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1977.): 202–204. Lásd bővebben: Vargyas Lajos: „A ballada helye a népi és irodalmi műfajok között.” In: Uő.: *A Magyar népballada és Európa I.* (Budapest: Zeneműkiadó, 1976.): 9–36. 30.

¹⁴⁸ Több ízben hallhattam az ördöngösfüzesi Hideg Istvánné Lakatos Anna „Drágát” és a magyarországi Dezső Balázné Kádár Erzsébetet balladát énekelni Kallós Zoltán választói táborában, a 2000-es évek végétől minden évben. Élénken él bennem mindkettejük éneklése: ahogyan összekulcsolják a kezüket, kissé meghajtott fejjel, maguk elé meredve, egy másik tudatállapotban *mondják* a balladát. A két kiváló énekes adatközlő más előadói attitűdöt jelenít meg: Anna néni nyíltabban fordul közönségéhez, felszabadultan gesztikulál, míg Erzsébet néni jellemző, hogy egy zárt, belső világból énekel. A ballada éneklése során előadásuk mentessé válik mindenféle sallangtól, teátrális dinamikától, mert egyedül a történet lényeges számukra.

¹⁴⁹ Lásd például a buzai, AP 7125c jelzetszámú, *A halálraitélt húga* balladájában 3-4. versszak között, amikor Fehér Anna a hadnagyurat megszólítja, 2-3 másodperccel hosszabb szünettel találkozunk, 2.09-2.13 között. A

2. A parlando, a rubato és keveredésük a mezősegi vokális népzeneben

2.2. A műfaj és a funkció szerepe és hatása az előadásmódra

Kallós Zoltán mezősegi gyűjtéseiben a klasszikus balladák közül fellelhetjük *A falba épített feleség* (Kömíves Kelemen),¹⁵⁰ *A halálraitélt húga* (Fehér László),¹⁵¹ *A két kápolnavirág* (Kádár Kata),¹⁵² *A háromszoros magzatgyilkos* (Szabó Vilma),¹⁵³ *A halálra táncoltatott leány* (Szöllőssiné lánya),¹⁵⁴ *A szégyenbe esett lány*¹⁵⁵ balladáját. A betyárballadák közül Mezőségen általánosan ismert a *Rózsa Sándor balladája*,¹⁵⁶ az új stílusú balladák közül pedig *Meggyilkolt fonólány* (Szegény Szűcs Mária),¹⁵⁷ *A gyilkos feladja magát* (Barna Jancsi).¹⁵⁸

Azonos balladatípusokat különböző dallamokra is énekelnek azonos szövegtípussal: néhány dallamtól eltekintve – mely kifejezetten ún. ballada-dallam, azaz egy-egy konkrét balladához vagy balladatípushoz kapcsolódó dallam – a néphagyomány egyrészt a korábbi korok stílusrétegeinek dallamait alkalmazza, másrészt középkori egyházi és világi dallamokra is énekelnek balladát.¹⁵⁹ Így a dallam sem kap kiemelkedő szerepet, annak monotonitása biztosítja a cselekmény előrehaladását.

Ennek megfelelően a pszalmódizáló, az ereszkedő pentaton és a diatonikus sirató stílusú dallamok előadásmódja többségében parlando, míg a régies kisambitusú, az újszerű kisambitusú dallamok, a Rákóczi-dallamkör és fríges környezete, valamint az új stílus egy része leginkább rubato előadásmódú, a középkori vágáns- vagy magyar kanásztánc ritmusú dallamok és az új stílus pedig általában tempo giusto előadásmóddal párosulnak.¹⁶⁰

---

visai, AP 6335a jelzetszámú *A két kápolnavirág* balladájában jellemző az apokopé, de a ruha vérrel való habzása jelenetnél, azaz Kádár Kata halálakor nincs szótagelnyelés, és a versszakok tagolása is szélesebb: 1.50-1.54 között az előadó szándékoltan kiesik a ritmusból.

¹⁵⁰ *Egyszer elindula tizenkét kömíves*. Visa, Kolozs vármegye. Gyűjtő: Dobszay László, Domokos Mária, Kallós Zoltán, Németh István, 1996. Énekelte: Szöllőssi Dánielné Fodor Mária, született 1926. M6589_31

¹⁵¹ *Fehér László lovat lopott*. Buza, Szolnok-Doboka vármegye. Gyűjtő: Kallós Zoltán, 1965. Énekelte: Eke Péterné Simon Mária „Csutkó”, született 1934. AP 7125c

¹⁵² *Gyulainé, édesanyám*. Visa, Kolozs vármegye. Gyűjtő: Kallós Zoltán, 1965. Énekelte: Kiss Jánosné Papp Erzsébet, született 1895. AP 6335a

¹⁵³ *Szabó Vilma kiment a szőlőbe*. Ördöngösfüzes, Szolnok-Doboka vármegye. Gyűjtő: Kallós Zoltán, Németh István, 2008. Énekelte: Hideg Istvánné Lakatos Anna „Drága”, született 1936. 20080812_060_02

¹⁵⁴ *Jó estét, jó estét Szöllőssiné asszonyág*. Feketelak, Szolnok-Doboka vármegye. Gyűjtő: Kallós Zoltán, 1963. Énekelte: Balla Ferencné Szász Etelka, született 1938. AP 4629e

¹⁵⁵ *Lányom, édes lányom*. Visa, Kolozs vármegye. Gyűjtő: Kallós Zoltán, 1969 december. Énekelte: Fodor Jánosné Pap Erzsébet, született 1910. AP 13396a

¹⁵⁶ *Esik eső, esik eső, csepereg*. Vajdakamarás, Kolozs vármegye. Gyűjtő: Kallós Zoltán, 1972. Énekelte: Nagy Ferencné Sallak Mányi, született 1913. AP 10041a

¹⁵⁷ *Este van, este van, hatot üt az óra*. Magyarszovát, Kolozs vármegye. Gyűjtő: Kallós Zoltán, 1969. Énekelte: Maneszes Árpádné Papp Anna, született 1929. AP 13396b

¹⁵⁸ *Barna Janit arra kérte babája*. Buza, Szolnok-Doboka vármegye. Gyűjtő: Balla Ferenc, Kallós Zoltán, Németh István, 2002. Énekelték: Szabó István Csaba, Borsos Imréné Szabó Melinda Melánia, születtek 1985., 1980. MD006_27

¹⁵⁹ Vargyas Lajos: „Dallam és tánc.” In: Uő.: *A magyar népballada és Európa. I.* (Budapest: Zeneműkiadó, 1976.): 209–246. 241–242.

¹⁶⁰ Vargyas Lajos: „Dallam és tánc.” In: Uő.: *A magyar népballada és Európa. I.* Budapest: Zeneműkiadó, 1976. 209–246. 243–244.

Konkoly Csenge: A parlando–rubato előadásmód összehasonlító vizsgálata a mezőségi települések vokális népzenejében

Mezőségeen azonban a megszokottól eltérő megoldásokat találunk: lásd a fentebb jelölt buzai Fehér László balladáját vagy a visai Kőműves Kelemt: mindkét pszalmódizáló ballada előadásmódja inkább rubato. A vajdakamarási Rózsa Sándor ballada, a magyarszováti *meggyilkolt fonó lány* ballada és a buzai Barna Jancsi balladája pedig az aszimmetrikus lassú giusto ritmizálását követi, szabad interpretálásban.

A balladához kapcsolódó műfaj a rabének, mely a szabadságát elvesztett egyén lírai-epikus panaszdala.¹⁶¹ Lajtha László volt az első, aki mezőségi rabéneket rögzített 1941. február 18-án, a Magyar Rádió stúdiójában, amikor is a széki Pátria-felvételek készültek.¹⁶² Tizenhárom évvel később, 1954-ben Jagamas János rögzítette ugyanazt a rabéneket, ugyanattól az adatközlőtől, másképp.¹⁶³ Összehasonlítva ezt a két felvételt, észrevehető, hogy az előadó számára is mennyit változott az előadásmód; az első és második sor utolsó előtti szótag főhangjában, a díszítőnyelvények kifinomultságában és a hangvételben érhetően tetten ezek a módosulások.

A *Ha felmegyek Kolozsvárra* szövegkezdetű, oktávra ereszkedő, részlegesen pentaton kvintváltó dallam egy másik rabének, mely a Mezőségeen közismert. A Belső-Mezőségeen és a Tóvidéken – Buzában,¹⁶⁴ Feketelakon,¹⁶⁵ – szűkebb ambitusú a dallam, és a második sor dallamvonala letisztultabb, míg az észak-mezőiségi Ördöngösfüzesen a dallam kvint helyett alaphangról, oktávugrással indul, a pihenőhangok dóra helyett eol jellegűt öltönek a negyedik sorban, és a második, harmadik sor dallamvonala mozgalmasabb.¹⁶⁶ A dallamtípus előadásmódja rubato – és egyik variánsban sem túl grandiózus az ornamenshasználat, helyette a sorvégi záróhang vibratója jelentős.

---

¹⁶¹ Katona Imre: „Rabének, rabnóta.” In: Ortutay Gyula (főszerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon. IV.* (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1981.) 294–295.

¹⁶² *Fekete a holló.* Szék, Szolnok-Doboka vármegye. Gyűjtő: Lajtha László, 1941. február 18. Énekelte: Kiss Sándor „Kicsi”, született 1905. Gr079Aa

¹⁶³ *Imhol kerekedik.* Szék, Szolnok-Doboka vármegye. Gyűjtő: Jagamas János, 1954. szeptember. Énekelte: Kiss Sándor, 49 éves. Első publikáció húsz évvel később: Jagamas János-Faragó József: *Romániai magyar népdalok.* (Bukarest: Kriterion Könyvkiadó, 1974.) 200.

¹⁶⁴ *Ha felmegyek Kolozsvárra.* Buza, Szolnok-Doboka vármegye. Gyűjtő: Kallós Zoltán, Németh István, 2008. Éneklők: Asszonyok és férfiak. 20080815_099_15.

¹⁶⁵ *Ha felmegyek Kolozsvárra.* Feketelak, Szolnok-Doboka vármegye. Gyűjtő: Andrásfalvy Bertalan, Kallós Zoltán, Martin György, Pesovár Ferenc, 1962. Énekelte: Balla Ferencné Szász Etelka, született 1938. AP 5225b

¹⁶⁶ *Ha felmegyek Kolozsvárra.* Ördöngösfüzes, Szolnok-Doboka vármegye. Gyűjtő: Kallós Zoltán, Németh István, 2008. Énekelte: Hideg Istvánné Lakatos Anna „Drága”, született 1936. 20080812_039_02

2. A parlando, a rubato és keveredésük a mezősegi vokális népzében
 2.2. A műfaj és a funkció szerepe és hatása az előadásmódra

22. kotta – *Ha felmegyek Kolozsvárra* – a) Buza, Szolnok-Doboka vármegye – b) Feketelak, Szolnok-Doboka vármegye – c) Ördögösfüzes, Szolnok-Doboka vármegye

Még egy műfajt feltétlenül említenünk kell, ez pedig a *katonakisérők* csoportja. A legjellemzőbb dalszöveg a *Vágják az erdei utat*¹⁶⁷ kezdetű, számos variánst felvonultató szöveg, mely a szokás jellegére is utal. A sorozáskor a falu közössége zeneszóval kísérte ki a fiúkat egy megadott helyre – a falu vagy az erdő szélére, avagy a vasúthoz – ott vettek búcsút a katonáktól.

Amíg maga az ünnep, a katonák elbúcsúztatása és a jókívánságok átadása kifejezetten közösségi alkalom, amelyen a lányok közösen engedik útnak szerelmüket a viszontlátás reményében, addig ez az ének jellemzően szólistikus változatban él. Ennél fogva szinte alig találunk olyan gyűjtést, ahol ezt többen énekelnék együtt, másrészt pedig az egyéni megformálás miatt nagyon sokféle dallamváltozat jön létre.

Ezt a dalszöveget néhány jellegzetes, kifejezetten katonakisérő- – illetve altató- – dallamtípusra éneklük rá, amelyből alább bemutatok kettőt. Mindkét dallam közös tulajdonsága, hogy formailag bővültek, nem a szokványos négysoros, hanem ötsoros formában léteznek, és ebben állandósulnak.

¹⁶⁷ A különböző szövegvariánsokban előfordul, hogy az utat nem vágják, hanem töltik, seprik vagy szántják, melynek megfelelően változik a kezdősor.

Rubato ♩=166 5256b

Töltik az erdei utat,
 Viszik a magyar fiúkat.
 Viszik, viszik szégye-nye-ket,
 Szégy magyar le-ge-nye-ket,
 Szégy magyar le-ge-nye-ket.

23. kotta – Töltik az erdei utat – Vajdakamarás, Kolozs vármegye¹⁶⁸

Paksa Katalin a Kalotaszeg és Mezőség díszítését bemutató fejezetében ezt a dallamtípust választotta ki egyik reprezentatív típusául, és megállapította, hogy az énekelt és a hangszeren előadott változat díszítményei szoros kapcsolatot, és erős hasonlóságot mutatnak.¹⁶⁹ Megfigyelhetjük, hogy a második és a harmadik írott kottasor főhangjai azonosak, és tulajdonképpen ez a kettő együtt a második zenei sor, azaz az előtag záróformulája.

A *Romániai magyar népdalokban* közölt változatban olyan hatsoros formát találunk, melyben az ötödik zenei sor jaj-nótaszerűen pihen meg a b3-as kadencián, [dó-ré-mi-dó], ezt a mozgást pedig sűrű díszítménnyel leplezi, majd végül a hatodik sorban éri el a dallam a zárókadenciát.¹⁷⁰ A Jagamas-féle magyarszováti dallam tehát olyan ötsoros változat, amely ál-hatsoros.

¹⁶⁸ *Töltik az erdei utat*. Vajdakamarás, Kolozs vármegye. Gyűjtő: Andrásfalvy Bertalan, Kallós Zoltán, 1963. Énekelté: Nagy Ferencné Sallak Mányi, született 1913. AP 5256b. Lejegyezte: Konkoly Csenge. Típuszáma a Szendrei Janka–Dobszay László-féle típusrendben: 18-143-00-00, összesen 34 adattal.

¹⁶⁹ Paksa i.m. 89.

¹⁷⁰ Vö.: Jagamas János–Faragó József: *Romániai magyar népdalok*. Bukarest: Kriterion Könyvkiadó, 1974. 285. *Zöld az útnak a két széle*. Nr. 283.

2. A parlando, a rubato és keveredésük a mezősegi vokális népzében
 2.2. A műfaj és a funkció szerepe és hatása az előadásmódra

Rubato $\text{♩} = 152-154$ 7336d

Seprik az erdei utat,
 Visszik a magyar fiúkat,
 Kit lefele, kit felfele,
 Eger sem hazája fele,
 Eger sem hazája fele.

24. kotta – *Seprik az erdei utat* – Feketelak, Szolnok-Doboka vármegye¹⁷¹

A második itt közölt katonakísérő egy pszalmidizáló dallam, kis ambitusú, a hangterjedelme mindössze 1–5-ig tart,¹⁷² mégis a gazdag ornamentika miatt rendkívül mozgalmas, dallamos a zenei megvalósítás. A hangsúlyozásban és a díszítések mikéntjében visszaköszönnek a férfias előadásmód sajátosságai: az előadó kiemeli a főhangokat a díszítménybokrok zavarosságából, alátámasztva ezzel a szöveget, és a gazdag vibratohasználat mellett mégis egyfajta letisztultság, áttekinthető dallam bontakozik ki.

Rubato $\text{♩} = 206$ 5253c

Töltik az erdei utat,
 Visszik a magyar fiúkat,
 Visszik, visszik az egereket.

25. kotta – *Töltik az erdei utat* – Válaszút, Kolozs vármegye¹⁷³

¹⁷¹ *Seprik az erdei utat*. Feketelak, Szolnok-Doboka vármegye. Gyűjtő: Andrásfalvy Bertalan, Kallós Zoltán, Martin György, Pesovár Ferenc, 1962. Énekelte: Kis Ferenc „Frici”, született: 1892. AP 7336d. Lejegyezte: Konkoly Csenge.

¹⁷² N.B. Az ornamentekben érinti a b6-ot is.

¹⁷³ *Töltik az erdei utat*. Válaszút, Kolozs vármegye. Gyűjtő: Kallós Zoltán, 1962. Énekelte: Tóbiás Jánosné Varró Máriszkó, született 1895. AP 5232c. Lejegyezte: Konkoly Csenge.

Ez a dallam kivételt képez a katonakisérők sorában, mivel erős román interetnikus kapcsolatokat mutat, tulajdonképpen egy *hore de jale*, magyarul *keserves* dallam, melyre Bartók is rámutatott a mezőségi magyar és román kapcsolatok taglalása során.¹⁷⁴ Ezeket a román tulajdonságokat a formában észlelhetjük, hiszen mindössze három zenei sor van, – a magyar népzeneben jellemző, túlnyomóan négysoros formához képest¹⁷⁵ – illetve maga a ritmizálás is ezt igazolja vissza.

A Mezőségeen a románokkal való együttélés természetessége miatt a román dallamok kisebb számban kedvelté válhatnak a magyarok repertoárjában is. Az előadó tehát ehhez a háromsoros formához igazítja a szöveget: hol egy-egy szövegismétléssel pótolja ki a hiányt, hol pedig a szöveg elforog, és három versszak alatt énekel két, a négysoros szövegformában levő szövegsort.

2.2.2. Szokásdallamok (altató, sirató, gózsálás, karácsonyi kánták)

A Mezőségeen az altatók *parlando–rubato* előadásmódúak. A motivikus, ütempáros anyag szinte teljességgel hiányzik a mezőségi gyűjtésekből, amelynek nyilván az az oka, hogy később kezdtek meg a terület feltárását, és elsősorban a régies repertoárt és az archaikus énekes előadásmódot szerették volna rögzíteni. Nem lehet fel a négysoros formájú altató sem, amely már nem ütempáros, de *tempo giusto* előadásmódú.

Sajátosság, hogy a Mezőségeen az altatókat kifejezetten a *Vágják az erdei utat* dallamtípusokra éneklük. A katonakisérők és az altatók műfaja meglehetősen távol esik egymástól, de a mezőségiéik számára szorosan összekapcsolódik. Ezt a kapcsolatot részint a dallam azonossága, részint pedig a szöveg keserves jellege magyarázza meg.

A fentebb bemutatott katonakisérő dallamtípusok mindegyike megtalálható altató szöveggel is, melyekre alább mutatok be példákat.

Az alábbi ötsoros magyarszováti altató (26. kotta) teljességgel megegyezik a vajdakamarási katonakisérővel (vö.: 23. kotta). Figyelemreméltó, hogy az előadó nem él dinamikai árnyalással a hangerő kapcsán sem: tehát nem suttogva énekel a gyermekének, hanem egyenletes hangerővel dalol, bátor *vibrátókat* használva.

---

¹⁷⁴ Lásd: Bartók Béla: „Népzeneink és a szomszéd népek népzeneje.” (1934.) In: Révész Dorrit (közr.), Lampert Vera (lekt., szerk.): *Bartók Béla Írásai 3.* Budapest: Editio Musica, 1999. 210–269. 230–231.

A románok *hore de jale*-nak (ejtsd: *hore de zsále*) hívják ezt Erdélyben, amely lefordítva kesergő, szomorkodó éneket jelent, tulajdonképpen keservest.

¹⁷⁵ Vargyas Lajos: „Forma.” In.: Uő.: *A magyarság népzeneje.* Budapest: Zeneműkiadó, 1981. 113–141. 114.

2. A parlando, a rubato és keveredésük a mezőszégi vokális népzeneben
 2.2. A műfaj és a funkció szerepe és hatása az előadásmódra

Parlando poco rubato $\text{♩} = \text{cca } 225$ M5283A19

Be-li, bu-ba, be-li, be-li,
 É-de-avgyja el-nen-ge-ti.
 Be-li, bu-ba, a pár-ná-ra,
 Ki-csi ku-tya a szal-má-ra,
 Ki-csi ku-tya a szal-má-ra.

26. kotta – *Beli, buba, beli, beli* – Magyarszovát, Kolozs vármegye¹⁷⁶

Parlando poco rubato $\text{♩} = 190$ M6276A05

Be-li, bu-ba, be-li, be-li,
 Be-li, bu-ba, be-li, be-li.
 Jön a ku-tya, s el-nen-ge-ti,
 Jön a ku-tya, el-nen-ge-ti;
 Be-li, bu-ba pár-ná-ra,
 Be-li, bu-ba pár-ná-ra.

27. kotta – *Beli, buba, beli, beli* – Magyarszovát, Kolozs vármegye¹⁷⁷

A 27. kottán szereplő altatót Jagamas János olyan háromsoros formájú dallamtípusnak tekinti, amelyet hatsorosnak is fel lehet fogni: tehát az írott hat kottasor

¹⁷⁶ *Beli, buba, beli, beli*. Magyarszovát, Kolozs vármegye. Gyűjtő: Kallós Zoltán, 1981. Énekelte: Sós Sándorné Szabó Anna, született: 1913. M5283A19. Lejegyezte: Konkoly Csenge.

¹⁷⁷ *Beli, buba, beli, beli*. Magyarszovát, Kolozs vármegye. Gyűjtő: Kallós Zoltán, 1979. Énekelte: Székely Árpádné Nagy Zsuzsanna, született: 1925. M6276A05. Lejegyezte: Konkoly Csenge.

Konkoly Csenge: A parlando–rubato előadásmód összehasonlító vizsgálata a mezőségi települések vokális népzenejében

tulajdonképpen mindössze három sornak tekinthető, azaz az első zenei sor kadenciája nem 6-os (*fi* szolmizációs hanggal), hanem a b3-as.¹⁷⁸ Jagamas a jegyzetanyagban azt írja erről a dallamról, hogy variánsait nem találták még meg,¹⁷⁹ később aztán Kallós Zoltán gyűjteményéből több változata is előkerült.

28. kotta – *Odabenn a zöld erdőben* – Magyar-szovát, Kolozs vármegye¹⁸⁰

A 28. kottán szereplő, szintén magyar-szováti dallam az előzőnek variánsa, azzal a különbséggel, hogy ez szövegműfaja szerint egy lírai dal, és nem altató vagy katonakísérő. Ez a dallamtípus nagy népszerűségnek örvend a magyar-szovátiak körében, de nem véletlen, hogy sem Jagamas János, sem Szenik Ilona gyűjteményéből nem került elő több, annyira unikális.

A 29. kottán szereplő dallam szintén nagyon közkedvelt és elterjedt dallamtípus, ismerjük altató és katonakísérő szöveggel egyaránt. Ebben a szövegváltozatban először

¹⁷⁸ Jagamas János–Faragó József: *Romániai magyar népdalok*. Bukarest: Kriterion Könyvkiadó, 1974. 270. *Hazám, hazám, drága hazám*. Nr. 268.

¹⁷⁹ Jagamas–Faragó i.m. 432.

¹⁸⁰ *Odabenn a zöld erdőben*. Magyar-szovát, Kolozs vármegye. Gyűjtő: Kallós Zoltán, 1972. Énekelte: Sós Gergelyné „Bihalyosné” Csete Erzsébet, született: 1924, AP 10061d. Lejegyezte: Konkoly Csenge.

2. A parlando, a rubato és keveredésük a mezőségi vokális népzében
2.2. A műfaj és a funkció szerepe és hatása az előadásmódra

jelenik meg a gyermek féltése, amely az *édesanyám szép csillaga* kifejezésben köszön vissza.

Parlando poco rubato $\text{♩} = \text{cca. } 205$ M6642_04

sBe-li, ba-ba a pár-a-ná-na,

ki-csi ke-tya a szel-má-na.

Be-li, be-li, ki-csi ba-ba,

É-des-a-nyám szép cil-la-ga.

29. kotta – *Beli, buba, a párnára* – Visa, Kolozs vármegye¹⁸¹

A siratás szokása Mezőségen is fellelhető, a sirató jellemzői azonosak, mint más területen: a hangkészlet a kisforma esetében dó-hexachord, a nagyformánál pedig diatonikus. Az előadásmód parlando, szabad és improvizatív, a szöveg pedig az elhunyttal és a siratóasszonnyal kapcsolatos.¹⁸² Ezen a vidéken is jellemző, hogy jaj-szóval siratnak, azaz jajgatnak a siratás közben.¹⁸³ A tempó a beszéd tempóját követi, kivéve az egyes frázisok, gondolati egységek utolsó szótagát, amelyet hosszabban kitartanak, ezeken a szótagokon sok esetben zokognak.¹⁸⁴

Az ornamentika visszafogottabb, mint más, lassú dallamok esetében, ugyanakkor megfigyelhetjük azt is, hogy a sor eleji előke – mint a főhang megtámasztása – rendszeres, valamint az utolsóelőtti, hangsúlytalan szótagot sokszor körülírják trillával, mordenttrillával.¹⁸⁵

¹⁸¹ *Beli, buba, a párnára*. Visa, Kolozs vármegye. Gyűjtő: Dobszay László, Domokos Mária, Kallós Zoltán, Németh István, 1996. Énekelt: Nagy Dánielné Kis Amália, született: 1918. M6642_04. Lejegyezte: Konkoly Csenge.

¹⁸² Kiss Lajos–Rajeczky Benjamin (szerk.): *A Magyar Népzene Tára 5. Siratók*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1966. 32.

¹⁸³ Kiss Lajos–Rajeczky Benjamin, i. m. 15.

¹⁸⁴ Dobszay László: *A siratóstílus dallamköre zenetörténetünkben és népzésünkben*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1983. 42.

¹⁸⁵ Lásd bővebben Kallós Zoltán sirató gyűjtéseit: Feketelak, Szolnok-Doboka vármegye AP 10917a, AP 10931a, Szépkényerüszentmárton, Szolnok-Doboka vármegye: AP 10930a, Visa, Kolozs vármegye: AP 10067d, Magyarszovát, Kolozs vármegye: AP 4697a, Szék, Szolnok-Doboka vármegye: 7283a

Konkoly Csenge: A parlando–rubato előadásmód összehasonlító vizsgálata a mezőségi települések vokális népzenejében

A *gózsálás* az erdélyi Mezőségen, idejekorán elhunyt, eladósorban levő lányok és házasodás előtt álló fiúk halottkultuszához kapcsolódó másik szokás, mely egyedül ezen a vidéken maradt fenn.¹⁸⁶ A három emberi életforduló – a születés és a keresztelő, a házasság és végül a halál – közül, ha a harmadik sajnálatos módon előbb következik be, mint a második, akkor gyakorlatilag a temetés keretein belül megrendeznek egyfajta esküvőt, ezt nevezik *gózsálásnak*. A fiatalon meghalt hajadon lányt vagy nőtlen fiút beöltöztetik menyasszonyi, illetve vőlegényi ruhába, és úgy kísérik ki a temetőbe a holttestet, „*gózsálnak*” avagy „*pózsálnak*”, azaz énekkel búcsúztatják el.¹⁸⁷ Úgy tartják, hogy így nem marad ki egyetlen fontos mérföldkő sem az ifjú halott életéből. A *gózsálás* szokása feltételezhetően valaha az egész Mezőségen elterjedt, mára csak Feketelakon, Magyarországon, Visában és Buzában maradt fenn.¹⁸⁸

A *gózsálás* szokásához két fő dallamtípus kapcsolódik. Az egyik dallam négysoros, fríg avagy második fokon záró dór (30. kotta).¹⁸⁹ A Szendrei Janka–Dobszay László féle népzenei típusrendben a sirató stílusú dallamokhoz, azon belül is a *gózsálás* és csoportja alegységhez tartozik.¹⁹⁰ A *Fehér galamb szállt a házra* szövegtípus rokonságot mutat a közismert lakodalmas szöveggel, ám a szöveg folytatása már a halál tematikájához illeszkedik.¹⁹¹ A másik dallam a *Halál, halál kutya halál*¹⁹² vagy *Három utca, három angyal*,¹⁹³ mely kétsoros, antifóna dallam, lá-tetraton hangkészletű (31. kotta).

Mindkét dallamra jellemző a záróhangok magas intonációja, nemcsak a második és a harmadik foknál, hanem az első fok, azaz a záróhang esetében is, mely enyhe disszonáns érzetet kelt a hallgatóban, mintegy kifejezi a nyugtalanságot és a sors igazságtalanságát. A

---

¹⁸⁶ Szendrei Janka: „Gózsálás.” In: Ortutay Gyula (főszerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon. II.* (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1979.) 299.

¹⁸⁷ Dobszay, i.m. 247–249.

¹⁸⁸ Szenik Ilona: „Az erdélyi strófikus siratók.” In: László Ferenc (szerk.): *Utunk Kodályhoz. Tanulmányok, elmékedések.* Bukarest: Kriterion Könyvkiadó, 1984. 52-68. 56.

¹⁸⁹ *Fehér galamb szállt a házra.* Feketelak, Szolnok-Doboka vármegye. Gyűjtő: Kallós Zoltán, 1963.

Énekelt: Balla Ferencné Szász Etelka, született 1938. AP 4634b. Lejegyezte: Konkoly Csenge
Fehér galamb szállt a házra. Buza, Szolnok-Doboka vármegye. Gyűjtő: Kallós Zoltán, Németh István, 2008.
Énekelt: Eke Péterné Simon Mária „Csutkó”, született 1934. 20080815_099_16. Lejegyezte: Konkoly Csenge

¹⁹⁰ Típuszáma: 18-186-00-00x.

¹⁹¹ A lakodalmas és halottas szövegek keveredését lásd alább:

Fehér galamb szállt a házra, // Édesanyám, Isten áldja.

Köszönöm, hogy felneveltél, // Most a halálnak engedél.

Jaj, de szépen jövünk münk, // Szép menyasszonyt hozunk münk.

Nem visszük, hogy virágozzék, // Mert visszük, hogy hervadozzék.

¹⁹² *Halál, halál, kutya halál.* Visa, Kolozs vármegye. Gyűjtő: Kallós Zoltán, 1964. Énekelt: Kelemen Sándorné Lakatos Máriskó, született 1897. AP 7362d

¹⁹³ *Három utca, három angyal.* Magyarországon, Kolozs vármegye. Gyűjtő: Andrásfalvy Bertalan, Kallós Zoltán, Martin György, Pesovár Ferenc, 1962. Énekelték: asszonyok. AP 5224c

2. A parlando, a rubato és keveredésük a mezőszéki vokális népzeneben

2.2. A műfaj és a funkció szerepe és hatása az előadásmódra

funkcióban megszólaló, azaz a temetés alkalmával énekelt gózsálás hitelességét a *rubato* mértéke is alátámasztja, mivel ebben az esetben a sorok még inkább kiszélesednek.

30. kotta – Fehér galamb szállt a házra – a) Feketelak, Szolnok-Doboka vármegye –
b) Buza, Szolnok-Doboka vármegye

31. kotta – Halál, halál, kutya halál – Visa, Kolozs vármegye –
Három utca, három angyal – Magyarszovát, Kolozs vármegye

Előfordul, hogy három- vagy négytagú zenekar (hegedű, kontra, bőgő) is társul az éneklőkhöz, mely kisebb mértékben változtathat a tempóhasználaton: a sorvégi utolsó szótagot hosszabbra nyújtják, erőteljes *vibratóval* támasztják, és az ornamensek is még

Konkoly Csenge: A parlando–rubato előadásmód összehasonlító vizsgálata a mezőségi települések vokális népzenejében

gazdagabbá, dúsabbá válnak.¹⁹⁴ Az éneklőket harmonikusan kíséri a zenekar. Az énekesek föléintonálják a sorvégeket a hegedű hangmagasságához képest.

Meg kell említenünk a karácsonyi ünnepkörhöz kapcsolódó *kántákat* is, amelyeket a Mezőségen máig énekelnek.¹⁹⁵ Gergely Zoltán behatóan foglalkozott a mezőségi karácsonyi kántáló énekekkel.¹⁹⁶ Átfogó kötetében mintegy harminc dallamtípust közöl száztizenkét változatban. A számos dallamvariáció közül a következő kánták parlando–rubato előadásmódúak: *Én felköttem szép piros hajnalba, Paradicsom kükertjébe, Fehér virágja, Jézus az asztalnál eszik, Parancsolá az Augusztus császár, Úristennek szent Fia, Az Istennek szent angyala, Csordapásztoroknak, Betlehem kis falucskában*, illetve a *Szállást keres a Szent Család*.

Gergely rámutat arra, hogy az eltérő korosztályú énekes közösségek repertoárjában éppúgy találunk különbséget, mint az előadásmódjukban: a gyermekek – azon belül a fiúk és a lányok – kántálása más, mint a felnőtteké.¹⁹⁷ A gyerekek életkoruknál, és életpasztalatuknál fogva egyszerűbb, rendszerint kisambitusú és *tempo giusto* előadásmódú dalokkal köszöntik az ünnepet, míg a felnőttek repertoárjában a nagyobb hangterjedelmű, díszített, *rubato* vagy *poco rubato* előadásmódú dallamok is szerepelnek.

A fentebb említettek közül az *Az Istennek Szent angyala* kántáló ének a legtöbbféle előadásmódban használt kánta: szólisztikus előadásmódban egészen letisztult, főhangos verzióban, illetve gazdagon díszített megszólaltatásban is éneklük. Liturgiai funkcióban, a templomi éneklés során általában az egyes szótagok egyenlő értékűek, kivéve a sorzáró hangokat, amelyek nyugvópontként kiszélesednek. Ám ha a kántálás során, csoportosan éneklük ezt, akkor az egyházi gyakorlattól eltérően, rendkívül gazdagon díszítik az éneket, az éneklés tempóját, a díszítménybokrok indítását pedig előénekes irányítja.

Az alábbiakban három, Visában gyűjtött variánst hasonlítok össze egymással.

A 32. kottán olvasható variáns az első kategóriában jelölt előadásmódot mutatja be. Az asszonyok alapvetően minden egyes szótagot ugyanolyan hosszúra énekelnek, de néhány ornamenssel színesítik az előadást. A főkadencia a 3. fokról elmozdul a hatodik fok irányába, strukturális melizmával erősítve meg a harmadik sor kezdőhangját. Láthatjuk, hogy az

---

¹⁹⁴ *Három utca, három angyal*. Magyarországt, Kolozs vármegye. Gyűjtő: Kallós Zoltán, 1978. Énekeltek: Maneszes „Láli” Józsefné Tóth Mária, Kiss Dánielné Dezső Anna, Nagy Elekné Domokos Zsófia. Muzsikálják: Maneszes Márton „Kántor” (hegedű), Botezán János (kontra), Mezei János „Pilu” (bőgő). Születtek: 1924, 1945, 1938, 1928, 1948. M6261B15.

¹⁹⁵ Szendrei Janka: „Kántálás.” In: Ortutay Gyula (főszerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon III.* Budapest: Akadémiai Kiadó, 1980. 27–30. 27.

¹⁹⁶ Gergely Zoltán: *Mezőségi kántáló énekek*. Budapest: Hagyományok Háza, 2016.

¹⁹⁷ Gergely i.m. 49.

2. A parlando, a rubato és keveredésük a mezősegi vokális népzében
2.2. A műfaj és a funkció szerepe és hatása az előadásmódra

énekesek alig tagolják a dallamot, szinte „lopják” a levegőt, hogy a frazeálás végig egyben maradjon.

Poco rubato $\text{♩} = \text{cca. } 48-50$ 2008.08.12_079_02

Az Istennek szent anyala,
Meny-nyek-bbe, hogy a-ed-szed-la,
Es a pász-to-rok-hoz ju-ta,
Vel-ki-ek e-kép-per szed-la.

32. kotta – Az Istennek szent anyala – Visa, Kolozs vármegye¹⁹⁸

Rubato $\text{♩} = 64$ sic!

és Az Istennek szent anyala,
Meny-nyek-bbe, hogy a-ed-szed-la.
Es a pász-to-rok-hoz ju-ta,
Vel-ki-ek e-kép-per szed-la.

33. kotta – Az Istennek szent anyala – Visa, Kolozs vármegye¹⁹⁹

A 33. kottán olvasható dallamot 2024 nyarán vettem fel Papp Sámuelettől, aki Népművészet Mestere díjban részesült 2023-ban táncos tevékenysége miatt,²⁰⁰ és aki

¹⁹⁸ Az Istennek szent anyala. Visa, Kolozs vármegye. Gyűjtő: Kallós Zoltán, Németh István, 2008. Énekelték: Kis Jánosné Méhesi Erzsébet, Lovász Zsuzsa, születtek: 1944, 1944. 20080813_079_02. Lejegyezte: Konkoly Csenge.

¹⁹⁹ Az Istennek szent anyala. Visa, Kolozs vármegye. Gyűjtő: Bergics András, Konkoly Csenge, Radisz Afrodité, Tatai Zoltán, 2024.07.23. Énekelték: Papp Sámuel, született: 1937. Magánygyűjtemény. Lejegyezte: Konkoly Csenge.

²⁰⁰ <http://nepmuveszetmesterei.hu/index.php/osszetett-kereses/632-papp-samu> (Utolsó megtekintés dátuma: 2024.08.29.)

Konkoly Csenge: A parlando–rubato előadásmód összehasonlító vizsgálata a mezőségi települések vokális népzenejében

évtizedeken keresztül volt előénekes a karácsonyi kántálásoknak, a templomi éneklés során is jól kivehető az ő hangja. Tempóválasztása is ezt támasztja alá: olyan végtelenül lassú tempót alkalmaz, amelyben jól követhető a dallam és a hajlítások alakulása, és amelyben a közösség jól tudja követni az előénekest. A nyolcad=64 értékű metronómszám nem elírás, valóban ennyire lassan énekel.

Két fontos előadásmódbeli sajátosságra lehetünk figyelmesek. Az egyik, hogy Papp minden szótagot gazdagon és főhangszerűen díszít, tehát nem alkalmaz filigrán, tizenhatodos díszeket, hanem kissé túlzóan hangsúlyoz minden dísz, egyenértékűen a főhangokkal.

A másik sajátosság pedig, hogy a főkadencia 3. fok helyett 6. fokon, míg a zárókadencia 1. fok helyett 8. fokon, kvázi oktáv töréssel zár. Ezek a kadencia-változások az eredeti dallamhoz képest azért jelentősek, mert megkönnyítik az együttmaradást a csoportos éneklés során.

Handwritten musical score for the song "Az Istennek szent anyala". The score is written on four staves in G major (one sharp) and 3/4 time. The tempo is marked "Rubato" with a metronome marking of ♩ = 60. The lyrics are: "és Az Istennek szent anyala, / Helynyekből, hogy a-lal-szal-la. / és a párto-rok-hoz ju-ta, / bé-ki-jék e-kép-pen szó-la." The score ends with a double bar line and a sharp sign. The number "M6642_16" is written in the top right corner.

34. kotta – Az Istennek szent anyala – Visa, Kolozs vármegye²⁰¹

A 34. kottán olvasható dallam csoportos gyűjtés során hangzott el még 1996-ban, és a hangok, díszítőhangok közel azonosak a Papp Sámuel által énekeltekkel. A fő különbség voltaképpen az, hogy a díszítőhangok közül némelyik már valóban csak ékesítő funkciót lát el, és azokat sem éneklé mindenki a közösségből. Az előénekesek – jól kivehetően 2-3 férfi, az egyikőjük Papp Sámuel, aki emlékezett erre a gyűjtésre – tulajdonképpen szignálként használják az ékesítéseket, ezzel is jeleznek a kántáló csoportnak avagy az ünneplő

²⁰¹ Az Istennek szent anyala. Visa, Kolozs vármegye. Gyűjtő: Dobszay László, Domokos Mária, Kallós Zoltán, Németh István, 1996. Éneklők: férfiak. M6642_16. Lejegyezte: Konkoly Csenge.

2. A parlando, a rubato és keveredésük a mezőségi vokális népzében

2.2. A műfaj és a funkció szerepe és hatása az előadásmódra

gyülekeznek, hogy mikor lépnek tovább a következő főhangra. Néhány díszítőhang viszont mindenkit megillet, ezek ritmikailag jól körvonalazhatók.

Az előénekesek tehát igyekeznek ebben a végtelen lassúságban minél gyorsabban, tizenhatodos, harminckettedes díszítésekkel összefogni a dallamsorok ívét, megelőzve a csoportot. Ettől az együtthangzás hullámvá, hömpölygővé válik, a csoport késése az előénekesekhez képest pedig úsztató jelleget kölcsönöz.

2.2.3. Az aszimmetrikus lassú giustók: énekelt táncdallamok

A Mezőségen a *lassú cigánytáncot* avagy *akasztóst* aszimmetrikus lassú giustókra táncolják. Az 1.3-as fejezetben foglalkoztam már az ilyen metrumú zenék lejegyzésének problematikájával, és eltérő megoldásaival.

Elsőként vizsgáljuk meg, hogy milyen mértékben fordulhat elő *parlando* jelenség az aszimmetrikus tempo giusto előadásmódon belül. Figyelembe kell vennünk a prozódiaiban jelentkező tájnyelvi elemeket.

A Mezőségen, csak úgy, mint a Maros-Küküllők vidékén, a-zó, o-zó nyelvjárás maradt fenn, amelyet önálló nyelvi dialektusterületnek tekinthetünk.²⁰² Egyrészt egyes mély magánhangzókat még mélyebben, még zártabban ejtenek, másrészt a szóvégi „o” hangzók „a” hangzóvá, míg a szóvégi „a” hangzók pedig „o” hangzóvá változnak. Másfelől a román-magyar együttélés természetessége révén is tapasztalhatunk prozódiai sajátosságot az ott élő magyarság beszédében. A hosszú magánhangzókat rövidebben ejtik a szokásosnál, míg a szavak első szótaga lényegesen hangsúlyosabb és hosszabb, mint a köznyelvi előfordulásban. Mindettől megváltozik a beszéd ritmusa is, ami nagyon jellegzetes, mezőségi kiejtést, tájszólást eredményez.

Példaként álljon itt egy mondat erre: „[...]Mert azak ki akarnának menni a pajtábó, de nem tudnok, mert bétették az ajtót, s hogy nem váltaztatnok a dalgon, bé kellett térjenek a kamarábó, hogy vegyék elé a szerszámikot, s minden, amivvel aztán rendezték a juhakot s a marhákot.”²⁰³

Ez a fajta prozódia természetesen nem csak az élő beszédben jelentkezik, hanem a giusto dallamokat is érinti. Az előadásmódban a ritmikai-metrikai kereteket betartva ugyan,

---

²⁰² Juhász Dezső: „A magyar nyelvjárások területi egységei.” In: Kiss Jenő (szerk.): *Magyar dialektológia*. Budapest: Osiris Kiadó, 2001. 262–316. 296. Juhász Dezső nyelvész arra is rámutat, hogy a mezőségi dialektusterület lényegesen nagyobb, mint a néprajzi és népzenei értelemben vett dialektus.

²⁰³ Saját gyűjtés. Visa, Kolozs vármegye. Adatközlő: Fodor Mihály, született 1968. 2024. július 25.

Konkoly Csenge: A parlando–rubato előadásmód összehasonlító vizsgálata a mezőségi települések vokális népzenejében

de mégis érvényesül a szövegszerűség, amely visszaadja a dal tartalmát. Tekintheszük ezt egyfajta mezőségies alkalmazkodó pontozott ritmusnak.

Tempo giusto ma poco rubato $\downarrow + \downarrow =$ cca. 38-40 4828a

Hajtsd ki, rózsám, az ökröket, legeltesd meg szegényeket,
 Ti lel-mat-ba ne hadd ö-ket, mert el-lop-ják a szű-rö-det)
 A - ná-ná-ná ná-ná-ná-ná ná-ná-ná-ná-ná-ná.

35. kotta – Hajtsd ki, rózsám, az ökröket, legeltesd meg szegényeket –
 Feketelak, Szolnok-Doboka vármegye²⁰⁴

Ha megfigyeljük a 35. kottán látható lassú cigánytánc szövegezését, akkor láthatjuk, hogy néhány szokatlan hosszú szótag jelentkezik: *legeltesd meg szegényeket*, és a *mert ellopják a szűrödet* szövegek esetében nem találjuk meg a köznyelvben jellemző éles ritmusokat (*le-geel...*, *sze-géé...*, *mer' eel...* és *a szűű...*). Ezek pont fordítva jelentkeznek: a *legeltesd meg* szövegnél a *le-gel* két szótagja egyformává válik, míg a másik három helyen a nyújtott ritmus kvintolás vagy triolás formáit találjuk (*sze-gé...*, *meert el...*, *aaa szü*).

²⁰⁴ Hajtsd ki, rózsám, az ökröket, legeltesd meg szegényeket. Feketelak, Szolnok-Doboka vármegye. Gyűjtő: Kallós Zoltán, Sztanó Pál, 1963. Énekelt: Balla Ferencné Szász Etelka, született: 1938. AP 4828a. Lejegyezte: Konkoly Csenge

N.B. Ez a dallam nem háromsoros, hanem olyan négysoros dallam, ahol a második sorral azonos első sor voltaképpen hiányzik, mert az énekes nem éneklte azt.

2. A parlando, a rubato és keveredésük a mezőségi vokális népzében
2.2. A műfaj és a funkció szerepe és hatása az előadásmódra

Tempo giusto ma poco rubato $\text{♩} + \text{♩} = \text{cca. } 2\text{♩}$

Ma-go-sar se-pül a da-mu, sze-pen szól,
Ha-nag-szik a kí-ra-gya-lom, mert nem szól.
Ne ha-ra-gudj é-des ró-zám so-ká-ig,
Ti-ed le-szek ko-por-sóm le-zá-tó-ig.

36. kotta – *Magasan repül a daru, szépen szól* – Mezőkeszű, Kolozs vármegye²⁰⁵

A 36. kottában hasonló ritmikai megoldásokat fedezhetünk fel a prozódiaiban, a hosszú szótagokat illetően, mint amelyeket a 35. kottában láthattunk. A legérdekesebb megoldás a hetedik-nyolcadik szótagok belső tagolódása, ugyanis a két pontozott nyolcad hemiola-szerűen lágyítja el a túlzó hangsúlyt.

A *parlando* jelenségek mellett a következőkben vizsgáljuk meg a *rubato* sajátosságokat az aszimmetrikus lassú giustókon belül. Értelmszerűen a *rubato* nagyobb volumenű eltéréseket tud eredményezni, mint a *parlando*, és ezeket az eltéréseket leginkább a lüktetés megváltozásában kell keresnünk.

Általában egy-egy táncdallamnak megvan a saját lüktetése: ez részben függ attól, hogy melyik mezőségi település lassú cigánytáncát járják, mivel ez kistájanként eltér – nem azonos Széken, a Belső-Mezőségen, illetve az Észak-Mezőségen és Kelet-Mezőségen sem –, részben pedig attól függ, hogy milyen a tempó. Lassabb tempónál szélesebb lehet az aszimmetrikus lüktetés, és az aránypárok megnövekednek, míg gyorsabb tempó esetében a két negyed hasonlóvá válik.

Az aszimmetrikus, de voltaképpen metrikailag 4/4-es karakterű zenében a hangsúlytalan, páros szótag hosszabb, mint a hangsúlyos, páratlan szótag, viszont felmerül a kérdés, hogy pontosan mennyivel hosszabb. Az alábbi táblázat segítségével megpróbálom érzékeltetni az egyes aránypárok alakulását, ritmikai megvalósítását.

²⁰⁵ *Magasan repül a daru, szépen szól*. Mezőkeszű, Kolozs vármegye. Gyűjtő: Bergics András, Konkoly Csenge, Radisz Afrodité, Tatai Zoltán, 2024.07.25. Énekelt: Földvári Mihály, született: 1937. Magángyűjtemény. Lejegyezte: Konkoly Csenge.

Aránypár	Ritmikai megvalósítás
2:3	. .
4:7	.. ..
1:2	d d
2:5	dP dP
3:4	. d . d
4:5	dP dP

2. táblázat – Aránypárok és ritmikai megvalósításaik

Ezek közül az aránypárok közül a legjellemzőbb a 2:3-as, 3:4-es, és szintén gyakori az 1:2-es aránypár is. A 4:7-es aránypár a 2:3-as, míg a 2:5-ös aránypár az 1:2-es kiszélesedései: egy tizenhatoddal, illetve egy nyolcaddal megnövekszik a belső arány. A 4:5-ös aránypár pedig csak alig érzékelhetően aszimmetrikus, a két mérő hosszúsága viszonylag közel esik egymáshoz.

Előfordul azonban, hogy megváltozik a lüktetés, kiszélesedik a második két negyed az első két negyedhez képest, melynek következtében megváltoznak ezek a belső aránypárok a négy negyed során. Nézzünk erre a jelenségre egy példát!

Rubato $d+d = \text{cca. } 24-25$

6241e

Úgy el va-gyok ke-se-re-dve, mint a fűz-fa te-ke-re-dve

s úgy el va-gyok ha-tá-sva, mind a csi-kó kap-tá-sva

Úgy el va-gyok ha-tá-sva, mind a csi-kó kap-tá-sva. T.f.

37. kotta – *Úgy el vagyok keseredve, mint a fűzfa tekeredve* – Feketelak, Szolnok-Doboka vármegye²⁰⁶

²⁰⁶ *Úgy el vagyok keseredve, mint a fűzfa tekeredve.* Feketelak, Szolnok-Doboka vármegye. Gyűjtő: Kallós Zoltán, 1963. Énekelt: Balla József „Kukus”, született: 1909. AP 6241e. Lejegyezte: Konkoly Csenge.

2. A parlando, a rubato és keveredésük a mezőségi vokális népzében
2.2. A műfaj és a funkció szerepe és hatása az előadásmódra

A 37. kottán olvasható, feketelaki táncdallam első két taktusa negyed + pontozott negyedre lüktet, míg a második két taktusa negyed + félérték. Az aránypárok tehát 2:3-as arányról 1:2-esre, avagy 2:4-esre szélesednek ki. Az utolsó sor első ütemében már az első két taktus is negyed + félérték, a második ütemében pedig a lüktetés visszaáll az eredetire.

Ezt a jelenséget Lajtha László *Széki gyűjtésében* is megfigyelhetjük, a *Húzzad cigány, ne húzz kettőt* szövegkezdetű *lassú* esetében.²⁰⁷ A notációban az előadásmód *Rubato*, a metrumjelzés 4/4, később 2/4+5/8, illetve 5/8+5/8 váltakozása, de jellemzően a negyedik taktus lényegesen hosszabb, mint a második taktus.

Már ebből a váltakozó lüktetésből is következne a *rubato* előadásmód, de még tovább árnyalja ezt két jelentős előadói megoldás. Az egyik jelenség az, hogy míg a kíséret-szekció, azaz a kontrás és a bőgős igyekeznek következetesen ugyanazt a kiszélesedő lüktetést játszani, addig a primás folyamatosan kitér előlük, később újra igazodik hozzájuk. Tulajdonképpen „kilép” a metrikai keretből, majd „visszalép” abba, így mutatva meg előadóművészi kvalitásait, és megélvén az előadói szabadságot is.²⁰⁸ Lásd bővebben a kilencedik, tizenegyedik ütemeket, ahol ezek a „ki- és belépések” hemiolával mennek végbe.

A másik, szintén nagyon lényeges jelenség, hogy az énekes is generálja ezt a pulzálást, hiszen szövegszerűen énekel, melynek következtében a mondanivaló és a közlés prioritást képvisel a dallammal szemben. Ettől a tempó – nem nagy mértékben ugyan, de – folyamatosan változik, mely jól követhető a metronómjelzéseken. Az énekest kíséri a primás, a primást kíséri a zenekar, azaz kettős *rubato* jelenséget láthatunk, amelytől, az egészséges sietéstől és késéstől, lesz lélegző a zene.

Ez a fajta lélegző *rubato* abszolút a mezőségi aszimmetrikus *lassú* giustók sajátja, de természetesen ezt nem pusztán az önkifejezés vagy érzelemgazdag átéltség okozza. A választ a tánclépésekben kell keresnünk. A széki *lassúban* a táncos párok egymással szemben állva, szorosan összekapaszkodva dülöngélnek együtt: az első két taktusra jobb-bal (szemből bal-jobb) lépéssel, a második két taktusra pedig jobb-bal-jobb átbillenéssel, majd folytatják ezt visszafelé, a másik irányba. A második két taktusra történő tánclépéshez picivel több idő kell, valószínűleg ezért is hosszabb ez a két taktus.

A belső-mezőségi *lassú cigánytáncokban* a táncos párok már forognak egymás körül, balra forogva a jobb-bal lépéseket megakasztják a lemaradó jobb láb beakasztásával,

---

N.B. Ez a dallam nem háromsoros, hanem olyan négyesoros dallam, ahol a második sorral azonos első sor voltaképpen hiányzik, mert az énekes nem éneklé azt, hasonlóan a 34. kottához.

²⁰⁷ Lajtha László: *Széki gyűjtés*. [=Népzenei monográfiák II.] Budapest: Zeneműkiadó, 1954. 139–143. Nr. 24.

²⁰⁸ Lajtha i.m. 140.

Konkoly Csenge: A parlando–rubato előadásmód összehasonlító vizsgálata a mezőségi települések vokális népzenejében

amelyet letámasztanak a földre, – ezért hívják ezt a táncot *akasztósnak* is. Irányváltást megelőzően a férfi jellemzően báli fogásból indítva, kar alatt egyik, majd másik irányba megforgatja a nőt, majd irányt vált, amely szintén a második két zenei taktusra történik. Ez a tánc lépés tehát indokolja a hasonlóan kiszélesedő lüktetést.

A következőkben vizsgáljuk meg, mi változik, ha ezeket a dalokat nem tánchoz éneklik.

2.2.4. Az aszimmetrikus lassú giustók nem tánc funkcióban

Az aszimmetrikus lassú giustókra nem szabad kizárólagosan táncdallamokként tekintenünk, amelyekre olykor-olykor nem táncolnak. Éppen fordítva igaz ez: az aszimmetrikus lassú giustók olyan dallamok, amelyek lehetnek akár táncdallamok is, de énekelnek rá lírai, szerelmi dalokat, balladát, katonanótákat egyaránt.

Ugyanakkor, ha nem tánczeneként éneklik azokat, akkor jobban érvényesül a rubato előadásmód, és még inkább felborul a ritmikai-metrikai tagolódásban mutatkozó kötöttség. Ez a fajta kötetlenség nagyfokú szabadságot, átéltséget eredményez az egyén előadói esztétikájában, melytől az előadás lényegesen expresszívebbé válhat.

A gyűjtések körülbelül nyolcvanöt százalékában ilyen adatokkal találkozunk, amikor a lassú giustókat nem táncfunkcióban éneklik. Meg kell azonban különböztetnünk két csoportot: az egyikbe tartoznak azok a tulajdonképpeni *táncdallamok*, amelyek tánc és zene nélkül hangzanak el, de a műfaj az előadó elmondása szerint is *lassú* vagy *lassú cigánytánc*, illetve ezek megfelelői.²⁰⁹

A másik csoportot azok az aszimmetrikus lassú giustók alkotják, amelyeket keservesnek, asztali nótának vagy balladának énekelnek, és a dallamot csak használják ahhoz is. Érdekesség, hogy ez az adatközlők fejében sokszor teljesen elkülönül, számukra a szöveg fontosabb, mint a dallam.

Gyűjtés közben többször előfordult, hogy eldúoltam egy dallam első sorát az énekesnek, hogy ismeri-e az adott dallamot, amire rendre válaszolták, hogy „persze, ez a *Rózsa Sándor*” [ballada]. Mikor pedig rákérdeztem, hogy erre szoktak-e táncolni, akkor azt válaszolták, hogy „nem, ez a »hangja« neki, de az egy másik” azaz, hogy a dallam azonos, azonban maga a dal különböző. Meg kell értenünk, hogy bár a magyar népzene tudományban a dallamok, illetve dallamtípusok vizsgálata áll a fókuszban, mégis, a közösségi kultúrában

---

²⁰⁹ Ilyen például a Kissek tánca a tóvidéki Feketelakon, amely a lassú cigánytáncok között egy konkrét dallamot jelöl. V.ö.: 34. kotta.

2. A parlando, a rubato és keveredésük a mezőségi vokális népzében
2.2. A műfaj és a funkció szerepe és hatása az előadásmódra

a funkció az, amely végső döntéssel bír, míg a dallam csak egyfajta hordozó eszközként szolgál.

Az alábbi, 38. kottán olvasható dallam a *Bárókisasszony és gulyás* balladatípus belső-mezőségi variánsa.²¹⁰ Megfigyelhető a 3:4-es aránypár érvényesülése, azaz a tánczenei lüktetés kirajzolódása is. A történetmesélés izgalmát a versszak végi apokópék tesz még árnyaltabbá.

38. kotta – Szépen legel a báróné gulyája –
Vajdakamarás, Kolozs vármegye²¹¹

A leglényegesebb különbség a két csoport között általában a rubato mértékében jelentkezik. Azokat az aszimmetrikus lassú giustókat tehát, amelyeket táncfunkcióban énekelnek, de táncalkalmon kívül, azokat mégis a ritmikai-metrikai tagoltság és a valamelyest feszesebb lüktetés jellemzik. Azokat az aszimmetrikus giustókat pedig, amelyeket viszont balladának, asztali nótának, keservesnek énekelnek, azok előadásmódjában a rubato általában erőteljesebben érvényesülhet.

Az alábbi, 39. kottán szereplő, vajdakamarási dallam lüktetése meglehetősen hektikus. Leggyakrabban 2:3-as és 1:2-es aránypárt figyelhetünk meg, amelyek mellett többször jelentkezik a 3:4-es aránypár is. Ez utóbbi rendszerint a sorvégeken fordul elő: ez részben egyfajta lelassulást és kiszélesedést eredményez, részben pedig egyenletesebbé válik az aszimmetria.

²¹⁰ Vargyas Lajos: *A magyar népballada és Európa II.* Budapest: Zeneműkiadó, 1976. 756–760.

²¹¹ Szépen legel a báróné gulyája. Vajdakamarás, Kolozs vármegye. Gyűjtő: Kallós Zoltán, 1969. Énekelte: Orbán Sándorné Vad Eszter, született 1900. AP 13395b. Lejegyezte: Konkoly Csenge.

A dal végére érve, a strófa végét követően az énekes azonos alapú dúros közjátékot énekel a lassú cigánytánchoz. Ez a megvalósítás kifejezetten hangszeres megoldás, mert a közjáték az adott dallam ciklusának lezárására és a következő dallam előkészítésére, kiemelésére szolgál a zenekari gyakorlatban.

Rubato $\text{♩} + \text{♩} = \text{cca. } 35$ $\text{♩} + \text{♩} = \text{cca. } 30$ 6238e

Meg-en-gedj, ró-zsám, vé-tet-tem, meg-en-gedj, ró-zsám, vé-tet-tem,
 Hogy szí-vet más-sal ce-nél-tem, hogy szí-vet más-sal ce-nél-tem.
 De én ar-nól nem te-het-tem, de én ar-nól nem te-het-tem,
 Szí-vem é-r-zé-sít kö-vet-tem, szí-vem é-r-zé-sít kö-vet-tem.
 La-la-la-la la-la-la-la, la-la-la-la-la-la-la-la-la-la,
 La-la-la-la la-la-la-la, la-la-la-la-la-la-la-la-la-la.

39. kotta – *Megengedj, rózsám, vétettem* –
 Vajdakamarás, Kolozs vármegye²¹²

A következő, 40. kottán szereplő mezőkeszűi dal Jagamas János gyűjteményéből került ki. Ezt az énekes nem lassú cigánytáncnak, hanem keservesnek énekli, elmondása szerint édesanyjától tanulta, aki magyarpalatkai születésű volt. Ez a dallam nem ötsoros, a szövegtévesztést követően az énekes újra megismétli a második sort, majd onnan folytatja tovább az éneket. Megfigyelhető a strófa végi apokopé használata is.

A dallam hangsora erőteljesen fríges, különös tekintettel arra, hogy a főkadencia b2-re zár, mégsem tekinthető igazi frígnek, mivel a hangkészlet kisambitusú pentaton. A strófa

²¹² *Megengedj, rózsám, vétettem*. Vajdakamarás, Kolozs vármegye. Gyűjtő: Andrásfalvy Bertalan, Kallós Zoltán, 1963. Énekelte: Farkas Ferencné Farkas Zsófia, született: 1910. AP 6238e. Lejegyezte: Konkoly Csenge.

2. A parlando, a rubato és keveredésük a mezősegi vokális népzében
 2.2. A műfaj és a funkció szerepe és hatása az előadásmódra

végét követően újból egy közjáték-imitálást láthatunk, hallhatunk. Hogy ezen a részen nincs szöveg, az is azt erősíti, hogy az énekes ezt nem tekinti a dal szerves részének, csak a hangszeres játék sajátjának: csak lalázva (tanánázva) énekeli a párhuzamos dúrra kifutó közjátékot, melynek végét újfent apokopéval nyeli el.

Rubato $\text{♩} = \text{cca. } 183$ Hg0124_06-33_08-21

Ki-men-tem a hegy-be, le-néz-tem a völgy-be,
 Ott lát-tam no-zsáka fe-ke-té-be.
 Fő-dip fe-ke-té-be, po-hár a ke-zé-be,
 Po-hár a ke-zé-be, u-de-i-ben be-ne,
 Po-hár a ke-zé-be, u-de-i-ben [be-ne]
 Tá-ná-ná ná-ná ná-ná ná-ná, ná-ná-ná,
 Dá-ná ná-ná ná-ná ná-ná ná-ná, ná-ná-ná-ná
 Á-ná-ná-ná-ná ná-ná-ná-ná ná-ná,
 Á-ná-ná-ná-ná ná-ná-ná

40. kotta – Kimentem a hegybe, lenéztem a völgybe –
 Mezőkeszű, Kolozs vármegye²¹³

Végezetül: az aszimmetrikus giustók nem kizárólagosan a lassú cigánytáncokra és táncváltozataira vonatkoznak. Idesoroljuk az ún. *magyar* táncot is, melyet *négyesnek* is neveznek. A *magyar* olyan körtánc, amelyet két férfi és két nő összefogódzva jár, jellemzően

²¹³ Kimentem a hegybe, lenéztem a völgybe. Mezőkeszű, Kolozs vármegye. Gyűjtő: Jagamas János, 1955.09.23. Énekelt: Tóbiás Józsefné Pásztor Zsófia, 69. Mg0124_06-33_08-21. Lejegyezte: Konkoly Csenge.

Konkoly Csenge: A parlando–rubato előadásmód összehasonlító vizsgálata a mezőségi települések vokális népzenejében

Széken, Magyarorszáton, kisebb mértékben pedig Magyarpalatkán, Mezőkeszüben és egyéb belső-mezőségi területeken. Bár a széki *magyar* aszimmetriája erősebb,²¹⁴ mint az egyenletes magyarszovátié,²¹⁵ de mindkettő esetében azonos, hogy már a táncalkalom közbeni éneklés során is eltérnek a lüktetés precíz, pontos másolásától, és szextolák, szeptolák, nonnolák segítségével késnek-sietnek.

Ha a *magyart* nem tánchoz éneklük, hanem csak a maguk kedvére, akkor még inkább előfordulnak bizonyos rubato jelenségek. A 13. és a 41. kotta ezt mutatja be. Az alábbi magyarszováti példa tempója viszonylag gyors, de a lüktetés egyenletlensége miatt ez az előadás táncolásra alkalmatlan lenne.

Poco rubato $\text{♩} = \text{cca. } 210$

Túl a hegyen érik a zab, szeretnék, de nem szabad.

sze-né-távan, at-tól fe-lek, at-tól en-ge-del-met ké-nek,

Sze-res-se-lek, a-míg é-lek, a-míg ben-nem-zeng-a lé-lek.

41. kotta – Túl a hegyen érik a zab, szeretnék, de nem szabad – Magyarorszáton, Kolozs vármegye²¹⁶

A hangszeres zenében a zenekar értelem szerűen mindig a teljes strófát játssza, de az énekesek nem mindig éneklük az egész dallamot. Tánc közben azért, mert részben szuszognak a dinamikus, fizikai terhelés közben, részben pedig azért, mert hagyják a hangszeres zenét is érvényesülni, esetleg dúdoló szócskával töltik ki az adott nem-énekelte

²¹⁴ V.ö.: Lajtha László: *Széki gyűjtés*. [=Népzenei monográfiák II.] Budapest: Zeneműkiadó, 1954. 5–6 és 129–138. A magyarnál a zenekari kíséret 4:3-as arányban, a primás azonban egyenletesen, 4/4-ben játszik.

²¹⁵ Árendás Péter: „A magyarszováti dallamok kontra- és bőgőkísérete.” Árendás Péter–Mihó Attila–Nyitrai Marianna: *Magyarszováti népzene. Vintila Márton primás dallamai*. Budapest: Hagyományok Háza, 2023. 12–19. 17.

²¹⁶ *Túl a hegyen érik a zab, szeretnék, de nem szabad*. Magyarorszáton, Kolozs vármegye. Gyűjtő: Bergics András, Konkoly Csenge, Radisz Afrodité, Tatai Zoltán, 2024.07.26. Énekelte: Dezső Károlyné Kiss Ilona, született: 1940. Magánygyűjtemény. Lejegyezte: Konkoly Csenge.

2. A parlando, a rubato és keveredésük a mezőszéki vokális népzében
2.2. A műfaj és a funkció szerepe és hatása az előadásmódra

sort,²¹⁷ azaz jaj-nótaként éneklik azt.²¹⁸

A hangszeres előadásmódban megszólaló *magyarban* a zenekar jellemzően ismétli az előtagot és az utótagot is. A szólisztikus vokális előadásmód során viszont az előtagot csak egyszer éneklik, amellyel egyfajta ál-háromsoros forma jön létre.²¹⁹

---

²¹⁷ Lajtha László: „Bevezető.” In: Uő.: *Széki gyűjtés*. [=Népzenei monográfiák II.] Budapest: Zeneműkiadó, 1954. 3–10. 6.

²¹⁸ Paksa Katalin: „A „Jaj-nóták” zenei világa (A négysoros izometrikus szerkezet lazulása és továbbfejlődése régi dalainkban).” In: Kósa László (szerk.): *Népi kultúra – Népi társadalom IX*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1977. 277–305. 277.

²¹⁹ Vargyas Lajos: „Előadásmód.” In: (Dömötör Tekla főszerk.) –Hoppál Mihály (szerk.): *Magyar Néprajz VI. [Népzene, Néptánc, Népi játékok]* Budapest: Akadémiai Kiadó, 1990. 168–170. 170.

2.3. A parlando–rubato előadásmód jellegzetességei és stiláris különbségek a mezőségi kistajak énekes gyakorlatában

A Mezőség a Kis- és Nagy-Szamos, a Maros, a Sajó és az Aranyos folyók közé eső terület.²²⁰ A Kolozsvár, Beszterce, Szászrégen, Marosvásárhely és Torda városok alkotta képzeletbeli kör belsejében helyezkedik el, az 1913-as vármegyebeosztás szerint Szolnok-Doboka, Kolozs és Beszterce-Naszód vármegyék területén.

A Mezőség kistajai a következők: Belső-Mezőség, Észak-Mezőség, Szék mint önálló mikrotáj, illetve Kelet-Mezőség. A Marosszéki Mezőség lakosai identitásukban nem tartják magukat mezőséginek, ahogyan a folyók mentén élők sem.

Vegyes lakosságú, magyarok, románok és cigányok lakta terület, az interetnikus kapcsolatok erősebbek, mint Erdély többi területén. Magyar lakosai többségében református vallásúak, kisebb részben unitáriusok.

A következő alfejezetben sorra veszem a mezőségi kistajak parlando–rubato előadásmódját.

2.3.1. Belső-Mezőség – Magyaroszovát

Magyaroszovát (románul Suatu) a Belső-Mezőség egyik zsákfaluja, Apahidáról Szászrégen felé haladva az út déli részén található, zárt település. Lakosai nagyrészt magyarok, egyharmad részben románok, kisebb százalékban pedig cigányok.

Szovát énekes előadásmódja, a falu elzártságának köszönhetően is nagyon régies, a Belső-Mezőség viszonylatában egyedülálló. Magyaroszovátnak saját zenészei, zenekarjai voltak, ezért nem vették igénybe a közeli magyarpalatkaiak zenész szolgáltatásait.²²¹

Jagamas János és Kallós Zoltán gyűjtései révén ismerhette meg a népzene tudomány Magyaroszovát vokális és hangszeres zenekultúráját. Adatközlőik egytől egyig rendkívül magas zenei nívón képviselték saját zenei hagyományait. A szováti dallamok, különösképp a balladák, a keservesek és a lassú cigánytáncok előadásmódja és díszítése kiemelkedő.

---

²²⁰ Pávai István: „A népi tánczene kistáji tagolódása Erdélyben.” In: Richter Pál (főszerk.): *Magyar népzenei antológia*. Digitális összkiadás. DVD-ROM. Budapest: MTA BTK–FolkEurópa Kiadó, 2012.

²²¹ Mihó Attila: „»Szépen felöltöztetett leány.« A magyaroszováti primások hegedűjátéka.” In: Árendás Péter–Mihó Attila – Nyitrai Marianna: *Magyaroszováti népzene. Vintila Márton primás dallamai*. Budapest: Hagyományok Háza, 2023. 7–11. 7.

2. A parlando, a rubato és keveredésük a mezőségi vokális népzében

2.3. A parlando–rubato előadásmód jellegzetességei és stiláris különbségek a mezőségi kistájak énekes gyakorlatában

A sok kiváló énekes tehetség fejlett zenei intelligenciát tudhatott magáénak, amely pozitív hatással bírt a zenei életre: egymást inspirálták, próbáltak egymásra licitálni és saját zenei megoldásaikat érvényesíteni a közösséggel szemben.

A társadalmi megbecsültség nem csak vagyonnal és státusszal, hanem zenész és táncos adottságokkal is kivívhatóvá vált. A közösségi zenei élet szigorú elvárásokat támasztott, ezért az énekesek gyakoroltak, fejlesztették magukat és énektechnikájukat. Ez erősítette az innovációt és a természetes változatképződést, különösen a díszítéstechnika területén.

Maneszes Márton magyarszováti énekes, hegedűs és kántor így nyilatkozott a szováti népzéről:

(Mi a sajátossága a magyarszováti muzsikának, ami miatt eltér a többi mezőségi zenétől?)
Maneszes Márton: „Mindentől különbözik. Hasonlít egy keveset a székihez, a régi magyar négyesekbe és még a mostani cigány csárdásokba is. De csak hasonlítanak. De, hogy pontosan mi a sajátossága, ezt csak mi, akik beleszülettünk, tudjuk, azok a zenészek nem tudják, akik felső zeneiskolát végeztek, mert nincs meg hozzá a születési adottságuk.”²²²

A magyarszováti éneklés tehát az egyik legdíszítettebb előadásmódot tudhatja magáénak. Az átlagos tehetségű énekesek is a hangsúlytalan, hosszú szótagokat legalább 3-4 díszítőhanggal ékesítik, de nem ritka a 7-8, sőt, akár 12 hangos díszítménybokor használata sem. (V.ö. 2. és 28. kotta). Ez utóbbi, zsúfolt, már-már túlzó megvalósítás minden esetben egy-egy kiemelkedő tehetségű énekes egyéniség sajátossága.

Dezső Balázné Kádár Erzsébet ottlétünkör elmondta, hogy a felszegieket kevésbé tartották, akik díszesebben énekeltek és táncoltak, míg az alszegiek egyszerűbben énekeltek, „nem móríkálták s tették magikot, csak szépen, ahogy kell, fűjták a nótát, s annyit tettek belé, amennyit kellett.”²²³

Ezek voltaképpen olyan apróságok, amelyet kívülről vizsgálva nehéz meghallanunk, mert egy zárt, paraszti világ kimondatlan szabályai, amelyek illemre, viselkedésformára vonatkoznak.

---

²²² Fekete Réka–Ferencz Csaba: Forrásvidéken. Beszélgetések erdélyi adatközlőkkel. Sepsiszentgyörgy: Háromszék táncegyüttes, 2013. 105.

²²³ Saját gyűjtés. 2024. 07. 26.

Konkoly Csenge: A parlando–rubato előadásmód összehasonlító vizsgálata a mezőségi települések vokális népzenejében

Vizsgáljuk meg az alábbi, 42. kottán szereplő keservest! A kottaképre tekintve a dallam jól áttekinthető. Az előadásmód rubato, a díszítés mennyisége – magyarszováti mércével mérve – visszafogottabb, ízléses, az ornamentelek hagyják érvényesülni a dallamot.

A második sor végén jelentkező magas intonálás, a vibrátók és a csippanó hangok ugyanakkor jól színezik az előadást, ezzel alátámasztva a szöveg keserves mivoltának mondanivalóját.

Egy-egy esetben előfordul, hogy a filigrán, tizenhatodos díszítményhangokat egy hangsúlyos melizma váltja fel, mely a dallamhangokkal egyenértékű. Bár erre nem esik önálló szótag, ritmikailag mégis ugyanolyan fajsúlyos, ezért nevezhetjük strukturális melizmának. Erre láthatunk példát az első sor harmadik és az utolsó sor hetedik szótagán.

42. kotta – *Sír az egyik szemem, a másik könnyezik* –
Magyarszovát, Kolozs vármegye²²⁴

Az alábbi, 43. kottán szereplő lassú cigánytáncot hárman éneklék. A felvétel meghallgatásával érzékelhető, hogy nem énekel mindenki minden díszítést. Papp János – a magasabb hangszínű férfi – kevesebb cifrázattal él, és a zárlatoknál szikár szünetet tartva bevárja énekes partnereit. Az utolsó sor nyolcadik szótagján Papp két hangot énekel, míg testvére, Papp Anna és Dezső György négyet, megduplázva ezzel a felütést.

Az első sor nyolcadik, valamint a második-harmadik-negyedik sor negyedik szótagját egységesen díszítik, hajszálpontosan igazodva egymáshoz. Ezek a díszítőhangok tehát szerves alkotóelemei a dallamnak.

A második és a negyedik sor utolsó szótagjának elhalkításában, azaz az apokopéban szintén egységességet fedezhetünk fel. A dinamikai árnyalás avagy a hangerő erősítése és csökkentése mellett a rövidülést ritmikailag is kifejezik.

²²⁴ *Sír az egyik szemem, a másik könnyezik*. Magyarszovát, Kolozs vármegye. Gyűjtő: Halmos Béla, Kallós Zoltán, Németh István, Paksa Katalin, 1990. Énekelte: Sós Gergelyné Csete „Gázsa” Erzsébet, született: 1923. AP 17240j. Lejegyezte: Konkoly Csenge.

2. A parlando, a rubato és keveredésük a mezőségi vokális népzében

2.3. A parlando–rubato előadásmód jellegzetességei és stílári különbségek a mezőségi kistájak énekes gyakorlatában

43. kotta – *Ha felmegyek arra magos, arra magos nagy hegyre –*
Magyarszovát, Kolozs vármegye²²⁵

²²⁵ *Ha felmegyek arra magos, arra magos nagy hegyre.* Magyarszovát, Kolozs vármegye. Gyűjtő: Kallós Zoltán, 1962. Énekelték: Dezső György, Papp János, Maneszes Árpádné Papp Anna, születtek: 1930, 1928, 1930. AP 4696c. Lejegyezte: Konkoly Csenge.

Konkoly Csenge: A parlando–rubato előadásmód összehasonlító vizsgálata a mezőségi települések vokális népzenejében

2.3.2. Belső-Mezőség – Visa, Vajdakamarás, Magyarpalatka, Mezőkeszű

A Mezőség nyugati felének közepén található a Belső-Mezőség. Magyarzovát mellett Visa, Vajdakamarás, Magyarpalatka és Mezőkeszű azok a települések, melyekben nagyobb lélekszámú magyarság él.²²⁶

Ezek között a falvak között nagyobb volt az átjárhatóság: fizikálisan a dombokon keresztül meg tudták közelíteni egymást, átvitt értelemben pedig szociális hálójuk részben összeért, házasodtak más faluból, az endogám Magyarzováttal és Székkel ellentétben.

Visába, Vajdakamarásra és Mezőkeszűbe a magyarpalatkaiak jártak muzsikálni, akik ellátták a bálók, a keresztelők és az egyéb táncalkalmak hangszeres szolgálatát.²²⁷ Részben ennek is köszönhető, hogy a repertoár nagy százalékban azonos.

Az öt, magyar vonatkozásban releváns belső-mezőségi település közül Magyarzovát mellett Visa énekes gyakorlata őrizte meg a legtöbb régies jellegzetességet.²²⁸ Varga Sándor feltételezi, hogy a mezőségi kismesek jelenléte áldásos hatást fejtett ki a helyi kulturális életben.

Az alábbi, 44. kottán szereplő rabének előadásmódjában megfigyelhetjük, hogy az énekes magas színvonalon ékesíti a nyugvópontokat, ezzel művészi magasságba emeli a dalt. Díszítményei gazdagon burjánzó, de ritmikailag gyorsan végbe menő „csipkék”, amelyeknek elsősorban nem a hangmagassága, hanem effektushoz hasonló impulzivitása számít.

---

²²⁶ Pávai, *A népi tánczene kistáji tagolódása Erdélyben*, i.m.

²²⁷ Kompár-Rómer Judit: „A magyarpalatkai zenészek társadalmi kapcsolatrendszerének változása a 20. században.” *Ethnographia* 128/4 (2017): 689–709. 691.

²²⁸ Varga Sándor: „A nemesi kultúra hatásai a mezőségi paraszti műveltségre táncban és zenében.” *Ethnographia* 124/4 (2013): 471–484. 472., 480.

2. A parlando, a rubato és keveredésük a mezősegi vokális népzeneben

2.3. A parlando–rubato előadásmód jellegzetességei és stílári különbségek a mezősegi kistájak énekes gyakorlatában

Parlando rubato $\text{♩} = \text{cca. } 15p$ 6213a

A - mott ke - re - ke - rik egy fe - ke - te fel - hő,
 Az a - látt re - pül el egy fe - ke - te hol - ló.
 m - m szél, le, hol - ló, száll, le, hogy i - gyál egy csöp - pet,
 Hogy i - gyál egy csöp - pet, hogy i - zu - jek töl - led.

44. kotta – *Amott kerekedik egy fekete felhő* – Visa, Kolozs vármegye²²⁹

A 45. kotta egy ötsoros vajdakamarási jajnóta, amelynek műfaja az előző visai dallamhoz hasonlóan keserves. A díszítések ritmikailag hangsúlyosabbak, mint ahogyan az előző dallamnál láttuk. A ritmizálás követi a szöveg ritmusát. Az előkék elengedhetetlenek, amelyek segítik a szöveg kiemelését, míg az utókákban, illetve nagyobb volumenű, többhangos díszítménybokrokban a díszítés ékesítő szerepe a lényegesebb.

Rubato $\text{♩} = 17p-18z$ 6237b

É - des - a - nyám négy - gy - e - r - me - ke,
 Én va - gyál a - nak egy - gy - e - ke,
 Leg - sze - nu - csi - t - le - neb - bi - ke.
 la - la - la - la la - la - la
 La - la - la - la la - la - la - la.

45. kotta – *Édesanyám négy gyermeke* – Vajdakamarás, Kolozs vármegye²³⁰

²²⁹ *Amott kerekedik egy fekete felhő*. Visa, Kolozs vármegye. Gyűjtő: Kallós Zoltán, 1964. Énekelte: Fodor Jánosné Kiss Sári, született 1902. AP 6213a. Lejegyezte: Konkoly Csenge.

²³⁰ *Édesanyám négy gyermeke*. Vajdakamarás, Kolozs vármegye. Gyűjtő: Andrásfalvy Bertalan, Kallós Zoltán, 1963. Énekelte: Farkas Ferencné Farkas Zsófia, született: 1910. AP 6237h. Lejegyezte: Konkoly Csenge.

Konkoly Csenge: A parlando–rubato előadásmód összehasonlító vizsgálata a mezőségi települések vokális népzenejében

A 46. kottán egy mezőkeszűi fiatalok által énekelt, új stílusú dallamot tekinthetünk meg. Sorszerkezete A B B_v A_v, szótagszáma a harmadik sor kivételével tizenegyes. A ritmizálásban a csoport meglehetősen egységes, miközben két ellentétes tempóbeli jelenség zajlik, a dalt hol gyorsabban, hol lassabban éneklük. Az *accelerandók* mindig az apokopét megelőzően mennek végbe, és az új sor voltaképpen *a tempo*. A *rallentando* pedig annak köszönhető, hogy ahogyan egyre inkább behelyezkednek az éneklésbe mint magatartásformába,²³¹ úgy lassulnak le, rendeződnek össze, és válik előadásmódjuk egyre átéltebbé.

Érdeemes megfigyelnünk, hogy noha a dallam újabb stílusú, az éneklés régies jellegzetességekkel él, mint a lüktetés, a tempóhasználat, az előkék szöveget értelmező szerepe és az utókák ékesítő funkciója.²³²

Poco rubato $\text{♩} = 10-20$ acc... 6232h
Vé-gig-men-tem a ke-szű-i. nagy ut-cán,
me-be-te-kin-tet-tem a ró-zsdm ab-la-kán.
Ép-pen ak-kor ve-tet-te meg az é-gy-öt-öt az é-gy-öt-öt
loz-ma-ning-gal se-pen-te ki, szo-ba-ját.

46. kotta – Végigmentem a keszűi nagy utcán –
Mezőkeszű, Kolozs vármegye²³³

A 47. kottán látható, vajdakamarási táncdallam általánosan elterjedt a Mezőségeen, de a Kis-Szamos-mentén, Bonchidán és Válaszúton is ismerik. (V.ö. 37. kotta) Lényeges különbség, hogy a vajdakamarási változatban az első két sor kadenciája nem 4, hanem 8, amelytől a dallamvonal ereszkedő mivolta ideiglenesen háttérbe szorul.

²³¹ Tóth Lilla Lenke: „Az éneklés mint magatartásforma.” In: Sárosi-Szabó Márta (szerk.): *Bárdos szimpóziumok. 16 zenei írás*. Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó, 2021. 179–190. 179.

²³² Paksa Katalin: „Néhány megfigyelés az új stílusú dalok erdélyi előadásmódjáról.” *Ethnographia* 110/2 (1999): 303–314. 308.

²³³ *Végigmentem a keszűi nagy utcán*. Mezőkeszű, Kolozs vármegye. Gyűjtő: Andrásfalvy Bertalan, Kallós Zoltán, 1963.10. Énekelték: Fiatalok. AP 6232h. Lejegyezte: Konkoly Csenge.

2. A parlando, a rubato és keveredésük a mezősegi vokális népzében

2.3. A parlando–rubato előadásmód jellegzetességei és stiláris különbségek a mezősegi kistájak énekes gyakorlatában

Az előadásmód rubato jellege miatt, ahogy azt már megszokhattuk, a lassú giusto lüktetése folyton változik: a legtöbbször előforduló 3:4-es aránypár 1:2-esre vagy 2:3-asra módosul.

Jól megfigyelhető, hogy a díszítőhangok hogyan közelítik ezt a vokális variánst a hangszeres zenei megoldásokhoz. A szükség szerint módosító hanggal elért, kis szekundos előkék dominánsként hatnak, lásd a harmadik sor második felét, és a negyedik sor elejét.

Ugyancsak az instrumentális előadásmód jellegzetességét idézi vissza a harmadik sor második ütemében történő oktávugrás, amely énekes szempontból fölösleges és nem logikus. A sor felénél a hatodik szótag a 8-on zár, ahonnan a b10-re való fellépés kis terccel könnyen elérhető lenne.

47. kotta – Fújik a szél, az ég nagyon, az ég nagyon villámlik –
Vajdakamarás, Kolozs vármegye²³⁴

Végezetül pedig egy olyan jainótát szeretnék bemutatni, amely magán hordozza a Belső-Mezőség énekes előadásmódjának minden szépségét. A 48. kottán szereplő visai táncdallam öt bipodikus zenei sort tartalmaz, melyek közül a második sor tripodikus formára bővül.

László Sándorné Lovász Zsuzsanna éneklése igazi előadóművészi kifinomultságról tesz tanúbizonyságot. A díszítések négy fajtáját különíthetjük el: 1. az effektusszerű, tizenhatodos, harminckettes hangcsoportokat a főhangok után 2. azokat az utókat,

²³⁴ Fújik a szél, az ég nagyon, az ég nagyon villámlik. Vajdakamarás, Kolozs vármegye. Gyűjtő: Andrásfalvy Bertalan, Kallós Zoltán, 1963. Énekelte: Nagy Ferencné Sallak Mányi, született: 1913. AP 5255c. Lejegyezte: Konkoly Csenge.

Konkoly Csenge: A parlando–rubato előadásmód összehasonlító vizsgálata a mezőségi települések vokális népzenejében

amelyek hangsúlyosabbak és díszítménybokrokba tömörülnek, 3. a dallamhangot kiemelő előkét avagy előkéket, 4. azokat a strukturális melizmákat, amelyekre nem esik szótag, de mégis hangsúlyosak.

Ezek mellett fontos megemlítenünk a trillákat, a mordent-trillákat és a vibratókat is, melyek mintegy másodlagos szerepet töltenek be, de az előadásmód szerves részei. Az apokopék esetében pedig – amelyet nem tudunk megállapítani a hangzópélda meghallgatása nélkül – az énekes az elhalkulást nem csak a hangerő elhalkításával éri el, hanem hangképzési megoldásokhoz is folyamodik. A gégejét leengedi, az arc melléküregeit bezengeti, amellyől az adott szótag lerövidül ugyan, de felhangdússá, zengővé válik.

Rubato ♩=170

MD220_01

vibr.

vibr.

vibr.

T.f.

úgy el va- gyok ke-se-red-ve, úgy el va-gyok ke-se-red-ve,
 de kúda fűz-fa te-ke-red-ve, munda fűzfa te-ke-red-ve, saj-na-na.
 lány ad-dig é-ei vi-lá-gat, lány ad-dig é-ei vi-lá-gat,
 míg szel fi-j-a pánt li-ká-ját, míg szel fi-j-a pánt-li-ke-ját.
 Saj-na-na-na-na na-na-na-na na-na-na.

48. kotta – *Úgy el vagyok keseredve, úgy el vagyok keseredve* –
 Visa, Kolozs vármegye²³⁵

²³⁵ *Úgy el vagyok keseredve, úgy el vagyok keseredve*. Visa, Kolozs vármegye. Gyűjtő: Kallós Zoltán, Németh István, Vakler Anna, 2006. Énekelte: László Sándorné Lovász Zsuzsanna, született 1944. MD220_01. Lejegyezte: Konkoly Csenge.

2. A parlando, a rubato és keveredésük a mezőségi vokális népzében
2.3. A parlando–rubato előadásmód jellegzetességei és stiláris különbségek a mezőségi kistájak énekes gyakorlatában
2.3.3. Szék

Szék földrajzi szempontból Észak-Mezőség területére esik, de önálló mikrotájat alkot, köszönhetően a 19. század végéig fennmaradt városi jogállásának, a településrészenkénti endogámiájának, egyedi táncrendjének.²³⁶

A három településrész – Csipkeszeg, Forrószeg, Felszeg – önálló táncalkalmakat szervezett, saját zenészeket tartott el, és nem közösködött a többivel. Ez a fajta elkülönülés az énekes előadásmódban kimutatható módon nem nyilvánul meg, – ellentétben a hangszeres zenével.²³⁷

Az énekes előadásmód sajátosságait az énekes egyéniségek individuális megformálása és a Székre általánosan jellemző vokális hagyomány közötti különbségekben fedezhetjük fel. Ahogy Magyarországon, úgy Széken is kimagasló zenei élet folyt. Az ügyes énekes egyéniségek tehetségükkel, zenei gondolkodásmódjukkal, invenciózus, újat alkotni képes kreativitásukkal, rögtönzőképességükkel váltak ki a tömegeből és vívták ki a tiszteletet a közösségben.

Elsőként vizsgáljuk meg az alábbi, 49. kottán szereplő keservest a kitűnő énekes, Székely Ferenc előadásában.

A viszonylag gyors, nyolcad=190-es tempót a képtelenül hosszú, 6-7-8 nyolcad értékű sorzáró hangok állítják meg egy múlni nem akaró pillanatra. Ám a frazeálás kétsoros, az énekes egy levegővel énekli az előtagot és az utótagot is. Ezek a hosszú szótagok erős kontrasztot eredményeznek a szöveg zakatoló, hadaró jellegéhez képest, amely jelentős érzelmi hatást gyakorol a hallgatóságra. Ezt a belső feszültséget az énekes hat percen keresztül végig megőrzi.

A négysoros, hat szótagos dallamot úgy „öltözteti fel” díszítéseivel, hogy a hangismétlések szinte teljességgel másodlagossá válnak. A negyedik sor kivételével minden sorban dallamalkotó szerepet betöltő strukturális melizmákat láthatunk, hallhatunk. A harmadik sor második szótagján levő, harmincketted értékű díszítése mutat egyedüli hasonlóságot a belső-mezőségi dallamok effektusszerű megoldásaira.

---

²³⁶ Pávai, *A népi tánczene kistáji tagolódása Erdélyben*, i.m.

²³⁷ Moldován „Ilka” György forrószegi primás játékmódja szignifikáns különbségeket mutat Ádám István „Icsán” csipkeszegi primás előadásmódjához képest, míg Dobos Károly előadásmódja hasonlít Icsánéra, pedig egy generációval fiatalabb.

Konkoly Csenge: A parlando–rubato előadásmód összehasonlító vizsgálata a mezőségi települések vokális népzenejében

49. kotta – Verje meg az Isten –
Szék, Szolnok-Doboka vármegye²³⁸

Az 50. kottán szereplő dal egy másik jelentős énekes egyéniség, Papp Mártonné Filep Mária előadásmódját mutatja. Hangszíne és éneklésmódja megjeleníti a nőiességet és finomságot, mind azt a szofisztikáltságot és eleganciát, amelyet jó arányérzékkel oszt be, és díszítési technikáját ennek a közlésnek állítja szolgálatába.

Egy-egy véltől és óvatos csippanó hangtól eltekintve minden díszítmény hangsúlyos, mind ritmikai, mind szemantikai szempontból fontos. Igazi előadóművészi kvalitásokkal bír az ő éneke.

50. kotta – Két út áll előttem, melyiken induljak –
Szék, Szolnok-Doboka vármegye²³⁹

Az 51. kottán szereplő *rubato* előadásmódú dal egy magyar (négyes) dallama, a kiemelkedő férfi énekes, ifj. Szabó Varga György előadásában. Ha az előző dal

²³⁸ Verje meg az Isten. Szék, Szolnok-Doboka vármegye. Gyűjtő: Kallós Zoltán, Martin György, 1970. Énekelte: Székely Ferenc, született: 1928. AP 8112d. Lejegyezte: Konkoly Csenge.

²³⁹ Két út áll előttem, melyiken induljak. Szék, Szolnok-Doboka vármegye. Gyűjtő: Kallós Zoltán, Olsvai Imre, Pálffy Gyula, 1977. Énekelte: Papp Mártonné Filep Mária, született: 1936. AP 11547a. Lejegyezte: Konkoly Csenge.

2. A parlando, a rubato és keveredésük a mezőszéki vokális népzeneben

2.3. A parlando–rubato előadásmód jellegzetességei és stiláris különbségek a mezőszéki kistájak énekes gyakorlatában

előadásmódjának feminin jellemzőket tulajdonítottunk, akkor ez a tánczenei funkció kívül levő táncdallam igazán férfias megformálást tudhat magáénak.

Az énekes expresszivitása a tempóhasználat szélsőségessége mellett olyan dinamikai eszközökkel is megvalósul, amelyet alföldi vagy palóc pásztorok éneklésében hallhatunk.²⁴⁰

Mindebben jól látszódik az énekes minta és a belenevelődés jelenségének fontossága: az idősebb Szabó Varga György, Lajtha kedves adatközlője is hasonlóképpen énekelte dalait.²⁴¹

51. kotta – Széles a víz, keskeny palló – Szék, Szolnok-Doboka vármegye²⁴²

Az utolsó széki példánk az 52. kottán szereplő népballada, a kimagasló muzikalitású Csorba János előadásmódjában. A szöveget jól ismerjük, Arany János: Mátyás anyja népballadája, amelyet Csorba is az iskolában tanult.²⁴³ A próza azonban távolabb esik a parasztembertől, a szöveget könnyebb dallammal memorizálni.²⁴⁴

Jagamas ezt a dallamot idegen eredetűnek tartotta, mivel a dallamvonal az alsó kvart tartományt (1-4) kikerüli.²⁴⁵

Csorba előadásmódja hitelesen ábrázolja a cselekvényt, a díszítések nem öncélúak, hanem a szöveget emelik ki. A mezőszéki éneklésre jellemző csippanó hangok mellett

²⁴⁰ Paksa Katalin: „Dinamikai árnyalás, mint előadási sajátosság idős pásztorok dalaiban.” In: Berlász Melinda–Domokos Mária (szerk.): *Zenatudományi Dolgozatok 1980*. Budapest: 7–18. 9.

²⁴¹ V.ö.: *Jer bé a temetőkertbe* idősebb Szabó Varga György előadásában. Gr091Ba. In: Lajtha i.m. 248–249.

²⁴² *Széles a víz, keskeny palló*. Szék, Szolnok-Doboka vármegye. Gyűjtő: Kallós Zoltán, Martin György, Sztanó Pál, 1969. Énekelte: Szabó Varga György, született: 1907. AP 6610a. Lejegyezte: Konkoly Csenge.

²⁴³ Sebő Ferenc i.m.

²⁴⁴ Apró változtatásokat eszközölt az énekes, az Arany szövegében szereplő „fogságba” szót „rabságba” cserélte. Ehhez hasonló eltérések a további versszakokban is előfordulnak.

²⁴⁵ Jagamas–Faragó i.m. 434.

Szendrei–Dobszay típuszáma: 12-049-00-00, tizenkilenc változattal szerepel a típusrendben.

Konkoly Csenge: A parlando–rubato előadásmód összehasonlító vizsgálata a mezőségi települések vokális népzenejében

jelentkeznek a finom díszítmények is, de az énekes az ornamensek visszafogottságában leginkább a strukturális melizmák eszköztárával él.

Rubato ♩ = 103–105

Szi-la-gyi Er-zé-bet le-ve-lét meg li-ta,
sze-nel-mes sze-mé-vel azt is te-le-sít-ta.
Fi-d-nok a le-vel Pad-ga vd-ro-sd-bo,
ö-röm-hét vi-szen a szo-mo-ni vrb-sdg-bo.

52. kotta – Szilágyi Erzsébet levelét megírta –
Szék, Szolnok-Doboka vármegye²⁴⁶

²⁴⁶ Szilágyi Erzsébet levelét megírta. Szék, Szolnok-Doboka vármegye. Közreadó: Fonó Budai Zeneház, 2017. Énekelt: Csorba János, született: 1925. Utolsó Óra Vol. 8. (Mezőségi népzene, Szék – Sic) Nr_19. Lejegyezte: Konkoly Csenge.

2. A parlando, a rubato és keveredésük a mezőségi vokális népzében
 2.3. A parlando–rubato előadásmód jellegzetességei és stiláris különbségek a mezőségi kistájak énekes gyakorlatában
 2.3.4. Észak-Mezőség – Ördöngösfüzes, Szépkenyerűszentmárton, Bálványosvára

Észak-Mezőségnek a Füzes és a Melles patakok közötti területet nevezzük.²⁴⁷ Magyarlakta települései, melyek többségében Szolnok-Doboka vármegyéhez tartoztak: Ördöngösfüzes, Szépkenyerűszentmárton, Bálványosvára, Bálványoscsaba, Almásmálom és Vice. Román többségű települései Erdőszombattelke és Magyarborzás.

Lajtha szépkenyerűszentmártoni gyűjtése²⁴⁸ után Jagamas és Kallós gyűjtései révén ismerhettük meg a terület népzenejét. Újabb két személymonográfia jelent meg, melyek egy ördöngösfüzesi énekes²⁴⁹ és egy bálványosváraljai furulyás adatközlő repertoárját mutatják be.²⁵⁰

A rubatók esetében a fő különbség a Belső-Mezőség énekes előadásmódjához képest, hogy – ahogyan azt a széki dalok esetében is láthattuk, – nagyon jellemző a főhangos ékesítés. A Tóvidék előadásmódjához hasonlóan pedig a glisszandók és portamentók hangsúlyosabbá válnak, és a díszítménybokrok funkcióját felváltják. Lásd bővebben az 53. kottát.

Parlando rubato ♩=185 vibr.

É-des-a-myám sok szép szá-va, a De so-kat in-tett a jó-ra. Kit fo-gad-tam, kit nem so-ha, Meg-vert en-gem a fe-ho-ra.

53. kotta – Édesanyám sok szép szava – Ördöngösfüzes, Szolnok-Doboka vármegye²⁵¹

²⁴⁷ Pávai, *A népi tánczene kistáji tagolódása Erdélyben*, i.m.

²⁴⁸ Lajtha László: *Szépkenyerűszentmártoni gyűjtés*. [=Népzenei monográfiák I.] Budapest: Zeneműkiadó 1954.

²⁴⁹ Horsa István–Hanusz Zoltán (szerk.): *Annus néni daloskönyve. Az ördöngösfüzesi Hideg Anna élete és dalai*. Komárom: Óseink Nyomában Közhasznú Alapítvány, 2015.

²⁵⁰ Nesztor Iván–Lehocz Alexandra: Copán György bálványosváraljai furulyás-énekes népzenei világa. Budapest: Hagyományok Háza, 2022.

²⁵¹ *Édesanyám sok szép szava*. Ördöngösfüzes, Szolnok-Doboka vármegye. Gyűjtő: Kallós Zoltán, 1971. Énekelte: Papp Andrásné Kaszián Anna, született: 1910. AP 8028e. Lejegyezte: Konkoly Csenge.

Konkoly Csenge: A parlando–rubato előadásmód összehasonlító vizsgálata a mezőségi települések vokális népzenejében

Az Észak-Mezőségen járt *ritka cigánytánc* kevésbé aszimmetrikus, mint a Belső-Mezőségen meglevő, amely az énekes előadásmódon is megmutatkozik. A tempó lényegesen gyorsabb, a lüktetés egyenletesebb, és a táncpárok során sem különül el annyira a tempó, homogénebb a dinamikai építkezés.

Az 54. kottán szereplő, jelen esetben lakodalmos szövegű dal mérői meglehetősen egyenletesek, az aszimmetria 4:5-ös arányárban voltaképp alig észlelhető.

Gintbo $\downarrow + \downarrow = \text{cca. } 38$ F444a

Ne bánd, é-des vi-rád-gom,

Hogy így é-lem vi-lá-gom.

É-jed te is, nem ba-nom,

Tíz-ta sziv-ből ki-va-nom,

Tíz-ta sziv-ből ki-va-nom.

Tíz-ta sziv-ből sze-ne-tét-ből

É-jed te is jó-ke-d-2-ved-ből. T.f.

54. kotta – *Ne bánd, édes virágom* –
Ördögösfüzes, Szolnok-Doboka vármegye²⁵²

Ördögösfüzesen azt a gazdag díszítőhangos, régiesebb éneklési stílust, amelyet a Belső-Mezőség énekes hagyományából jól ismerünk, Jagamas még nagyobb számban felfedezhette fel az ötvenes évek elején.²⁵³ Tehetséges adatközlője Papolczi Dániel volt, akitől Hideg Anna is sokat tanulhatott lánykorában. Kallós adatközlői azonban egy vagy két generációval fiatalabbak, akik már egyszerűbben, kevesebb díszítőhanggal énekelnek.

Szendrei–Dobszay típuszám: 18-150-00-02, az archívumban huszonnégy változattal szerepel.

²⁵² *Ne bánd édes virágom*. Ördögösfüzes, Szolnok-Doboka vármegye. Gyűjtő: Kallós Zoltán, 1966. Énekelte: Kerekes Jánosné Pál Róza, született: 1934. AP 7144a. Lejegyezte: Konkoly Csenge.

²⁵³ Jagamas–Faragó i.m. 271., 286–288.

2. A parlando, a rubato és keveredésük a mezősegi vokális népzében

2.3. A parlando–rubato előadásmód jellegzetességei és stílári különbségek a mezősegi kistájak énekes gyakorlatában

Úgy vélem, téves az az álláspont, hogy az észak-mezősegi énekes előadásmód kevésbé régies, mint a Belső-Mezőségé. A gyűjtések inkább egy állapotot tükröznek, amelyet a falusi társadalomról készült látletnek is tekinthetünk.

A bálványosváraljai népzénet a magyarországi táncmozgalom furulyás nemzedéke ismerte meg közelebbről, részben az Egyszólam táborknak köszönhetően, ám az észak-mezősegi települések énekes anyaga nem került a figyelem középpontjába.

A következőkben olyan Jagamas gyűjtéseket mutatok be Bálványosváraljáról és Almásmálomról, amelyek a szélesebb közönség számára feltehetően ismeretlenek, és a régies éneklési stílust idézik vissza. Az 55. kottán szereplő lírai dalt Jagamas tizenhárom éves bálványosváraljai adatközlője énekelte, teljes átéltséggel. A szokatlan hangközgrások ritkaságszámba mennek.

Az 56. kottán látható dal adatközlője énekes és furulyás, előadásmódjában hangszeres fordulatok köszönnek vissza, mind a ritmizálásban, mind a díszítésben.

Poco rubato ♩ = 165-170 Mg0070_19-38_21-13

Ősz-szel van már, fű-työl a szél,
sár-gul a fa, hull a le-vél.
Zöld er-dő-ben, Zeng a da-m,
Ez a kis-lány de szo-mo-ni.

55. kotta – Ősszel van már, fűtyöl a szél –
Bálványosváralja, Szolnok-Doboka vármegye²⁵⁴

²⁵⁴ Ősszel van már, fűtyöl a szél. Bálványosváralja, Szolnok-Doboka vármegye. Gyűjtő: Jagamas János, 1954.08.30. Énekelte: Szöllődi Irma, 13. Mg_0070_19-38_21-13. Lejegyezte: Konkoly Csenge

Konkoly Csenge: A parlando-rubato előadásmód összehasonlító vizsgálata a mezőségi települések vokális népzenejében

Rubato $\text{♩} = \text{cca. } 170-175$ Mg0068-11

Sze-RET - nek - nek szán - tá - ni,

Hat ök - röt a haj - tá - ni.

Ha jö - ne a szán - tá - ni

Az e - két haj - tá - ni.

56. kotta – Szeretnék szántani –
Bálványosváraja, Szolnok-Doboka vármegye²⁵⁵

Az 57. kottán szereplő, *Vándorol a darumadár* keserves avagy lírai szerelmi dal a 29. kotta (58. oldal) variánsa. A váraljai változat egy régiesebb éneklési stílust őrzött meg.

Parlando rubato $\text{♩} = \text{cca. } 175-180$ Mg0070-05

Ván - do - rol a da - ru - ma - dár,

A - mer - ne megy, sőt az ha - tál,

Sár - ga pi - rosz lom - bot a hal - lal,

Da - ru - ma - dár bék - sá - m kün - gat.

57. kotta – Vándorol a darumadár –
Bálványosváraja, Szolnok-Doboka vármegye²⁵⁶

²⁵⁵ Szeretnék szántani, hat ökröt hajtani. Bálványosváraja, Szolnok-Doboka vármegye. Gyűjtő: Jagamas János, 1954.08.30. Énekelte: Miklós Bálint, 34. Mg0068_17-22_19-23. Lejegyezte: Konkoly Csenge.

²⁵⁶ Vándorol a darumadár. Bálványosváraja, Szolnok-Doboka vármegye. Gyűjtő: Jagamas János, 1954.08.30. Énekelte: Jancsó Sándorné Orbán Róza, 30. Mg0070_14-17_17-52. Lejegyezte: Konkoly Csenge.

2. A parlando, a rubato és keveredésük a mezőségi vokális népzében

2.3. A parlando–rubato előadásmód jellegzetességei és stiláris különbségek a mezőségi kistájak énekes gyakorlatában

Almásmálom abból a szempontból is különleges, hogy ugyan Észak-Mezőségen van, de jóval északkeletre, Beszterce-Naszód vármegyében található. Sokkal közelebb esik Bethlenhez és Árpástóhoz, mint Szamosújvárhoz, és bár légvonalban Bálványosvárálja nagyon közelinek tűnik, de domborzatföldrajzi szempontból messze, egy hegygel arrébb fekszik.

Az alább közölt két parlando–rubato dallam előadásmódja nem hasonlít a fentebb tárgyalt észak-mezőségiekéhez, viszont emléket állít az itt élt magyarság képviselőinek.

Parlando rubato $\text{♩} = \text{cca. } 180$ *vibr.* Mg0062_22-23_23-12 *vibr.*

Kö-ve- ces út mel-lett Pa-rat-lek su-li-ce,
ki-nek e vi-lá-gom Nem volt sze-zen-cé-je.

58. kotta – Kövecses út mellett –
Almásmálom, Beszterce-Naszód vármegye²⁵⁷

Parlando poco rubato $\text{♩} = \text{cca. } 160$ Mg0062_00-23_05-56

Fe-hér Lá-szló lo-vat lo-pott,
Nagyfe-ke-te ha-rom a-lbe.
Kö-tő-fű-kes kan-tá-ras-tól,
Nyé-reg, mi-n-den sze-zen-cé-mos-tól.

59. kotta – Fehér László lovat lopott –
Almásmálom, Beszterce-Naszód vármegye²⁵⁸

²⁵⁷ Kövecses út mellett. Almásmálom, Beszterce-Naszód vármegye. Gyűjtő: Jagamas János, 1954.08.25. Énekelte: Máthé Dávid, 27. Mg0062_22-33_23-12. Lejegyezte: Konkoly Csenge.

²⁵⁸ Fehér László lovat lopott. Almásmálom, Beszterce-Naszód vármegye. Gyűjtő: Jagamas János, 1954.08.25. Énekelte: Orbán Zsuzsa, 62. Mg0062_00-23_05-56. Lejegyezte: Konkoly Csenge.

Konkoly Csenge: A parlando–rubato előadásmód összehasonlító vizsgálata a mezőségi települések vokális népzenejében

2.3.5. Tóvidék – Feketelak, Buza, Melegföldvár

A Tóvidék területileg az Észak-Mezőség déli részén található, és annak speciális, különálló része, tánczenei szempontból viszont inkább a Belső-Mezőséghez tartozik.²⁵⁹ Jelentősebb magyar lakta települései: Feketelak, Buza és Melegföldvár.

A Tóvidék kevésbé kutatott, erről a területről összefoglaló tanulmánykötet mindezig nem jelent meg. Az utóbbi évtizedekben azonban a táncmozgalom számos kiemelkedő énekes előadót ismerhetett meg, részben a népzenei táborok, részben az Eszterlanc zenekar tevékenységének köszönhetően: Balla Ferencné Szász Etelka, Eke Péterné Simon Mária, Takács Imréné Szász Piroska, Takács Attiláné Czégér Anna énekesek váltak ismertté.

Az aszimmetrikus giustók azaz a *lassú cigánytánc* lüktetése, a ritmikai-metrikai tagolódás és aránypárok hasonlóak ezen a vidéken, mint a Belső-Mezőségen, bár a tempó kissé dinamikusabb, gyorsabb a Tóvidéken, hasonlóan az Észak-Mezőséghez.

A Tóvidék énekes előadásmódja a díszítmények miatt különíthető el: a Belső-Mezőségen használt, nagy volumenű díszítménybokrokat felváltják a portamentók és a glissandók. Ezek használata kissé modorosabb hangvételt eredményez. A glissandók csúszkálása általában vibrátóból indul ki: a megkezdett vibrálás hangköztávolságát növelve fokozatosan elérhetővé válik a következő főhang, amelyre csúszni kívánnak.

Kétféle tóvidéki csúszást különíthetünk el az énekes gyakorlatban: az egyik a glissandók csoportja, amikor a két adott dallamhang közötti távolságot az énekes végig csúszással teszi meg. Eközben az énekes a belső hangokon csak átsiklik, tehát a közbülső hangmagasság nem artikulálódik.

A csúszás másik fajtája a portamentók csoportja, amikor a két adott dallamhang közé többhangos fel- vagy lefutást énekelnek, viszont azt „elkenik”. A díszítőhangok hangmagassága így kivehető marad, ugyanakkor az ornamensek nem gyöngyözve „gurulnak”, hanem folyamatos hangmagasságváltozás – emelkedés vagy ereszkedés – jön létre. Ez utóbbira a széki alfejezetben is láthattunk példát (v.ö. 50. kotta), viszont ez a Tóvidéken általános jelenség.

A 60. kottán olvasható dallam Jagamas gyűjtéséből került elő. Ennek a féldallamnak a teljes formája a 61. kottán szerepel.

---

²⁵⁹ Pávai, *A népi tánczene kistáji tagolódása Erdélyben*, i.m.

2. A parlando, a rubato és keveredésük a mezőségi vokális népzében

2.3. A parlando–rubato előadásmód jellegzetességei és stílári különbségek a mezőségi kistáják énekes gyakorlatában

Tempo giusto ma poco rubato Mg0120_22-05_23-09

A-ki-ér a szívem fáj, nem ezen az utcán jár.

A-na-na-na, várd-várd na-na-na.

60. kotta – Akiér a szívem fáj, nem ezen az utcán jár –
Buza, Szolnok-Doboka vármegye²⁶⁰

Tempo giusto ma poco rubato d+d.=32-35

Fáj a szívem kívül, belül, bánat szorítja két-felől,

Bánat szorítja két-felől, la-la-la-la.

Fáj a szívem, nenta-gadom, a-ki-ét fáj, nem lát-ha-tom.

A-ki-ét fáj, nem lát-ha-tom, la-la-la

61. kotta – Fáj a szívem kívül belül, bánat szorítja kétfelől –
Buza, Szolnok-Doboka vármegye²⁶¹

A 62. kotta egy feketelaki lakodalmás, amelyet Balla Ferencné Szász Etelka énekel. Díszítéstechnikája páratlan, glisszandói az előzőekben tárgyalt kétféle típust is reprezentálják. A csúszások mellett főhangos díszítést, előkéket, utókat is láthatunk, hallhatunk.

A dal előadásmódja *Tempo giusto ma poco rubato*. Az énekes az egyenletes, tánczenei lüktetés metrikai kereteit megőrzi, de ritmizálásában olykor kilép ebből a keretből,

²⁶⁰ Akiért a szívem fáj, nem ezen az utcán jár. Buza, Szolnok-Doboka vármegye. Gyűjtő: Jagamas János, 1955.09.19. Énekelték: Simon Ilona (19), Fodor Szidi (19), Szász Etelka (17), Takács Anna (19). Mg0120_22-05_23-09. Lejegyezte: Konkoly Csenge.

²⁶¹ Fáj a szívem kívül, belül, bánat szorítja kétfelől. Buza, Szolnok-Doboka vármegye. Énekelték: Takács Attiláné Czégér Anna, született: 1939. Verőfény – Leseperve a Kárpátok aljára CD. Budapest: Eszterlánc zenekar, 2005. Nr_1.

Konkoly Csenge: A parlando–rubato előadásmód összehasonlító vizsgálata a mezőségi települések vokális népzenejében

melyet leginkább a sorvégeken szemlélhetünk meg. A rubato megvalósításnak kedvez a változó metronómszám is.

Tempo giusto u. a poco rubato $\text{♩} + \text{♩} = 25-33$ 4635b

Násznagyasszony pen-de-lye a kert-re van terít-ve,
 Násznagyasszony pen-de-lye, hogy a szél el ne vi-gye.
 De a szél el nem vi-gzi, mert a folt nem er-gedi,
 Mert a cél nagy meg a folt hátrahagyta per-gő volt.

62. kotta – Násznagyasszony pendelye, a kertre van terítve – Feketelak, Szolnok-Doboka vármegye²⁶²

A következő, 63. kottán megjelenített keserves Eke Péterné Simon Mária édesanyjának, Eke Istvánné Salánki Ágnesnek előadásában hangzott el, amelyet Jagamas János rögzített. Ebben a dalban megfigyelhetjük a portamentós csúszások mellett a glisszandókat. Különösen figyelemreméltó a dallam utolsó sor negyedik szótagja és az utána következő hajlítás, amely a nagyterces fríg érzetét kelti – pentaton hangkészleten belül.

Rubato $\text{♩} = \text{cca. } 165$ Mg0120_23-15_25-28

Úgy el-me-gyelek meg-lás-sá-tok,
 Hi-nem so-ha nem hall-já-tok.
 De ha még-is hal-la-ná-tok,
 Át-odom, hogy meg-si-rát-ná-tok.

63. kotta – Úgy elmegyek, meglássátok – Buza, Szolnok-Doboka vármegye²⁶³

²⁶² Násznagyasszony pendelye a kertre van terítve. Feketelak, Szolnok-Doboka vármegye. Gyűjtő: Kallós Zoltán, 1963. Énekelt: Balla Ferencné Szász Etelka, született 1938. AP 4635b. Lejegyezte: Konkoly Csenge. Típuszám: 18-046-00-00, az archívumban tíz változattal szerepel. Érdeklőség, hogy a dallam harmadik sora nem b3-ra lép fel, hanem alaphangra zár.

²⁶³ Úgy elmegyek, meglássátok. Buza, Szolnok-Doboka vármegye. Gyűjtő: Jagamas János, 1955.09.19. Énekelt: Eke Istvánné Salánki Ágnes, 53. Mg0120_23-15_25-28. Lejegyezte: Konkoly Csenge.

2. A parlando, a rubato és keveredésük a mezőszéki vokális népzeneben

2.3. A parlando–rubato előadásmód jellegzetességei és stílári különbségek a mezőszéki kistájak énekes gyakorlatában

Az utolsó tóvidéki dallampélda a 64. kottán szereplő lassú cigánytánc, *A borostyán apró kéket virágzik* szövegkezdettel. Jagamas gyűjtései között is megtaláljuk ezt a dallamot, ő erről azt jegyezte fel, egyedi, valaha az egész Mezőségen közismert lehetett, de ott visszaszorult. A Szendrei–Dobszay típusrendben nem szerepel.

A tánczenei lüktetés egységes, és mindvégig megmarad 2:3-as arányárban, noha a tempó változik, a sorok záratainál pedig kivétel nélkül rövidülést láthatunk, hallhatunk. Az ugrásszerű glisszandókat a portamentók váltják fel, egyik hang a másikat éri. Ez a portamentós jelenség tízszer fordul elő, a negyvennégy főhanghoz képest jelentős százalékban.

64. kotta – *A borostyán apró kéket virágzik* –
Feketelak, Szolnok-Doboka vármegye²⁶⁴

A dallamtípus 18-048-00 típuszámon jegyzett dallam távolabbi variánsa.

²⁶⁴ *A borostyán apró kéket virágzik*. Feketelak, Szolnok-Doboka vármegye. Gyűjtő: Andrásfalvy Bertalan, Kallós Zoltán, 1963. Énekelte: Kiss Décsi Jánosné Miklós Anna, született: 1923. AP 5246c. Lejegyezte: Konkoly Csenge.

Konkoly Csenge: A parlando–rubato előadásmód összehasonlító vizsgálata a mezőségi települések vokális népzenejében

2.3.6. Kelet-Mezőség

A Kelet-Mezőség magyarok által igen szórványosan lakott terület, ezért nehezen feltérképezhető.²⁶⁵ A főbb települések: Nagysármás, Mezőköbölktút, Mezőszentmárton, Uzdiszentpéter, Budatelke, illetve kisebb magyar közösségeket találunk Báld, Tuson, Mezőörményes, Nagyölyves és Nagynyulas településeken.

A Sajó vidéke, a Marosszéki Mezőség és a Felső-Maros-mente közelsége miatt a táncrend néhány különbséggel ezekhez a vidékekhez húz, mezőségi sajátosság, hogy a csárdás lassabb. A Kelet-Mezőségen az aszimmetrikus giustók javarészt eltűnnek, a *rubato* előadásmód viszont a Belső-Mezőség énekes előadásmódját idézi vissza. A hangszeres gyűjtésekben számos magyar dallamot találunk, romános megfogalmazásban, de a vokális anyag között alig rögzítettek magyar vonatkozásút. A további gyűjtésekre az elrománosodás miatt már nincs érdemi lehetőség.

Az alábbiakban négy, Szenik Ilona és Mann Gabriella által felvett mezőköbölktúti anyagot közlök, amelyekről nem készült ezidáig lejegyzés sem. Az alábbi, 65. kotta háromsoros, pszalmódizáló stílusú keserves, Kalotaszegen és Mezőségen általánosan elterjedt dallam.

Parlando poco rubato $\text{♩} = \text{cca. } 170$ KZA_Mg2941a_00-33-15 00-33-53
A-hol én el-megyek, a-hol én el-megyek
Héj a fát is sív-nak, le-ve-tek le-hull-nak.
Hull-ja-tok, le-ve-tek, hull-ja-tok, le-ve-tek. T.f.

65. kotta – *Ahol én elmegyek, ahol én elmegyek* –
Mezőköbölktút, Beszterce-Naszód vármegye²⁶⁶

A 66. kottán szereplő dal műfaja lírai, szerelmi dal. Tulajdonképpen egy olyan, jellemzően *tempo giusto* előadásmódú táncdallam változata, amelyet az énekes *Parlando*

²⁶⁵ Pávai: *A népi tánczene kistáji tagolódása Erdélyben*, i.m.

²⁶⁶ *Ahol én elmegyek, ahol én elmegyek*. Mezőköbölktút, Beszterce-Naszód vármegye. Gyűjtő: Szenik Ilona, Mann Gabriella, 1975. 10. 05. Énekelte: Lakatos Anna, 60. KZA_Mg2941a_00-33-15_00-33-53. Lejegyezte: Konkoly Csenge.

V.ö. *Gyere kismadárka, vidd el a levelet*. Magyarvista, Kolozs vármegye. Gyűjtő: Kallós Zoltán, 2002. MD043B16

2. A parlando, a rubato és keveredésük a mezősegi vokális népzében

2.3. A parlando–rubato előadásmód jellegzetességei és stílári különbségek a mezősegi kistájak énekes gyakorlatában

poco rubatoban énekelt.²⁶⁷ Ha úgy tetszik, ez egy rubato jelenségeket mutató *Quasi giusto* előadásmódú dal. Érdemes megfigyelni az első sor első, szokatlan, kisterces lelépését, valamint a második sor ötödik főhangjának pozícióját.

Parlando poco rubato $\text{♩} = 106$ KZA_Mg2941a_00-29-24_00-29-43
É-des-e-myám sok szép sza-va,
Kit fo-gad-tam, kit nem a do-ha.
Mag-fo-gad-nám, de már ke-ső,
Ő mert az i-de-ge-n az el-ső.

66. kotta – Édesanyám sok szép szava –
Mezőköbölkút, Beszterce-Naszód vármegye²⁶⁸

A 67. kottán egy közismert, Mezőségen közkedvelt új stílusú dalt látunk. Az előadásmód nagyon kifinomult, mives megformálása pedig azt az igényességet adja vissza, amellyel az új stílus felé fordultak.

Poco rubato $\text{♩} = 54$ KZA_Mg2941b_00-12-57_00-15-02
Ej, bú-ri, bú-ri, bú-bá-nat-na szü-let-tém,
de Nem is é-3 des- a-ma ne-volt fel en-ge-n.
de Nem is é-3 des, se nem e-gybe mor-to-ha,
Ej, azt sze-ret-tém a-kit nem kel-lett vol-na.

²⁶⁷ Típuszám: 18-009-00-01. 221 adat szerepel a Szendrei-Dobszay adatbázisban.

²⁶⁸ Édesanyám sok szép szava. Mezőköbölkút, Beszterce-Naszód vármegye. Gyűjtő: Szenik Ilona, Mann Gabriella, 1975. 10. 05. Énekelt: Lakatos Anna, 59. KZA_Mg2941a_00-29-34_00-29-43. Lejegyezte: Konkoly Csenge.

Konkoly Csenge: A parlando–rubato előadásmód összehasonlító vizsgálata a mezőségi települések vokális népzenejében

67. kotta – *Ej, búra, búra, búbanatra születtem* – Mezőköbölkút, Beszterce-Naszód vármegye²⁶⁹

Az utolsó, 68. számú kelet-mezőségi dallamvariáns még a régies éneklési stílusirányzatot őrizte meg. (V.ö. 25. kotta, 54. oldal) Gazdag ornamensbokrai, főhangos díszítései, valamint a vibrátók azt az állapotot mutatják meg, amikor még feltehetően nagyobb lélekszámú magyarság élt ezen a vidéken. Az énekes kényelmes tempóval, megfontolt beszédyszerűséggel énekel, és lassan, komótosan zengeti ki a sorok végeit.

68. kotta – *hej, Töltik az erdei utat* – Mezőköbölkút, Beszterce-Naszód vármegye²⁷⁰

²⁶⁹ *Ej, búra, búra, búbanatra születtem*. Mezőköbölkút, Beszterce-Naszód vármegye. Gyűjtő: Szenik Ilona, Mann Gabriella, 1975. 10. 05. Énekelte: Lakatos Sándor, 68. KZA_Mg2941b_00-12-53_00-15-02. Lejegyezte: Konkoly Csenge.

²⁷⁰ *Töltik az erdei utat*. Mezőköbölkút, Beszterce-Naszód vármegye. Gyűjtő: Szenik Ilona, Mann Gabriella, 1975. 10. 05. Énekelte: Lakatos Sándor, 68. KZA_Mg2941a_00-13-24_00-14-16. Lejegyezte: Konkoly Csenge.

2.4. Parlando–rubato előadásmódú, azonos dallamtípusba sorolható adatok összehasonlító vizsgálata

Az előző alfejezet a parlando–rubato előadásmód azonosságait és eltéréseit vizsgálta Mezőségen belül. Ebben az alfejezetben kifejezetten azonos típusba tartozó dalokat és megszólalásukat vizsgálom.

Ha nem az előadásmód, hanem a repertoár szempontjából kíséreljük meg elkülöníteni Mezőség kistájakait és mikrotájakait egymástól, akkor azt tapasztaljuk, hogy a Belső- Mezőség repertoárja nagyjából azonos. Ez alól Széken és Magyarországon maradtak fenn nagyobb mennyiségben olyan dallamok, amelyeknek nem kerültek elő dallamvariánsai egységesen a Mezőség minden tájáról.

Az Észak-Mezőség és azon belül a Tóvidék repertoárja javarészt megegyezik, és kapcsolatokat mutat mind a Belső-Mezőség, mind a Kelet-Mezőség irányába.

Egyazon dallamtípus számos változáson mehet keresztül, hogy végleges formáját elérje, s ezt a formát igazán nem tekinthetjük rögzült formának sohasem, hiszen az is csak egy adott pillanatban megszólaló változata. Ugyanakkor a műfaj, különösen a tánczenei funkció a közösségi kultúrában mégis rögzül, vagy legalábbis legjellemzőbb formája állandósul.

Az első példa egy olyan jaj-nóta, amely általánosan elterjedt az egész Mezőségen – változatait ismerjük egészen az Aranyosvidéktől kezdve a Maros-Küküllők vidékéig, – és amelyet jellemzően a csárdáshoz, avagy ennek változataihoz, pl. a *szászkához*, azaz 4/4-es löktetésű páros tánchoz énekelnek.

A dallamtípus első változata tehát jellemzően nem parlando–rubato előadásmódú, hanem egyenletes löktetésű *tempo giusto*. Az itt közölt változat egy magyarszováti variáns, Maneszes „Láli” Józsefné Tóth Mária előadásában.

Az énekes a szöveges részeken rendkívül invenciózus és improvizatív módon, gazdag díszítménybokrokkal árasztja el a statikus, feszes löktetésű negyedeket, melytől a megszólalás folytonosan megújul. Érdeemes megfigyelni azt is, hogy a jaj-nóta dúdolt, jaj-szavas részein az énekes a dallam negyedes mozgását nyolcadokra aprózza, csippanó hangjaival pedig rendkívül színezi az előadást.

Az egyedüli rubato jelenség, – ahogyan azt a 77–90-ig változó metronómjelzés is élénk tárja, – hogy noha a páratlan, hangsúlyos szótagokat az énekes előkéekkel, csippanással, vagy egy-egy tenútóval hangsúlyozza, de a tempó mégis „imbolyog”.

Tempo giusto ♩ = 77-90 13562g

hej, ide s úgy meg-á - va-gyok da-án bú - val rak-va,
 s a Mind a szá-mos - di al-ma-fa,
 Aj-la-la, la-la na-na - na-na-na - na.
 s Egy-á vagy ket - tő te - nem na-i-ta,
 s a Még-is e - lő-g van a - lat-ta. hű de
 La-la na-na-na, nána na-na-na na-na-na,
 Aj-laj-la laj-la laj-la - na-na-na

69. kotta – s *Úgy meg vagyok búval rakva* – Magyarszovát, Kolozs vármegye²⁷¹

Ennek a dallamtípusnak a kevesebb változatban előkerült, lassú cigánytánchoz kapcsolódó, aszimmetrikus lassú giusto variánsát tekinthetjük meg a következő kottán (70. kotta). Az alábbi, *Szerelem, szerelem, átkozott szerelem* szövegkezdetű variánst a vajdakamarási születésű Tóbiás Jánosné Varró Máriskó énekelte Kallósnak Válaszúton, de az adat érvényességi helye Vajdakamarás, Kolozs megye, tehát szintén belső-mezőségi.

Lényeges különbség a két dallam között, hogy a vajdakamarási változat felező tizenkettes szótagszámú, azaz a szöveg tagolódása nem 4+4-es, hanem 6+6-os. Az így kialakult, ütemenkénti két extra szótagot kétféleképpen helyezi el: vagy szótagzaporítással ismétli a tagolandó főhangot (ld. 2. és 4. sor vége), vagy pedig más magasságú hangokkal egészíti ki a sort, amelyről a vonatkozó főhangra lép (ld. 2. és 5. sor vége).

²⁷¹ s *Úgy meg vagyok búval rakva*. Magyarszovát, Kolozs vármegye. Gyűjtő: Kallós Zoltán, 1983. Énekelte: Maneszes „Láli” Józsefné Tóth Mária, született: 1924. AP 13562g. Lejegyezte: Konkoly Csenge. Ez a dallam nem szerepel a Dobszay-Szendrei típusrendben.

2. A parlando, a rubato és keveredésük a mezősegi vokális népzében

2.4. Parlando–rubato előadásmódú, azonos dallamtípusba sorolható adatok összehasonlító vizsgálata

Tempo giusto ma poco rubato
♩ = 210

A szer-e-lem, sze-re-lem, át-ko-zott sze-re-lem,
Méri nem ta-nultál meg mi-den-fa te-te-jea?
Mi-den-fa te-te-jea, di-b-fa le-ve-lem?
Hogy szá-karí-tott ve-na mi-n-dea sze-gény le-dény,
Méri szá-karí-tot-tam, de el-szá-larí-tot-tam.
s ki-va szá-keszta-nék, ha jó-va-a kad-nék,
Ha jó-va és szép-re, ré-gi szer-re-töm-re.

70. kotta – Szerelem, szerelem, átkozott szerelem – Válaszút, Kolozs vármegye²⁷²

A két dallam rokonsága nem is annyira egyértelmű, mert az előadásmód a tempó és a lüktetés, a szöveg és a szótagszám, a díszítés, valamint a főhangok különbsége miatt nagyon különböző karaktert kölcsönöz a két dalnak.

Noha mindkettő énekes rendkívül tehetséges, és kifinomult díszítési technikával rendelkezik, mégis rendkívül eltérő a hangképzésük, a hangszínük egymástól. A magyarszováti énekes ornamensei a főhangokkal egyenértékű módon hangosak, már-már erőszakosak, effektusként kapcsolódnak egy-egy szótaghoz, addig a vajdakamarási adatközlő éneke sokkalta visszafogottabb, felhangdúsabb, a dinamikai szempontokat figyelembe véve a díszítményei pedig tizenhatodos-harminckettes mozgásúak és lényegesen halkabbak a főhangokhoz képest.

²⁷² Szerelem, szerelem, átkozott szerelem. Válaszút, Kolozs vármegye. Gyűjtő: Kallós Zoltán, 1962. Énekelte: Tóbiás Jánosné Varró Máriskó, született 1895. AP 4693i. Lejegyezte: Konkoly Csenge. Ez a dallam a Szendrei-Dobszay típusrendben a beosztatlanok között, az ún. tömbösített anyagban szerepel.

Konkoly Csenge: A parlando–rubato előadásmód összehasonlító vizsgálata a mezőségi települések vokális népzenejében

A következő dallampárhuzamot két belső-mezőségi település és a Kis-Szamos-melléken található Válaszút község azonos dallamtípusából mutatom be.

Ez a dallamtípus általánosan elterjedt Erdélyben, Kalotaszegen, Mezőségen épp úgy, mint a Felső-Maros-mentén vagy Udvarhelyen.²⁷³ Az első példa ennek a típusnak a standard változata, klasszikus tripodikus forma, tizenegyes szótagszámmal. Viszonylag jól érezhetjük a tánczenei lüktetést a *szásztánc* avagy *szászka* egyenletes 4/4-ességében. Valószínű, hogy az egyenletes *tempo giusto* előadástól csak azért tér el az énekes, mert nem táncfunkcióban énekliezt a dalt. Az ornamensek fogalmazásmódja erőteljesen képviseli a magyarszováti jelleget.

Tempo giusto ma poco rubato $\text{♩} + \text{♩} = \text{cca. } 50$ 7241b

Nincsen rózsá, mert lehullott a földre,
Nincsen rózsá, mert elhagyott ö-nök-re.
Ha elhagyott, hagyjon is el ö-nök-re,
Ugy-sen le-het min-dea-ki-nek hat-ök-re.

71. kotta – Nincsen rózsá, mert lehullott a földre – Magyarszovát, Kolozs vármegye²⁷⁴

Ennek a típusnak jaj-nóta változatát Kallós Zoltán válaszúti édesanyjától, Kallós Györgyné Szakács Juliannától vette fel, immáron lassú giusto előadásmódban.

²⁷³ Típuszáma a Szendrei Janka–Dobszay László-féle típusrendben: 11-008-00-01, összesen 124 adattal.

²⁷⁴ Nincsen rózsá, mert lehullott a földre. Magyarszovát, Kolozs vármegye. Gyűjtő: Kallós Zoltán, 1970. Énekelte: [Dezső Balázsné] Kádár Erzsébet, született 1970. AP 7241b. Lejegyezte: Konkoly Csenge.

2. A parlando, a rubato és keveredésük a mezőségi vokális népzében

2.4. Parlando–rubato előadásmódú, azonos dallamtípusba sorolható adatok összehasonlító vizsgálata

72. kotta – Bánat, bánat, keserűség, még a testvér is ellenség, csuhajja – Válaszút, Kolozs vármegye²⁷⁵

A válaszüti változatban a rubato előadásmódot erősíti, hogy a lüktetés aránypárjai hullámoznak 2:3-as, 3:4-es és ritkábban 1:2-es tagolódással. A sok-sok vibrato, sorvégi apokopé, felfelé-intonálás, gazdag előke-használat a Mezőség minden ízét képviselteti, noha ez a változat a Kis-Szamos mellékéről való.

Ebben a változatban a legszembetűnőbb különbséget a szövegezés eredményezi: a szováti variánshoz képest az addigi 4+4+3-as tagolódású tizenegyes szótagszám immáron 8+8+3-assá válik, azaz tizenkilenc szótag van egy sorban. A tripodikus forma azért még jól kivehető.

Mezőségi sajátosság, hogy ennek a dallamnak az utótagja önálló dallamként is rögzült, és elsősorban a Belső-Mezőségen, Mezőkeszűben, Magyarpalatkán, Visában közismert, és számos változatban került elő. Az alábbiakban egy 2024 nyarán rögzített változatot közlök.

²⁷⁵ *Bánat, bánat, keserűség, még a testvér is ellenség csuhajja*. Válaszút, Kolozs vármegye. Gyűjtő: Andrásfalvy Bertalan, Kallós Zoltán, Martin György, Pesovár Ferenc, 1961. Énekelt: Kallós Györgyné Szakács Julianna, született: 1912. AP 4158a. Lejegyezte: Konkoly Csenge. Az adat nem szerepel a Szendrei–Dobszay típusrendben.

Rubato $\text{♩} = \text{cca. } 130$

Jaj, Istenem, de vig voltam,
Hig az a-nyám lá-nya voltam,
Hig az a-nyám lá-nya voltam.
De mi-d-ta már nem va-gyok,
A bú-nak is he-lyet a-dok,
A bú-nak is he-lyet a-dok.

73. kotta – Jaj, Istenem, de vig voltam – Mezőkeszű, Kolozs vármegye²⁷⁶

Ezt a dalt ebben a formában szokták énekelni. Nem arról van szó, hogy nem éneklük a dallam első felét, amit a zenekar bejátszik, majd a harmadik-negyedik sortól bekapcsolódnak az énekesek, hanem következetesen előtag nélkül éneklük, csak az utótagot.

Ha pusztán rubato előadásmódú dallamként tekintünk a 73. kottán szereplő mezőkeszűi dalra, akkor hatsoros jajnótaként értelmezhetjük. Ha viszont aszimmetrikus lassú giustóként szemléljük az előadásmódot, akkor az egyes sorok 4/4-es metrumba csak egy-egy ütemet ad ki soronként. Egyetlen ütem viszont nem alkothat önálló zenei sort. Ennél fogva tulajdonképpen ál-hatsoros formáról beszélhetünk, és valójában a 71. és 72. kottán szereplő, tripodikus, négysoros formájú variánsok utótagja önállósul.

Az alábbi kottán a három variánst egymás alá írva szemléltetem a dallamok rokonságát.

²⁷⁶ Jaj, Istenem, de vig voltam. Mezőkeszű, Kolozs vármegye. Gyűjtő: Bergics András, Konkoly Csenge, Radisz Afrodité, Tatai Zoltán, 2024.07.25. Énekelte: Földvári Mihályné Horváth Ibolya, született: 1934. Magángyűjtemény. Lejegyezte: Konkoly Csenge.

2. A parlando, a rubato és keveredésük a mezősegi vokális népzeneben

2.4. Parlando–rubato előadásmódú, azonos dallamtípusba sorolható adatok összehasonlító vizsgálata

74. kotta – Összehasonlító elemzés – a) Magyaraszóvát, 71. kotta –
b) Válaszút, 72. kotta – c) Mezőkeszű, 73. kotta

A következő tízoros jainóta (75. kotta) is egy már véglegesen rögzült formájú dallamtípus bővülése, melynek előadásmódja erős rubato jegyeket mutat. Ezt a magyaraszóvátit dallamot nem lassú cigánytáncként tartják számon, hanem keservesnek, lírai, szerelmi dalnak éneklük.

A tízorososság valójában négy zenei sorra vezethető vissza, az első és a harmadik zenei sor, azaz az előtag és utótag nyitó formulája három belső sort takar, míg a páros sorok avagy záróformulák kétsorosak. Ezeket a lejegyzésben is azonosan tagoltam.

Rubato $\text{♩} = \text{cca. } 180-184$ 4455a

Meg kell a búzának érni, meg kell a búzának érni,
 ha minden nap meleg éni,
 meg kell szünnemnek használni, ha minden nap bánat éni.
 Bánat, bánat, de ne léz vagy, bánat, bánat, de ne léz vagy,
 De népi hogy a szünnem vagy,
 Bújj ki, bánat a szünnemből, c-lég volt már be-csü-let-ből.

75. kotta – Meg kell a búzának érni – Magyarorszávat, Kolozs vármegye²⁷⁷

Ennek távolabbi rokondallama az a széki magyar, amelyet elsőként Lajtha László rögzített Ferenci Márton „Zsuki” zenekarától, később pedig több vokális variánsa is előkerült. Ezt a dallamot a székiek *Az Árváké*-nek nevezik. Én magam is elkészítettem a lejegyzést, a Lajtha gyűjtés zenekaros hangzófelvétele alapján csak a hegedűt írtam le, majd összevettem Lajtha notációjával. A két lejegyzés elsősorban a díszítmények kiírásában mutat jelentős eltéréseket, de az általam készített kotta kissé áttekinthetőbb, mint Lajtháé.

Ez a dallam klasszikus tizenhatos (8+8-as) jajnóta, giusto előadásmódú, hozzávetőlegesen 4/4-es lüktetésű, bár az aszimmetria elsősorban a kíséret játékmódjában jól kimutatható.

²⁷⁷ *Meg kell a búzának érni.* Magyarorszávat, Kolozs vármegye. Gyűjtő: Kallós Zoltán, Andrásfalvy Bertalan, Martin György, Pesovár Ferenc, 1961. Énekelte: Bara Imréné Székely Rubinka, született 1928. AP 4155a. Lejegyezte: Konkoly Csenge. Típuszáma a Szendrei Janka–Dobszay László-féle típusrendben: 18-207-00, mindössze hat adattal.

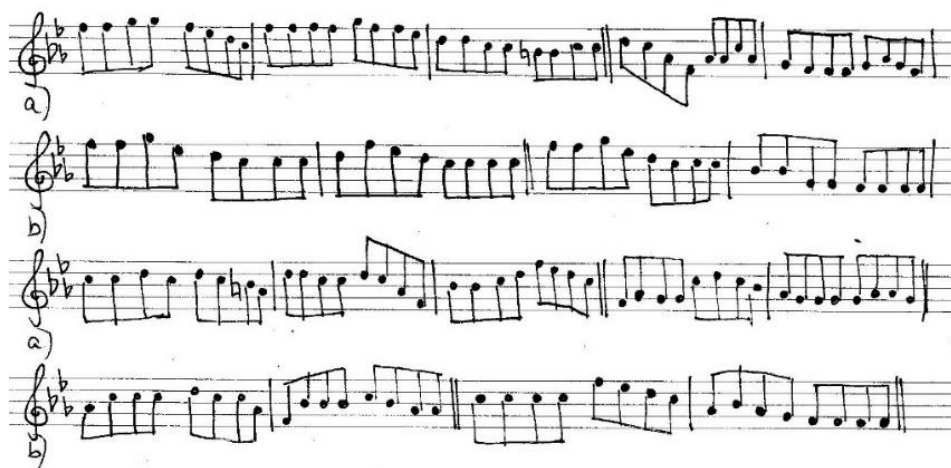
2. A parlando, a rubato és keveredésük a mezősegi vokális népzében

2.4. Parlando–rubato előadásmódú, azonos dallamtípusba sorolható adatok összehasonlító vizsgálata

76. kotta – *Az Árváké* – Szék, Szolnok-Doboka vármegye²⁷⁸

Az összehasonlításhoz készítettem egy kivonatot, kiemelve a két dallamváltozat főhangjait, amely segíti az áttekinthetőséget.

77. kotta – *Összehasonlító elemzés* –

a) *Meg kell a búzának érni* – Magyarorszávat, 75 kotta b) *Az Árváké* – Szék, 76 kotta

A két dallamvariáns közötti eltérő sorszerkezet a formát kevésbé befolyásolja, miután a zenei folyamat lényegében nem változik. A kadencia a magyarorszávi keserves esetében 4 (VII) 4 1, míg a széki magyar hasonlóan kezd, de az utótagot szintén az alsó „szó” hangra zárja, így a végső kadenciarend 4 (VII) b2 VII.

Érdekes, hogy a székiek ezt a-ban játsszák, és végül g-re zárják a dallamot, amelytől a fríg dallam VII-es zárása dór színezést kölcsönöz, hiszen dór hangsorban értelmezve a

²⁷⁸ „*Az Árváké*.” Szék, Szolnok-Doboka vármegye. Gyűjtő: Lajtha László, 1941.02.18. Muzsikálta: Ferenci Márton „Zsuki” hegedű, Mikó Albert, kontra, Ferenci Márton bőgő, születtek 1880, 1908, 1905. Gr083Ba. Lejegyezte: Konkoly Csenge.

Konkoly Csenge: A parlando–rubato előadásmód összehasonlító vizsgálata a mezőségi települések vokális népzenejében

kadenciarend 5 (1) b3 1 lenne. De ez mégsem a megszokott, a-alaphangra játszott dór dallam f#-szel. A magyarszováti dallam első fokú zárása megerősíti a fríg érzetet, és a szöveg tartalmát is jobban kifejezi. Ám a két dallam mégis egy és ugyanaz.

Végezetül pedig egy olyan dallamtípust vizsgáltam, mely általánosan elterjedt az egész Mezőségen, de a kistájak és mikrotájak énekes előadásmódjának sajátosságai jól megmutatkoznak és elkülöníthetők rajtuk.²⁷⁹ A kották közlésének sorrendjében a 2.3-as alfejezetben tárgyalt dialektológiai sorrendiséget követtem.

Ez a tizenegyes szótagszámú pszalmódizáló dallam leginkább Erdélyben, kisebb százalékban pedig Moldvában fordul elő, általában csárdásként éneklük. Ugyanakkor számos rubato előadásmódját ismerjük a Mezőségről, amelyeket most sorra veszünk.

Ha a bonyolult, díszítésekkel elfedett ritmust megpróbálnánk visszaállítani egyszerű, dísztelen formájába, akkor három olyan zenei sor lenne, amelybe nyolc nyolcadot egy erős zárlat követ. Az első, a második és a negyedik sor tehát izoritmikus. Ez alól kivételt képez a harmadik sor, mert abban az első négy szótag augmentálódik, és ezt hat nyolcad és egy negyed követi. A harmadik sor is megmarad bipodikusnak, viszont a szótagok megoszlása a két ütemben 4:7-es, míg a többi sorban 8:3-as a szövegtagolódás.

78. kotta – Székvárosi öreg templom harangja – Szék, Szolnok-Doboka vármegye²⁸⁰

Az első, 78. kottán a széki változatot láthatjuk Papp Mártonné Filep Mária előadásmódjában. Az összes megjelenített variáns közül a széki a leglassabb és a leginkább

²⁷⁹ Típuszáma a Szendrei Janka–Dobszay László-féle típusrendben: 11-042-00-01, százkilencvenöt adattal.

²⁸⁰ Szék városi öreg templom harangja. Szék, Szolnok-Doboka vármegye. Gyűjtő: Kallós Zoltán, 1972. Énekelte: Papp Mártonné Filep Mária, született: 1937. AP 13649e. Lejegyezte: Konkoly Csenge.

2. A parlando, a rubato és keveredésük a mezőszéki vokális népzében

2.4. Parlando–rubato előadásmódú, azonos dallamtípusba sorolható adatok összehasonlító vizsgálata

rubato, köszönhetően az eredendően egy nyolcad értékű, hosszú szótagok négy, öt, vagy akár hat nyolcadon keresztül tartó kiszélesedésének.

Viszonylag nagy számban megfigyelhetjük a főhangszerű díszítéseket, azaz a strukturális melizmákat is. A páros sorok enyhe apokopéval záródnak, a második sorban ez a fajta elhalkulás és rövidülés hangsúlyosabb. A széki előadás sajátja a díszítménybokrok glisszandóval történő összecúsztatása, amelyet a harmadik és a negyedik sorban szemlélhetünk meg.

Egyetlen csippanó gége-hang található a második sor végén, amely az egyéni előadásmód részét képezi. A soreleji díszítmények is sokfélék: vagy az alaphangról támaszkodva lépnek fel a kezdőhangra (1.sor), vagy az előző sor végén elért hangot kapcsolják a következő sor kezdőhangjához (2. sor) vagy pedig a kezdőhangot előlegezik meg (3. és 4. sor).

A díszítmények gazdagságában mégsem tűnik el a dallam, mert a főhangok letisztultságát nem zavarják meg az ornamentelek, és mert a ritmizálás segít megőrizni a dallamtípus vonalvezetését.

Rubato $\text{♩} = \text{cca. } 150$ 17241a
hej, De sze- ret- nek az er- dő- be fa len- ni,
hej, de ott is csak a tölgyfa he- vet a vi- sel- si!
Hej a tölgy- fa hej kék láng- gal ég, füst nél- kül,
s az én sál- vevő so- ha- sínes bű- not nél- kül.

79. kotta – De szeretnék az erdőbe fa lenni – Magyarországot, Kolozs vármegye²⁸¹

²⁸¹ De szeretnék az erdőbe fa lenni. Magyarországot, Kolozs vármegye. Gyűjtő: Halmos Béla, Kallós Zoltán, Németh István, Paksa Katalin, 1990. Énekelték: Kádár Sándorné Papp Erzsébet, Sós Gergelyné Csete „Gázsa” Erzsébet, születtek: 1925, 1923. AP 17241a. Lejegyezte: Konkoly Csenge.

Konkoly Csenge: A parlando–rubato előadásmód összehasonlító vizsgálata a mezőségi települések vokális népzenejében

A második, magyarszováti variánst két szováti asszony énekelte, kettejük közül viszont a Népművészet Mestere díjjal kitüntetett Kádár Sándorné Papp Erzsébet²⁸² – Dezső Balázsné Kádár Erzsébet édesanyja – határozottan vezette az éneket, így az ő ornamenseinek rögzítésére törekedtem. Sós Gergelyné Csete „Gázsa” Erzsébet sem maradt alul, s bár néhány díszítményük különbségeket mutat, mégis a következő főhang indításában együtt mozgott a hangjuk.

Már pusztán ránézésre is megmutatkozik, hogy magyarszováti a dallam, mivel majdnem minden szótagot 4-5 hangból álló díszítménybokor követ. Az utolsó előtti szótagok kivétel nélkül nagyon hangsúlyossá válnak az ékesítésektől.

A legdíszesebb sornak a harmadikat tekinthetjük a szováti változatban, hiszen ebben a sorban karakteresen megváltozik a dallam ritmusa. A hosszabb negyedeket az énekesek díszítménybokrokkal halmozzák el. Felfelé irányuló trillát önmagában nem találunk, csak mordent-trillát, a sima trillákat minden esetben Schleifer- vagy Doppelschlag-díszítések követik, illetve ezek kombinációi.

Figyelemreméltó a soreleji díszítések, felfutások komplexitása: a széki variánshoz képest a szovátiak mindig többhangosak, és jobban visszaidézik a hangszeres népzenei megoldásokat.

Poco rubato ♩ + ♩ = cca. 27-28

Szé-pen szól a ka-mará-si nagy ha-rang,
Hát za az-tat há-vom fe-hér vad-ga-lamb.
Hát há-vom fe-hér vad-ga-lamb-nál hat szór-nya,
Nem kell né-kem sen-ki meg-unt ba-bá-jo.

80. kotta – Szépen szól a kamarási nagy harang – Vajdakamarás, Kolozs vármegye²⁸³

²⁸² <http://nepmuveszetmesterei.hu/index.php/osszetett-kereses/333-kadar-sandorne>

²⁸³ Szépen szól a kamarási nagy harang. Vajdakamarás, Kolozs vármegye. Gyűjtő: Bergics András, Konkoly Csenge, Radisz Afrodité, Tatai Zoltán, 2024.07.24. Énekelte: Nagy Norbert Ferenc, született: 2000. Magángyűjtemény. Lejegyezte: Konkoly Csenge.

2. A parlando, a rubato és keveredésük a mezőségi vokális népzében

2.4. Parlando–rubato előadásmódú, azonos dallamtípusba sorolható adatok összehasonlító vizsgálata

A következő változat szintén a Belső-Mezőségről származik, csak immáron nem olyan gazdagon díszített, mint amilyen a magyarszováti variáns. Ezt a dalt egy huszonéves fiatalember énekelte 2024 nyarán, tehát az igazán régies díszítményhasználat kiveszése és letisztultsága részben annak is köszönhető, hogy ez már egy újabb éneklési állapotot mutat.

Mindazonáltal a Belső-Mezőségre jellemző tempóhasználat, és az aszimmetrikus lüktetés, valamint az ebben a metrikai keretben megmaradó, mégis hemiolás ritmikai megvalósítás miatt azért ez a változat is a tájegység jellegzetességeit. A 2:3-as aránypár, a vibrato-használat a negyedik sor végén megfigyelhető apokopé, és a harmadik sor *schwa*-i – azaz nyögései – is ezt a mezőségi éneklési stílust erősítik meg.

Ebben az áttekinthető dallamvariánsban a parlando elemeket is jobban szemügyre vehetjük, a tájnyelvi elemek és az alkalmazkodó pontozott ritmus egyensúlyát láthatjuk a triolákban és a kvintolákban, különös tekintettel a hosszú szótagokra nézve. Másrészt az előkék szerepe rendkívül felértékelődik. Az előkék többsége az előző főhangot ismétli meg és kapcsolja össze a következő főhanggal, kisebb százalékban pedig az alsó szekundról erősíti meg a következő főhangot.

Poco rubato ♩ = ca. 34-38

Túl a vi-zen man-du-la-fa vi-rág-zik, vibr. tr.

Man-du-la-ja víz-be hull és el-d-zik. vibr.

Az én el-tem fa-já-ról is le-hel-lett, vibr.

Az a vi-rág, a-mely mé-ven vi-rá-zott. vibr. T.P.

81. kotta – *Túl a vizen mandulafa virágzik* – Ördögösfüzes, Szolnok-Doboka vármegye²⁸⁴

Az ördögösfüzesi példa az Észak-Mezőségre jellemző stiláris jegyeket méltán képviseli. A nagyvolumenű díszítménybokrokat glissandós, portamentós hajlítások váltják

²⁸⁴ *Túl a vizen mandulafa virágzik*. Ördögösfüzes, Szolnok-Doboka vármegye. Énekelte: Hideg Istvánné Lakatos Anna, született: 1936. In: Horsa István–Hanusz Zoltán (szerk.): *Annus néni daloskönyve. Az ördögösfüzesi Hideg Anna élete és dalai*. Komárom: Öseink Nyomában Közhasznú Alapítvány, 2015. 282–283. Lejegyezte: Konkoly Csenge.

N.B. A kötet kottagrafikai munkálataiban én magam is részt vettem. Azért készítettem új lejegyzést, mert a könyvet közművelődési célokra szánták, ennél fogva az ott meglévő lejegyzések nem tudományos igényűek.

Konkoly Csenge: A parlando–rubato előadásmód összehasonlító vizsgálata a mezőségi települések vokális népzenejében

fel. Egyedül a harmadik zenei sorban olvashatunk több hangból álló díszítőhangokat (3. és 7. szótag), de az énekes ezeket is csúsztatja, elkenve ezzel a hangmagasságok konkrét mivoltát.

Ez a változat abban tér el igazán a korábbiaktól, hogy a dallam második fele szinte egy új dal érzetét kelti, mivel az utótag főhangjai merőben mások, mint az eddigiéek. Különösen a negyedik sor 4–8. szótagjának emelkedő dallamvonala, és az arra válaszként megfogalmazott, kvintről alaphangra érkező zárás szokatlan. Talán ezt a jelenséget az egyéni megformálás is megmagyarázza. A Népművészet Mestere díjjal kitüntetett²⁸⁵ Hideg Istvánné Lakatos Anna „Drága” személymonográfiájában fontos utalást találunk a jegyzetek között. Az adatközlő így nyilatkozott erről a dalról, hogy kitől tanulta azt: „Ez megvan a CD-n. Nem emlékszem, kitől. Talán »Csorba« Anditól. Kisláposi Andrástól, »Csorba« a mellékneve.”²⁸⁶ Az énekes itt a saját lemezére gondolt, a dalt pedig az említett Kisláposi Andrástól tanulhatta. Mindenesetre fontosnak tartotta megemlíteni a gyűjtőnek, hogy ezt a dalt nem csak otthon szokta énekelni, hanem színpadi körülmények között.

82. kotta – *Sárgadinnye felmászott a görögre* – Feketelak, Szolnok-Doboka vármegye²⁸⁷

Az utolsó dal szintén Észak-Mezőségről, azon belül a Tóvidékről, Feketelakról származik, melyet a Népművészet Mestere díjjal szintén kitüntetett Balla Ferencné Szász

²⁸⁵ <http://nepmuveszetmesterei.hu/index.php/osszetett-kereses/330-hideg-istvanne>

²⁸⁶ Horsa–Hanusz i.m. 334.

²⁸⁷ *Sárgadinnye felmászott a görögre*. Feketelak, Szolnok-Doboka vármegye. Gyűjtő: Kallós Zoltán, Sztanó Pál, 1963. Énekelte: Balla Ferencné Szász Etelka, született: 1938. AP 4830b. Lejegyezte: Konkoly Csenge.

2. A parlando, a rubato és keveredésük a mezőségi vokális népzében

2.4. Parlando–rubato előadásmódú, azonos dallamtípusba sorolható adatok összehasonlító vizsgálata

Etelka énekelt.²⁸⁸ Ahogyan azt már az előző fejezetben is megírtam, a Mezőségen belül ezen a vidéken lényegesen gyorsabb a tánc, és kevésbé jellemző az aszimmetria.

Az előadásmód *Tempo giusto ma poco rubato*. A minimálisan aszimmetrikus lüktetésű dal 4:5-ös arányárt tudhat magáénak. A harmadik sor kivételével mindenhol megfigyelhetjük az apokopé jelenségét is.

Az ékesítés rendkívül visszafogott, a sorkezdő előkéken kívül szinte alig találunk díszítőhangokat, a második sor pedig egyenesen dísztelen, egyetlen az utolsóelőtti szótagon megjelenő vibrato. Ahogy már megszokhattuk, a harmadik sor képez kivételt, amely díszesebb a többi zenei sorhoz képest: az első ütemben apró utókák kötik össze a terclépcsők lépéseit, illetve egy strukturális melizma is megjelenik.

Az egyes előadások különbségei és azonosságai voltaképpen mind azt erősítik meg, hogy a Mezőség zenei gondolkodásmódja, kifejezési készsége azonos, és a 20. század végéig is meg tudta őrizni a régiségét, amely egyazon stíluson belüli sokszínűségben, a zenei vitalitás erősségében és a változatok különleges gazdagságában is megmutatkozik.

---

²⁸⁸ <http://nepmuveszetmesterei.hu/index.php/osszetett-kereses/358-balla-ferencne>

Összegzés

A mezőségi parlando–rubato dalok jelentősége csak akkor érthető meg teljességgel, ha a hazai és nemzetközi népzene tudomány kontextusában elhelyezzük, amelyhez megvizsgáljuk a lejegyzés eszközének szerepét is.

A régies mezőségi éneklési stílust a lassú dalok előadásmódjának sokszínűsége őrizte meg. A parlando, a rubato, valamint a parlando–rubato előadásmódú dallamok mellett a nagy számban jelenlevő, aszimmetrikus lassú giusto dalok jellemzik a Mezőség vokális előadásmódjának egyediségét.

Az előadásmód vizsgálatában elkülönítettünk kistáji megoszlásokat a dialektológiai tagolódás mentén – belső-mezőségi, széki, észak-mezőségi, tóvidéki éneklés – és kijelenthetjük, hogy Magyarországot a Belső-Mezőségen belül mikrotájnak tekinthető. A kelet-mezőségi éneklésről pedig nem áll módunkban átfogó képet nyújtani, mert nincs elég adat.

Lényeges, hogy az előadásmód hiteles tolmácsolását nem érthetjük meg az egyén szerepe nélkül, mindazonáltal szem előtt kell tartanunk, hogy a népdalok a hagyományos paraszti társadalom tradicionális közösségeinek műalkotásai, amelyek a közösség minden tagjának számára elérhetőek kell, hogy maradjanak. Ennél fogva a vizsgálat tárgyát képezi, mint alapvető elem, az individuális megformálás is, de csak mint eszközt értelmezhetjük.

Az énekes előadásmódot nem szemlélhetjük önmagában, figyelembe kell vennünk azokat a tényezőket, melyek változtathatnak azon.

Ezek a tényezők a következők:

1. a korszak, a hagyomány és a zenei élet állapota;
2. az életkor, a készség, a képesség, a performancia és a kompetencia keretrendszerében;
3. a hangideál és a hangképzés tényezője,
4. ezen belül a díszítéstechnikai megvalósítás;
5. a műfaj, a funkció és az alkalomhoz kötöttség kérdésköre;
6. a vokális és az instrumentális különbözőségek és hatásuk;
- valamint 7. a variációs környezet, dallamtípusok diverzitása (szótagszám változás avagy formai felbomlás).

A Mezőségen egyedülálló a jaj-nóták világa, amelyek olyan lassú táncdallamok, amelyek az eredetileg négysoros formájukat felbontva, bővüléssel többsorosává válnak. A

régi stílusú népzene formavilágának továbbfejlődése az újdonság varázsával bírt, nem sokkal előzve meg az új stílus térhódítását.

Annak köszönhetően, hogy még a 20. század második felére is meg tudta őrizni régies előadásmódját, a Mezőségről tömegével kerültek elő újabb és újabb jaj-nóták, melyek egyediségükkel és újszerűségükkel szorgalmazták a változatképződést. Ezeknek teljeskörű feltérképezése, valamint a Dobszay–Szendrei típusrendbe történő elhelyezése még a jövő feladatai közé tartozik.

Bibliográfia

Avasi Béla: „A széki banda harmonizálása (Lajtha László gyűjtése és lejegyzése alapján).” *Néprajzi Értesítő* XXXVI (1954): 25–45.

Almási István: „Sorvégelnyelés népdalainkban.” In: *Nyelv- és Irodalomtudományi közlemények*. XXVI. évfolyam/1. szám, 1982. 91–100.

—————: „Lajtha mezőségi kutatásainak példaértéke.” *Magyar Zene* 34/2 (1993. június): 207–211.

—————: „Népzene kutató műhely Kolozsváron.” In: Richter Pál, Rudasné Bajcsay Márta (szerk.): *Zenetudományi dolgozatok 2003*. Budapest: MTA Zenetudományi Intézete, 2003. 359–373.

—————: „Jagamas János emlékezete.” In: Pozsony Ferenc (szerk.): *Népzenei tanulmányok*. Kolozsvár: 1999. 5-9. Bővítve: *Szabadság* (2007. október 24.) Ua.: *Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények* LII/2 (2008.) 169-176.

—————: „Az erdélyi magyar népzenei hagyomány jellegzetességei.” In: Angi István, Csákány Csilla (szerk.): *Zenei művelődésünk a változó régióban. A VII. Hungarológiai Kongresszus Zenei Szekciójának előadásai*. Kolozsvár: Erdélyi Múzeum Egyesület, 2013. 8-19.

Árendás Péter–Mihó Attila–Nyitrai Marianna: *Magyarországi népzene. Vintila Márton primás dallamai*. Budapest: Hagyományok Háza, 2023.

Bartók Béla: *A magyar népdal (1924.)* [=Bartók Béla írásai 5.] Közr.: Révész Dorrit. Budapest: Editio Musica, 1990.

—————: „Nézenénk és a szomszéd népek népezéje.” (1934.) [=Bartók Béla írásai 3.] Közr.: Révész Dorrit, Lekt., szerk.: Lampert Vera. Budapest: Editio Musica, 1999. 210–269.

Benkő András: „Jagamas János.” *Művelődés* 51/2 (1998. február): 14–15.

Berlász Melinda: „Dokumentumok az 1940-44-es erdélyi gyűjtések és hangfelvételek történetéhez.” *Magyar Zene* 33/2 (1992. június): 115–137.

—————: „Lejegyzés.” In: Uő.: *Lajtha László* [=A múlt magyar tudósai]. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1984. 128–142.

Brăiloiu, Constantin: „Le giusto syllabique. Un système rythmique populaire roumain.” In: Higinio Anglés (szerk.): *Anuario musical del Instituto Espanol de Musicologia VII*. Barcelona: Instituto Espanol de Musicologia, 1952. 117–158.

- : „Le ryhtme aksak.” *Journal of the International Folk Music Council*. 6 (January 1954): 72–73.
- Csorba János: *Bár emlékezete maradjon meg...* Szerkesztette és a dallamokat lejegyezte Sebő Ferenc. Budapest: Hagyományok Háza, Helikon Kiadó, 2006.
- Dobszay László: *A siratóstílus dallamköre zenetörténetünkben és népzeneinkben*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1983.
- Dobszay László–Szendrei Janka: *A magyar népdaltípusok katalógusa – stílusok szerint rendezve – I.* Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, Zenetudományi Intézet, 1988.
- Fallows, David: „Parlando.” In: Stanley Sadie (ed.): *The New Grove Dictionary of Music and Musicians* Vol. 19., Second edition. (New York: Macmillan, 2001.) 139.
- Fekete Réka-Ferencz Csaba: *Forrásvidéken. Beszélgetések erdélyi adatközlőkkel*. Sepsiszentgyörgy: Háromszék Táncegyüttes, 2013.
- Gergely Zoltán: „Mezőségi karácsonyok, kántálóénekek és köszöntők.” *Korunk* 3/12 (2015. december): 9–30.
- : *Mezőségi kántáló énekek*. Budapest: Hagyományok Háza, 2016.
- Gráfik Imre–Turbéky Dénes–Széki Soós János: *Széki lakodalom. Szék község honismereti bibliográfiája*. Szerk.: Árendás Péter. Budapest: Hagyományok Háza, 2014.
- Gulyás László: „A tartományi rendszer és a nemzeti kérdés Romániában 1950–68.” *Tér és Társadalom* 24/3 (2010. szeptember): 163–176.
- Halmos István: „Temetés Inaktelkén.” In: Richter Pál, Rudasné Bajcsay Márta (szerk.): *Zenetudományi dolgozatok 2003*. Budapest: MTA Zenetudományi Intézete, 2003. 497–512.
- Horsa István, Hanusz Zoltán (szerk.): *Annus néni daloskönyve. Az ördögösfüzesi Hideg Anna élete és dalai*. Komárom: Őseink Nyomában Közhasznú Alapítvány, 2015.
- Hudson, Richard: „Rubato.” In: Stanley Sadie (ed.): *The New Grove Dictionary of Music and Musicians* Vol. 21., Second edition. (New York: Macmillan, 2001.) 832–835.
- Hunya Gábor–Réti Tamás–R. Süle Andrea–Tóth László: *Románia 1944–1990. Gazdaság- és politikatörténet*. Budapest: Medvetánc/Atlantisz Könyvkiadó, 1990.
- Jagamas János: *A népzene mikrokozmoszában*. Bukarest: Kriterion Könyvkiadó, 1973.
- : „Adatok a romániai magyar népzenei dialektusok kérdéséhez.” In: Szabó Csaba (szerk.): *Zenetudományi írások*. Bukarest: 1977. 25–51.
- Jagamas János–Faragó Béla: *Romániai magyar népdalok*. Bukarest: Kriterion Könyvkiadó, 1974.
- Járdányi Pál: „A magyar népdalok rendje.” In: Berlász Melinda (közr.): *Járdányi Pál összegyűjtött írásai*. Budapest: MTA Zenetudományi Intézete, 2000. 43–65.

- : *Magyar Népdaltípusok I–II*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1961.
- Juhász Dezső: „A magyar nyelvjárások területi egységei.” In: Kiss Jenő (szerk.): *Magyar dialektológia*. Budapest: Osiris Kiadó, 2001. 262–316.
- Katona Imre: „Rabének, rabnóta.” In: Ortutay Gyula (főszerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon IV*. (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1984.) 294–295.
- Kelemen László: *A mezőségi „magyar” elnevezésű táncok zenéje az Utolsó Óra gyűjtéssorozat tükrében*. DLA disszertáció. Budapest: Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem, 2021.
- Kerényi György (szerk.): *A Magyar Népzene Tára II. Jeles napok*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1953.
- Kiss Ferenc: „Ha ő nem lett volna... – Kallós Zoltán 90 éves.” *Hitel* 29/3 (2016. március): 3–16.
- Kiss Lajos–Rajeczky Benjamin (szerk.): *Magyar Népzene Tára V. Siratók*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1966.
- Kodály Zoltán: *A magyar népzene*. A példatárat szerkesztette Vargyas Lajos. Budapest: Zeneműkiadó, 1951.
- : „Árgirus nótája.” In: Kodály Zoltán–Bónis Ferenc (szerk.): *Visszatekintés 2. Összegyűjtött írások, beszédek, nyilatkozatok*. [=Magyar Zenetudomány 6.]. Budapest: Argumentum Kiadó, 2007. 79–90.
- : „Kelemen kőmies balladája.” In: Kodály Zoltán–Bónis Ferenc (szerk.): *Visszatekintés 2. Összegyűjtött írások, beszédek, nyilatkozatok*. [=Magyar Zenetudomány 6.]. Budapest: Argumentum Kiadó, 2007. 76–78.
- Kompár-Rómer Judit: „A magyarpalatkai zenészek társadalmi kapcsolatrendszerének változása a 20. században.” *Ethnographia* 128/4 (2017): 689–709.
- Könyves-Tóth Zsuzsanna: „Hamar megtaláltuk a közös hangot. Beszélgetés Pávai István népzenekutatóval.” *Gramofon* XX/3 (2015): 92–94.
- Kósa László–Filep Antal: *A magyar nép táji-történeti tagolódása*. Budapest: Akadémia Kiadó, 1978.
- : „Mezőség.” In: Ortutay Gyula (főszerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon III*. (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1980.) 605–607.
- Kovács Sándor: „Forrástípusok és közreadási problémák.” In: Bartók Béla: *Magyar Népdalok Egyetememes Gyűjtemény I*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1991. 32–47.
- Kriza Ildikó: „Ballada.” In: Ortutay Gyula (főszerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon I*. (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1977.) 202–204.

Lajtha László: *Szépkenyerűszentmártoni gyűjtés*. [=Népzenei monográfiák I.] Budapest: Zeneműkiadó 1954.

—————: *Széki gyűjtés*. [=Népzenei monográfiák II.] Budapest: Zeneműkiadó, 1954.

—————: „Néhány gondolat a magyar népzene előadásmódjáról.” In: Berlász Melinda (közr.): *Lajtha László írásai I.* Budapest: Bölcsészettudományi Kutatóközpont Zenetudományi Intézet, Eötvös Loránd Kutatási Hálózat, 2021. 369–373.

—————: „Előszó [a Sopron megyei virrasztó énekekhez].” In: Berlász Melinda (közr.): *Lajtha László írásai I.* Budapest: Bölcsészettudományi Kutatóközpont Zenetudományi Intézet, Eötvös Lóránd Kutatási Hálózat, 2021. 305–328.

—————: „Újra megtalált magyar népdaltípus.” In: Gunda Béla (szerk.): *Emlékkönyv Kodály Zoltán 60. születésnapjára*. Budapest: Magyar Néprajzi Társaság, 1943. 219–234.

Lampert Vera: „Forrástípusok.” In: Lampert Vera, Vikárius László (szerk.): *Népzene Bartók műveiben: A feldolgozott dallamok forrásjegyzéke/Magyar, szlovák, román, rutén, szerb és arab népdalok és táncok*. Budapest: Hagyományok Háza–Helikon Kiadó–Néprajzi Múzeum–Zenetudományi Intézet, 2005. 16–33.

Martin György: „A néptánc és népi tánczene kapcsolatai.” In: Dr. Dienes Gedeon (szerk.): *Táncstudományi tanulmányok 1965–66*. Budapest: A Magyar Táncművészek Szövetsége Tudományos Tagozata, 1967. 143–195.

—————: *Magyar tánc típusok és táncdialektusok*. Budapest: Népművelési Propaganda Iroda, 1970.

—————: „A tánc ciklus – a néptánc legnagyobb formai egysége.” *Magyar Zene* 19/2 (1978. június): 197–217.

—————: „A széki hagyományok felfedezése és szerepe a magyarországi folklorizmusban.” *Ethnographia* 93/1 (1982): 73–83.

—————: „Keleti vagy erdélyi táncdialektus.” In: Dömötör Tekla (főszerk.)–Hoppál Mihály (szerk.): *Magyar Néprajz VI. [Népzene, néptánc, népi játék.]* Budapest: Akadémiai Kiadó, 1990. 430452.

—————: „Mezőségi táncok” In: Uő. (szerk.): *Magyar néptánc hagyományok*. Budapest: Planétás Kiadó, 1995. 39–41.

—————: „Az erdélyi táncdalok ritmikai többalakúsága”. In: Uő. (szerk.): *Magyar néptánc hagyományok*. Második, javított kiadás. Budapest: Planétás Kiadó, 1995. 138–141.

Móser Zoltán: „Itt nem arra volt szükség, hogy zeneszerző legyek. Móser Zoltán beszélgetése Jagamas János zenetörténésszel.” *Alföld* 42/6 (1991. június): 71–83.

Németh István–Sinkó András (szerk.): *Mezőségi daloskönyv*. Válaszút: Kallós Zoltán Alapítvány, 2019.

Olsvai Imre: „Bevezető”. In: Olsvai Imre–Járdányi Pál (szerk.): *A Magyar Népzene Tára VI.* [=Népdaltípusok I.] Budapest: Akadémiai Kiadó, 1973. 11–30.

Paksa Katalin: „A „Jaj-nóták” zenei világa (A négysoros izometrikus szerkezet lazulása és továbbfejlődése régi dalainkban).” In: Kósa László (szerk.): *Népi kultúra – Népi társadalom IX*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1977. 277–305.

—————: „Soreleji megtámasztás és sorkezdő díszítmény a régi magyar parasztelőadásban.” In: Berlász Melinda, Domokos Mária (szerk.): *Zenetudományi dolgozatok 1982*. Budapest: MTA Zenetudományi Intézete, 1982. 253–264.

—————: „Stílusjelenségek a magyar népdaldíszítésben.” In: Berlász Melinda–Domokos Mária (szerk.): *Zenetudományi Dolgozatok 1985*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia Zenetudományi Intézete, 1985. 157–165.

—————: *A magyar népdal díszítése*. Budapest: MTA Zenetudományi Intézet, 1993.

—————: „Néhány megfigyelés az új stílusú dalok erdélyi előadásmódjáról.” *Ethnographia* 110/2 (1999): 303–314.

—————: *Magyar népzene-történet*. Budapest: Balassi Kiadó, 2002.

Pávai István: *Az erdélyi és moldvai magyarság népi tánczenéje*. Budapest: Teleki László Alapítvány, 1993.

—————: „Erdély a néprajz-, a népzene- és a néptánckutatás tájszemléletében.” In: Sz. Farkas Márta (szerk.): *Zenetudományi dolgozatok 2004–2005*. Budapest: MTA Zenetudományi Intézete, 2005. 193–216.

—————: *Az erdélyi magyar népi tánczene*. Kolozsvár: Kriza János Néprajzi Társaság, 2012.

—————: „Szenik Ilona zenetudományi munkássága adatok és emlékek tükrében.” In: Pávai István–Gergely Zoltán (szerk.): *Szenik Ilona népzenei gyűjteménye*. Cluj-Napoca–Budapest: Institutul „Archiva de Folclor a Academiei Române” –MTA BTK Zenetudományi Intézet–Hagyományok Háza, 2019. 31–50.

Pávai István–Zakariás Erzsébet (szerk.): *Jagamas János népzenei gyűjteménye a Román Akadémia Folklór Archívumában*. Budapest: MTA BTK Zenetudományi Intézet, Hagyományok Háza, 2014.

Pávai István–Gergely Zoltán (szerk.): *Szenik Ilona népzenei gyűjteménye*. Cluj-Napoca–Budapest: Institutul „Archiva de Folclor a Academiei Române” –MTA BTK Zenetudományi Intézet–Hagyományok Háza, 2019.

- Rădulescu, SperantaGiurchescu, Anca: „Romania.” In: Stanley Sadie (ed.): *The New Grove Dictionary of Music and Musicians* Vol. 21., Second edition. (New York: Macmillan, 2001.) 581–594.
- Rajeczky Benjamin: „Régi és új énekstílus a magyar népdalban.” In: Ferenczi Ilona (szerk.): *Rajeczky Benjamin írásai*. Budapest: Zeneműkiadó, 1976. 241–245.
- Révész Dorrit (közr.): *Bartók Béla írásai 5*. Budapest: Editio musica, 1990.
- Richter Pál (főszerk.): *Magyar Népzenei Antológia*. Digitális összkiadás. DVD-ROM. Budapest: MTA BTK–FolkEurópa Kiadó, 2012.
- : „Kodály Zoltán népzenekutatói munkássága.” In: Rák Béla (szerk.): *Kodály*. Leányfalu: Ravasz László Könyvtár Leányfalu, 2018. 5–29.
- Sárosi Bálint: „Sirató és keserves.” *Ethnographia* 74/1 (1963): 117–122.
- : „A hangszeres magyar népi dallam. Változó strófák.” *Magyar Zene* 32/3 (1991. szeptember): 266–283.
- : „Hogyan indult a „Népdaltípusok” sorozata? Megjegyzések A Magyar Népzene Tára VI–VII. kötetéről. *Muzsika* 52/4 (2009. április): 14–18.
- Sebő Ferenc (szerk.): *Patria – Magyar néprajzi felvételek 1937–1942*. Budapest: Hagyományok Háza, 2010.
- Seprődi János: „A székely táncokról.” In: Benkő András (szerk.): *Seprődi János válogatott zenei írásai és népzenei gyűjtése*. Bukarest: Kriterion Kiadó, 1974. 143–155.
- Somfai László. „A lemezfelvételek története.” In: Uő: (közr.): *Magyar népzenei hanglemezek Bartók Béla lejegyzéseivel*. Budapest: Hungaroton, 1981. LPX 18058–60 Lemezkísérő füzet 9.
- Szalay Olga: *Kodály, a népzenekutató és tudományos műhelye*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 2004.
- Szenik Ilona: „Az erdélyi strófikus siratók.” In: László Ferenc (szerk.): *Utunk Kodályhoz, tanulmányok, elmélkedések*. Bukarest: Kriterion Könyvkiadó, 1984. 52–68.
- Szendrei Janka: „Gózsálás.” In: Ortutay Gyula (főszerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon II.* (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1979.) 299.
- : „Kántálás.” In: Ortutay Gyula (főszerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon III.* Budapest: Akadémiai Kiadó, 1980. 27–30.
- Tari Lujza: „A jaj-nóta kérdés.” *Magyar Zene* 26/2 (1985. június): 148–200.
- Tari Lujza: „Egyéniség és közösség Kodály Zoltán két kászoni-székely előadójánál.” *Magyar Zene* 24/2 (1982. június): 145–187.

—————: „Lajtha László hangszeres népzene gyűjtései: 1911–1963.” *Magyar Zene* 33/2 (1992. június): 141–190.

Tóth Lilla Lenke: „Az éneklés mint magatartásforma.” In: Sárosi-Szabó Márta (szerk.): *Bárdos szimpóziumok. 16 zenei írás.* Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó, 2021. 179–190.

Vácz Tamás: „Egy új adat száz elméletet megdönt – beszélgetés Kallós Zoltánnal.” *Muzsika* 30/9 (1987. szeptember): 7–12.

Varga E. Árpád: *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája IV. Népszámlálási adatok 1850 és 2002 között. Fehér, Beszterce-Naszód és Kolozs megye.* Csíkszereda: ProPrint Kiadó, 2001.

Vargyas Lajos: *A magyar népballada és Európa I-II.* Budapest: Zeneműkiadó, 1976.

—————: *A magyarság népzeneje.* Budapest: Zeneműkiadó, 1981.

—————: *Népzene, néptánc, népi játék.* [=Hoppál Mihály (főszerk.): Magyar Néprajz VI.] Budapest: Akadémia Kiadó, 1990. 84–87.

Varga Sándor: „A nemesi kultúra hatásai a mezőségi paraszti műveltségre táncban és zenében.” *Ethnographia* 124/4 (2013): 471–484.

—————: „Zenészfogadás az erdélyi Mezőségen.” In: Kiss Gábor (szerk.): *Zenetudományi dolgozatok. 2013-14.* Budapest: MTA BTK Zenetudományi Intézet, 2016. 251–287.

—————: „A táncos vendéglátás szokásai az erdélyi Mezőségen.” *Ethnographia*, 128/2 (2017.): 287–301.

Wilson, Blake–Buelow, Gorge J.–Hoyt, Peter A: „Rhetoric and music.” In: Stanley Sadie (ed.): *The New Grove Dictionary of Music and Musicians* Vol. 21., Second edition. (New York: Macmillan, 2001.) 260–275.

Zakariás Erzsébet: „Jagamás János gyűjtései a Kolozsvári Folklór Archívumban.” In: Pávai István–Zakariás Erzsébet (szerk.): *Jagamás János népzenei gyűjteménye.* Cluj-Napoca–Budapest: Institutul „Archiva de Folclor a Academiei Române” –MTA BTK Kutatóközpont, Zenetudományi Intézet–Hagyományok Háza, 2014. 47–55.

Forrásjegyzék

Szám	Szövegkezdet	Helység	Vármegye	Gyűjtő(k)	Gyűjtés ideje	Adatközlő(k) neve	Adatközlő(k) születési éve	Arch. szám
1.a	Hortobágyon Cserepes fogadó a	Nagyiván	Heves	Paulovics Géza	1961	Csontos György	1887	AP4306c
1. b	Hortobágyon kivirult az ibolya	Kisújszállás	Jász-Nagykun-Szolnok	Paulovics Géza	1957.05.10.	Sefrenyi Mihány	65	AP 3598g
2.	Csillagtalán setét éjjel	Magyarszovát	Kolozs	Kallós Zoltán, Pávai István	1982	Maneszes „Láli” Józsefné Tóth Mária	1924	AP 15517b
3.	Édesanyám, ha meguntál tartani	Válaszút	Kolozs	Kallós Zoltán	1962	Tóbiás Jánosné Varró Máriakó	1895	AP 4693f
4.	Olyan vagy, te rózsám, mint az engedelem	Szék	Szolnok-Doboka	Halmos Béla, Sebő Ferenc, Timár Sándor	1974.09.	Csorba János „Görbe”	1925	ZTI_Mg_03318B002
5.	A temetőn egyedül egy mély sírdomb	Szék	Szolnok-Doboka	Kallós Zoltán, Martin György, Sztanó Pál	1969.05.27.	ifj. Szabó Varga György	1906	AP 6610g
6.	Vágják az erdei utat	Magyarszovát	Kolozs	Kallós Zoltán	1962	Dezső György	1930	AP 4696b
7. a	Szöke vize zavaros Tiszának a	Magyarszovát	Kolozs	Andrásfalvy Bertalan, Kallós Zoltán, Martin György, Pesovár Ferenc	1961.10.11	Bara Imréné Székely Rubinka	1928	AP 4156g
7. b	Egek Ura, Teremtője	Visa	Kolozs	Kallós Zoltán	1964.09.09	Fodor Jánosné Kiss Sára	1902	AP 6213c
8.	Szivaroztam, elégettem a számat	Magyarszovát	Kolozs	Kallós Zoltán	1970	Dezső Balázné Kádár Erzsébet	1950	AP 7239d
9.	Szivaroztam, elégettem a számat	Magyarszovát	Kolozs	Bergics András, Konkoly Csenge, Radisz Afrodité, Tatai Zoltán	2024.07.26.	Dezső Balázné Kádár Erzsébet	1950	Magángyűjtemény
10.	A marosi fűzes alatt	Feketelak	Szolnok-Doboka	Kallós Zoltán, Sztanó Pál	1963.02.06.	Balla Ferencné Szász Etelka	1938	AP 4824b
11.	Gyulainé, édesanyám	Visa	Kolozs	Kallós Zoltán	1965	Kiss Jánosné Papp Erzsébet	1895	AP 6335a
12.	Utra Mari belépett a kiskertbe	Vajdakamarás	Kolozs	Kallós Zoltán, Andrásfalvy Bertalan	1963	Nagy Ferencné Kiss Amália	1913	AP 5256a
13.	Szól a világ, mit hajtok rá	Szék	Szolnok-Doboka	Lajtha László	1941.02.18.	Ferenci Péterné Kicsi Kis Róza, Kis Sándor „Kicsi”, Sipos György Sándorné Juhos Zsuzsa, Ungvári Mártonné Prózsa Zsuzsa	1886, 1905, 1881, 1900.	Gr082Bb
14.	Elindult már József	Magyarszovát	Kolozs	Dobszay László, Domokos Mária, Kallós Zoltán, Németh István	1996	Csoport	–	M6643_01
15.	A pávának három tolla aranyos	Magyarszovát	Kolozs	Kallós Zoltán	1980	Maneszes Márton Csengeri Árpád Huszár Sándor	1938 1948 1935	M6278A09

						Mezei János „Pilu”		
16.	A regruta búval éli világát	Magyarszovát	Kolozs	Juhász Zoltán, Kallós Zoltán	1986	Csete Árpád	1943	AP 15288f
17.	(A regruta búval éli világát)	Magyarszovát	Kolozs	Juhász Zoltán, Kallós Zoltán	1986	Csete Árpád – furulya	1943	AP 15288f
18.	Keserű víz, nem hittem, nem hittem, hogy édes légy	Vajdakamarás	Kolozs	Andrásfalvy Bertalan, Kallós Zoltán	1963	Farkas Dánielné Kenderesi Ilona	1935	AP 5244h2
19.	Kövecses út szélén	Ördögösfüzes	Szolnok- Doboka	Kallós Zoltán	1970	Papp Andrásné Kaszján Anna	1910	AP 7241f
20.	Egyszer elindula tizenkét kőműves	Visa	Kolozs	Dobszay László, Domokos Mária, Kallós Zoltán, Németh István	1996	Szöllösi Dánielné Fodor Mária	1926	M6589_31
21. a	A bazsarózsának lehajlott a szára	Visa	Kolozs	Kallós Zoltán	1987	Gáspár Péterné Fodor Sára „Novaji”	1925	Ball_8B14
21. b	Mondta nekem édesanyám	Magyarpalatka	Kolozs	Andrásfalvy Bertalan, Kallós Zoltán	1963.11.05.	Juhos Mihály	1901	ZTI_Mg_01474B029
22. a	Ha felmegyek Kolozsvárra	Buza	Szolnok- Doboka	Kallós Zoltán, Németh István	2008	Asszonyok és férfi	–	20080815_99_15
22. b	Ha felmegyek Kolozsvárra	Feketelak	Szolnok- Doboka	Andrásfalvy Bertalan, Kallós Zoltán, Martin György, Pesovár Ferenc	1962	Balla Ferencné Szász Etelka	1938	AP 5225b
22. c	Ha felmegyek Kolozsvárra	Ördögösfüzes	Szolnok- Doboka	Kallós Zoltán, Németh István	2008	Hideg Istvánné Lakatos Anna „Drága”	1936	20080812_039_02
23.	Töltik az erdei utat	Vajdakamarás	Kolozs	Andrásfalvy Bertalan, Kallós Zoltán	1963	Nagy Ferencné Sallak Mányi	1913	AP 5256b
24.	Seprik az erdei utat	Feketelak	Szolnok- Doboka	Andrásfalvy Bertalan, Kallós Zoltán, Martin György, Pesovár Ferenc	1962	Kis Ferenc „Frici”	1892	AP 7336d
25.	Töltik az erdei utat	Válaszút	Kolozs	Kallós Zoltán	1962	Tóbiás Jánosné Varró Máriskó	1895	AP 5232c
26.	Beli, buba, beli, beli	Magyarszovát	Kolozs	Kallós Zoltán	1981	Sós Sándorné Szabó Anna	1913	M5283A19
27.	Beli, buba, beli, beli	Magyarszovát	Kolozs	Kallós Zoltán	1979	Székely Árpádné Nagy Zsuzsanna	1925	M6276A05
28.	Odabenn a zöld erdőben	Magyarszovát	Kolozs	Kallós Zoltán	1972	Sós Gergelyné „Bihalyosné” Csete Erzsébet	1924	AP 10061d
29.	Beli, buba, a párnára	Visa	Kolozs	Dobszay László, Domokos Mária, Kallós Zoltán, Németh István	1996	Nagy Dánielné Kiss Amália	1918	M6642_04
30. a	Fehér galamb szállt a házra	Feketelak	Szolnok- Doboka	Kallós Zoltán	1963	Balla Ferencné Szász Etelka	1938	AP 4634b
30. b	Fehér galamb szállt a házra	Buza	Szolnok- Doboka	Kallós Zoltán, Németh István	2008	Eke Péterné Simon Mária „Csutkó”	1934	20080815_099_16.

31. a	Halál, halál, kutya halál	Visa	Kolozs	Kallós Zoltán	1964	Kelemen Sándorné Lakatos Máriskó	1897	AP 7362d
31. b	Három utca, három angyal	Magyarszovát	Kolozs	Andrásfalvy Bertalan, Kallós Zoltán, Martin György, Pesovár Ferenc	1962	Asszonyok	–	AP 5224c
32.	Az Istennek szent angyala	Visa	Kolozs	Kallós Zoltán, Németh István	2008	Kis Jánosné Méhesi Erzsébet, Lovász Zsuzsa	1944 1944	20080813_079_02
33.	Az Istennek szent angyala	Visa	Kolozs	Bergics András, Konkoly Csenge, Radisz Afrodité, Tatai Zoltán	2024.07.23.	Papp Sámuel	1937	Magángyűjtemény
34.	Az Istennek szent angyala	Visa	Kolozs	Dobszay László, Domokos Mária, Kallós Zoltán, Németh István	1996	Férfiak	–	M6642_16
35.	Hajtsd ki, rózsám, az ökrököt	Feketelak	Szolnok-Doboka	Kallós Zoltán, Sztanó Pál	1963	Balla Ferencné Szász Etelka	1938	AP 4828a
36.	Magasan repül a daru, szépen szól	Mezőkeszű	Kolozs	Bergics András, Konkoly Csenge, Radisz Afrodité, Tatai Zoltán	2024.07.25.	Földvári Mihály	1937	Magángyűjtemény
37.	Úgy el vagyok keseredve, mint a fűzfa tekeredve	Feketelak	Szolnok-Doboka	Kallós Zoltán	1963	Balla József „Kukus”	1909	AP 6241e
38.	Szépen legel a báróné gulyája	Vajdakamarás	Kolozs	Kallós Zoltán	1969	Orbán Sándorné Vad Eszter	1900	AP 13395b
39.	Megengedj, rózsám, vétettem	Vajdakamarás	Kolozs	Andrásfalvy Bertalan, Kallós Zoltán	1963	Farkas Ferencné Farkas Zsófia	1910	AP 6238e
40.	Kimentem a hegybe, lenéztem a völgybe	Mezőkeszű	Kolozs	Jagamas János	1955.09.23.	Tóbiás Józsefné Pásztor Zsófia	69	Mg0124_06-33_08-21
41.	Túl a hegyen érik a zab, szeretnék, de nem szabad	Magyarszovát	Kolozs	Bergics András, Konkoly Csenge, Radisz Afrodité, Tatai Zoltán	2024.07.26.	Dezső Károlyné Kiss Ilona	1940	Magángyűjtemény
42.	Sír az egyik szemem, a másik könyezik	Magyarszovát	Kolozs	Halmos Béla, Kallós Zoltán, Németh István, Paksa Katalin	1990	Sós Gergelyné Csete „Gázsa” Erzsébet	1923	AP 17240j
43.	Ha felmegyek arra magos, arra magos tetőre	Magyarszovát	Kolozs	Kallós Zoltán	1962	Dezső György, Papp János, Maneszes Árpádné Papp Anna	1930 1928 1930	AP 4696c
44.	Amott kerekedik egy fekete felhő	Visa	Kolozs	Kallós Zoltán	1964	Fodor Jánosné Kiss Sári	1902	AP 6213a
45.	Édesanyám négy gyermek	Vajdakamarás	Kolozs	Andrásfalvy Bertalan, Kallós Zoltán	1963	Farkas Ferencné Farkas Zsófia	1910	AP 6237h
46.	Végigmentem a keszűi nagy utcán	Mezőkeszű	Kolozs	Andrásfalvy Bertalan, Kallós Zoltán	1963.10.	Fiatalok	–	AP 6232h
47.	Fújik a szél, az ég nagyon, az ég nagyon villámlik	Vajdakamarás	Kolozs	Andrásfalvy Bertalan, Kallós Zoltán	1963	Nagy Ferencné Sallak Mányi	1913	AP 5255c

48.	Úgy el vagyok keseredve, úgy el vagyok keseredve	Visa	Kolozs	Kallós Zoltán, Németh István, Vakler Anna	2006	László Sándorné Lovász Zsuzsanna	1944	MD220_01
49.	Verje meg az Isten	Szék	Szolnok-Doboka	Kallós Zoltán, Martin György	1970	Székely Ferenc	1928	AP 8112d
50.	Két út áll előttem, melyiken induljak	Szék	Szolnok-Doboka	Kallós Zoltán, Olsvai Imre, Pálffy Gyula	1977	Papp Mártonné Filep Mária	1936	AP 11547a
51.	Széles a víz, keskeny palló	Szék	Szolnok-Doboka	Kallós Zoltán, Martin György, Sztanó Pál	1969	ifj. Szabó Varga György	1907	AP 6610a
52.	Szilágyi Erzsébet levelét megírta	Szék	Szolnok-Doboka	Fonó Budai Zeneház	2017	Csorba János	1925	Utolsó Óra Vol. 8. (Mezőségi népzene, Szék – Sic) Nr. 19.
53.	Édesanyám sok szép szava	Ördögösfüzes	Szolnok-Doboka	Kallós Zoltán	1971	Papp Andrásné Kaszián Anna	1910	AP 8028e
54.	Ne bánd, édes virágom	Ördögösfüzes	Szolnok-Doboka	Kallós Zoltán	1966	Kerekes Jánosné Pál Róza	1934	AP 7144a
55.	Ősszel van már, fűtől a szél	Bálványosvára	Szolnok-Doboka	Jagamas János	1954.08.30.	Szöllődi Irma	13	Mg_0070_19-38_21-13
56.	Szeretnék szántani, hat ókrót hajtani	Bálványosvára	Szolnok-Doboka	Jagamas János	1954.08.30.	Miklós Bálint	34	Mg0068_17-22_19-23
57.	Vándorol a darumadár	Bálványosvára	Szolnok-Doboka	Jagamas János	1954.08.30.	Jancsó Sándorné Orbán Róza	30	Mg0070_14-17_17-52
58.	Kövecses út mellett	Almásmálom	Beszterce-Naszód	Jagamas János	1954.08.25.	Máthé Dávid	27	Mg0062_22-33_23-12
59.	Fehér László lovat lopott	Almásmálom	Beszterce-Naszód	Jagamas János	1954.08.25.	Orbán Zsuzsa	62	Mg0062_00-23_05-56
60.	Akiér a szívem fáj	Buza	Szolnok-Doboka	Jagamas János	1955.09.19.	Simon Ilona Fodor Szidi Szász Etelka Takács Anna	19 19 17 19	Mg0120_22-05_23-09
61.	Fáj a szívem kívül belül, bánat szorítja kétfelől	Buza	Szolnok-Doboka	Eszterlanc zenekar	2005.	Takács Attiláné Czégér Anna	1939	Eszterlanc zenekar: Verőfény – Leseperve a Kárpátok aljár. 2005. Nr. 1.
62.	Násznagyasszony pendelye	Feketelak	Szolnok-Doboka	Kallós Zoltán	1963	Balla Ferencné Szász Etelka	1938	AP 4635b
63.	Úgy elmegyek, meglássátok	Buza	Szolnok-Doboka	Jagamas János	1955.09.19.	Eke Istvánné Salánki Ágnes	53	Mg0120_23-15_25-28
64.	A borostyán apró kéket virágozik	Feketelak	Szolnok-Doboka	Andrásfalvy Bertalan, Kallós Zoltán	1963	Kiss Décei Jánosné Miklós Anna	1923	AP 5246c
65.	Ahol én elmegyek, ahol én elmegyek	Mezőköbölkiút	Beszterce-Naszód	Szenik Ilona, Mann Gabriella	1975.10.05.	Lakatos Anna	60	KZA_Mg2941a_00-33-15_00-33-53
66.	Édesanyám sok szép szava	Mezőköbölkiút	Beszterce-Naszód	Szenik Ilona, Mann Gabriella	1975.10.05.	Lakatos Anna	59	KZA_Mg2941a_00-29-34_00-29-43
67.	Hej, búra, búra, búbanatra születtem	Mezőköbölkiút	Beszterce-Naszód	Szenik Ilona, Mann Gabriella	1975.10.05.	Lakatos Sándor	68	KZA_Mg2941b_00-12-53_00-15-02
68.	Töltik az erdei utat	Mezőköbölkiút	Beszterce-Naszód	Szenik Ilona, Mann Gabriella	1975.10.05.	Lakatos Sándor	68	KZA_Mg2941a_00-13-24_00-14-16
69.	s Úgy meg vagyok búval rakva	Magyarszovát	Kolozs	Kallós Zoltán	1983	Maneszes „Láli” Józsefné Tóth Mária	1924	AP 13562g
70.	Szerelem, szerelem, átkozott szerelem	Válaszút	Kolozs	Kallós Zoltán	1962	Tóbiás Jánosné Varró Máriskó	1895	AP 4693i
71.	Nincsen rózsza, mert lehullott a földre	Magyarszovát	Kolozs	Kallós Zoltán	1970	[Dezső Balászné] Kádár Erzsébet	1950	AP 7241b
72.	Bánat, bánat, keserűség, még a testvér is ellenség, csuhajja	Válaszút	Kolozs	Andrásfalvy Bertalan, Kallós Zoltán, Martin György,	1961	Kallós Györgyné Szakács Julianna	1912	AP 4158a

				Pesovár Ferenc				
73.	Jaj, Istenem, de vig voltam	Mezőkeszű	Kolozs	Bergics András, Konkoly Csenge, Radisz Afrodité, Tatai Zoltán	2024.07.25.	Földvári Mihályné Horváth Ibolyka	1934	Magángyűjtemény
75.	Meg kell a búzának érni	Magyarszovát	Kolozs	Kallós Zoltán, Andrásfalvy Bertalan, Martin György, Pesovár Ferenc	1961	Bara Imréné Székely Rubinka	1928	AP 4155a
76.	Az Árváké	Szék	Szolnok- Doboka	Lajtha László	1941.02.18.	Ferenczi Márton „Zsuki” hegedű, Mikó Albert, kontra, Ferenczi Márton bőgő	1880 1908 1905	Gr083Ba
78.	Szék városi öreg templom harangja	Szék	Szolnok- Doboka	Kallós Zoltán	1972	Papp Mártonné Filep Mária	1937	AP 13649e
79.	De szeretnék az erdőbe fa lenni	Magyarszovát	Kolozs	Halmos Béla, Kallós Zoltán, Németh István, Paksa Katalin	1990	Kádár Sándorné Papp Erzsébet Sós Gergelyné Csete „Gázsa” Erzsébet	1925 1923	AP 17241a
80.	Szépen szól a kamarási nagy harang	Vajdakamarás	Kolozs	Bergics András, Konkoly Csenge, Radisz Afrodité, Tatai Zoltán	2024.07.24.	Nagy Norbert Ferenc	2000	Magángyűjtemény
81.	Túl a vizen mandulafa virágozik	Ördöngösfüzes	Szolnok- Doboka	Horsa István	–	Hideg Istvánné Lakatos Anna „Drága”	1936	Annus néni daloskönyve Nr_546. (282–283.)
82.	Sárgadinnye felmászott a görögpre	Feketelak	Szolnok- Doboka	Kallós Zoltán, Sztanó Pál	1963	Balla Ferencné Szász Etelka	1938	AP 4830b